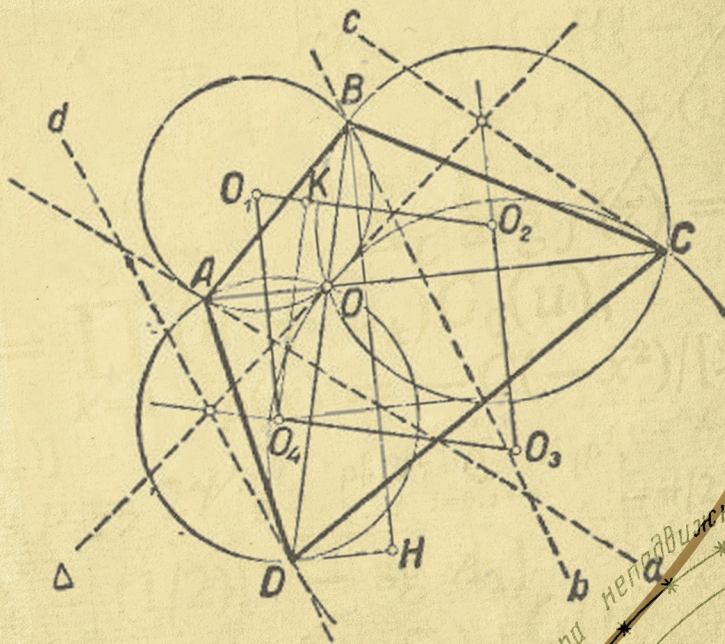

ISSN 2304-5809

2(02)2013

МОЛОДИЙ ВЧЕНИЙ

ROCOI
EIVEDENC
ANTIQUE EUROPE, NOVAM TABULAM,
AREAM ORTELIVS DEVOTISSIME DEDICAB.

ISSN 2304-5809

Науковий журнал «Молодий вчений»

№ 2 (02) грудень, 2013 р.
Щомісячне видання

Коректура: О. Скрипченко
Дизайн: А. Юдашкіна
Верстка: Н. Ковальчук

Відповідальність за добір і викладення фактів несуть автори.
Редакція не завжди поділяє позицію авторів публікацій.
Матеріали публікуються в авторській редакції.
Передрукування матеріалів, опублікованих в журналі, дозволено тільки зі згоди автора та видавця. Будь-яке використання – з обов'язковим посиланням на журнал.

Свідоцтво про реєстрацію ЗМІ:
КВ № 18987-7777Р від 05.06.2012 р.

Контактна інформація редакції журналу.
Поштова адреса: 73005 Україна, м. Херсон,
а/с 20, Редакція журналу «Молодий вчений»
тел.: +38 (0552) 399 530
info@molodyvcheny.in.ua
www.molodyvcheny.in.ua

Підписано до друку 23.12.2013 р.
Формат 64x90/8.

Папір офсетний. Друк на дуплікаторі.
Ум. друк. арк. 16,28. Тираж 100 прим.
Зам. 23.12-13.

Видавництво: ТОВ «Видавничий дім «Гельветика»
73034 Україна, м.Херсон, вул. Паровозна 46-а
E-mail: mailbox@helvetica.com.ua
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи:
ДК № 4392 від 20.08.2012 р.

© Науковий журнал «Молодий вчений», 2013
© Дизайн, Видавничий дім «Гельветика», 2013

ЗМІСТ

СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКІ НАУКИ

Долганюк К.С., Чабан К.М.
Аспекти здійснення
зовнішньоекономічних операцій
на аграрних підприємствах..... 6

ЕКОНОМІЧНІ НАУКИ

Богацька Н.М., Галюк О.В.
Фінансовий стан підприємства
та шляхи його покращення
в бізнес-процесах підприємства.....12

Гуріна Т.І., Скиба К.В., Смержанюк Т.П.
Проблеми організації системи
Управлінського обліку в Україні.....17

**Дудчик О.Ю.,
Брівко А.В., Нежива Н.Ю.**
Інвестування в золото:
переваги та недоліки..... 22

Нежурін М.Ю., Подчесова В.Ю.
Вплив іноземного капіталу
на ефективне функціонування
банківської системи України..... 27

Полєнкова М.В.
Господарський комплекс сільських
територій: інтегральний аспект.....32

Стратійчук В.М., Богацька Н.М.
Основні засоби
та аналіз їх ефективності
в бізнес-процесах підприємства.....39

Суров Д.В.
Формування клієнтської бази
банківських установ України..... 43

**Шевчук О.О.,
Кузьміна О.М., Міненко К.С.**
Впровадження систем підтримки
прийняття рішень для ефективного
управління організацією..... 48

ФІЛОЛОГІЧНІ НАУКИ

Бондаренко Т.С.
Індивідуальний стиль Макса Кідрука.....54

Ліпіна Н.М.
Трансформація проєкцій
фразеологічних одиниць
у культурному просторі..... 58

ЮРИДИЧНІ НАУКИ

- Альберда Т.Г.**
Механізм як загальнонаукова і правова категорія («правовий механізм»).....64
- Бондаренко Т.В.**
Правове регулювання принципів оподаткування.....69
- Заворотченко Т.М.**
Науково-теоретичний аналіз конституційно-правових гарантів політичних прав громадян.....74
- Калашник Т.О., Гончарова А.В.**
Складнощі визначення дійсності заповітів самогубців.....82
- Михеев Д.Н.**
Борьба с терроризмом и ограничения прав человека в международном праве.....87

ПЕДАГОГІЧНІ
ТА ПСИХОЛОГІЧНІ
НАУКИ

- Загурська І.С.**
Розвиток самооцінки творчих здібностей молодших школярів у діяльності з високим розвивально-творчим потенціалом.....94
- Пасєвіна О.А.**
Можливості інклюзивного навчання дітей з розладами аутистичного спектру.....99

МЕДИЧНІ,
ФАРМАЦЕВТИЧНІ
ТА ВЕТЕРИНАРНІ НАУКИ

- Аденинская Е.Е., Горблянский Ю.Ю., Хоружая О.Г.**
Галузева характеристика професійної втрати слуху.....106
- Боднарюк О.І., Андрієць О.А., Гуменна К.Ю.**
Оптимізація діагностики сальпінгофоритів у дівчат-підлітків.....112

- Гресько М.Д., Андрієць О.А., Дудко Т.О.**
Надмірна вага в структурі патологічного перебігу менопаузи.....117
- Ринжук Л.В., Ринжук В.Є.**
Диференційований підхід до комплексного лікування безсимптомної бактеріурії у вагітних.....122

АРХІТЕКТУРА
ТА МИСТЕЦТВОЗНАВСТВО

- Триколенко С.Т.**
Минимализм сценического оформления на примерах спектаклей «Обещание на рассвете» и «Gogol Поиск».....128

ПОЛІТИЧНІ НАУКИ

- Козьма В.В.**
Функціональні проблеми української державної машини.....134

CONTENTS**AGRICULTURAL SCIENCES**

- Dolganuik K.S., Chaban K.M.**
Aspects of international business activities on agriculture companies.....10

ECONOMICS SCIENCE

- Bogatska N.M., Galyuk O.V.**
Financial state of enterprise and ways of his improvement in business-processes of the enterprise.....16
- Hurin T.I., Skiba K.V.**
Problems of management accounting of Ukraine.....21
- Dudchik O.Y., Brivko A.V., Nezhivaya N.Y.**
Investing in gold: advantages and disadvantages.....26
- Nezhurin M.Yu.**
Impact of foreign capital on the effective operation of ukrainian banking system..... 31
- Polenkova M.V.**
Economic complex of rural areas integral aspect.....38
- Stratiychuk V.M., Bogatska N.M.**
Fixed assets and analysis their efficiency in business-processes of the enterprise.....42
- Surov D.V.**
Forming of client base of bank institutions of Ukraine.....47
- Shevchuk O.O., Kuzmina E.M., Minenko E.S.,**
Implementation of decision support for effective management organization.....52

PHILOLOGICAL SCIENCES

- Bondarenko T.S.**
The individual style of Max Kidruk.....57
- Lipina N.M.**
Transformation of projections of phraseological units in cultural space.....62

JURIDICAL SCIENCE

- Al'berda T.G.**
The Mechanism as a General Scientific and Legal category («legal mechanism»).....68
- Bondarenko T.V.**
Legal regulation of the principles of taxation.....73
- Zavorotchenko T.M.**
Scientific-theoretical analysis of the constitutional and legal guarantors of political rights of citizens..... 81
- Kalashnyk T.A., Goncharova A.V.**
Difficulty of defining of the reality of suicides' wills..... 86
- Mikheev D.N.**
The fight against terrorism and to restrict human rights in international law.....92

PEDAGOGICAL AND PSYCHOLOGICAL SCIENCES

- Zagurska I.S.**
The development of self-esteem of creativity abilities of the pupils of primary school with high creativity-development potential.....98
- Pasevina E.A.**
Possibility of inclusive education children with autism spectrum disorders.....104

MEDICAL, PHARMACEUTICAL AND VETERINARY SCIENCES

- Adeninskaya E.E., Gorblyansky Yu.Yu., Khoruzhaya O.G.**
Industrial characteristics of occupational hearing loss.....111
- Bodnarjuk O.I., Andriiets O.A., Humenna K.Y.**
Optimization of diagnostics salpingoophoritis in adolescent girls.....116

- Gresko M.D.,
Andriiets O.A., Dudko T.O.**
Overweight in structure
of menopause pathological course.....121
- Rynzhuk L.V., Rynzhuk V.Y.**
The differentiated approach
to the complex treatment
of asymptomatic bacteriuria
in the pregnant.....126

ARCHITECTURE AND ART

- Trikolenko S.T.**
Minimalism stage design
examples performances
of «Promise at Dawn»
and «Gogol Search».....132

POLITICAL SCIENCE

- Kozma V.V.**
Functional problems
of ukrainian state machines.....137

СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКІ НАУКИ

АСПЕКТИ ЗДІЙСНЕННЯ ЗОВНІШНЬОЕКОНОМІЧНИХ ОПЕРАЦІЙ НА АГРАРНИХ ПІДПРИЄМСТВАХ

Долганюк К.С., Чабан К.М.

Миколаївський національний аграрний університет

Зовнішньоекономічна діяльність завжди була і залишається важливою складовою економічно-суспільного розвитку України, незважаючи на зміни в політичній ситуації, економічній кон'юктурі та правовому середовищі країни. Вихід підприємства на зовнішні ринки сприяє пристосуванню економіки до системи світогосподарських відносин, формуванню економіки відкритого типу. Саме тому розвиток зовнішньоекономічної діяльності підприємств – це суттєвий фактор підвищення ефективності господарської діяльності як на рівні мікроекономіки, так і в масштабах усього народного господарства.

Ключові слова: експорт, імпорт, зовнішньоекономічна діяльність.

Велика зацікавленість суб'єктів підприємницької діяльності у використанні права виходу на зовнішній ринок і здійсненні експортно-імпортних операцій та отриманні валютних коштів, проте не завжди забезпечує позитивні результати цієї діяльності. Тому перед суб'єктами зовнішньоекономічної діяльності постають проблеми аналізу динаміки, кон'юнктури міжнародних і внутрішніх ринків і на цій основі – розробки стратегій адаптації, які б сприяли достатній гнучкості в поведінці суб'єктів господарювання та оперативності у прийнятті ними відповідних рішень.

Саме тому питання формування стратегій експортно-імпортної діяльності аграрних підприємств, визначення доцільності здійснення зовнішньоекономічних операцій та дослідження шляхів їх покращення є в достатній мірі актуальними.

Проблеми здійснення експортно-імпортних операцій аграрними підприємствами, пошук шляхів та методів їх вирішення знайшли відповідне відображення в наукових працях вчених-економістів, серед яких Кваша С.М., Козик В.В., Румянцева А.П., Гетьман О.О., Власюк В.Є., Ярошенко Ф.О., Кандиба А.М., Дроздова Г.М., Мельник Л.Л., Лукінов І.І., Макогон Ю.П., Онищенко О.М. та інші, але не всі аспекти залишаються вивченими, тому потребують детального дослідження.

Метою роботи є дослідження стратегій здійснення зовнішньоекономічних операцій аграрними підприємствами.

Базою дослідження послужив системний підхід до вивчення економічних явищ, наукові праці вітчизняних і закордонних учених, статистичні збірники, закони України, нормативно-правові акти державних органів управління, статистичні матеріали Державного комітету статистики України із зовнішньоекономічної діяльності, дані звітів Міністерства аграрної політики України.

Україна визнана в світі як держава із значним аграрним потенціалом і не може ізолюватися від світової економіки, від взаємовигідної співпраці з іншими державами. В сучасних умовах коли Україна намагається інтегруватись до Європейського Союзу це зумовлює необхідність розвитку зовнішньоекономічної діяльності аграрних підприємств країни. На сучасному етапі міжнародних економічних відносин аграрні підприємства зіткнулися з рядом проблем стосовно реалізації та подальшого розвитку експортно-імпортних операцій, які виступають основою товарообігу економіки.

Серед різноманітних форм зовнішньоекономічної діяльності історично першою та переважаючою є міжнародна торгівля, тобто міжнародний обмін продуктами й послугами. За напрямком товарного потоку операції у міжнародній торгівлі поділяються на експорт і імпорт [5].

Необхідність розвитку експортної діяльності аграрних підприємств зумовлюється використанням надлишкових виробничих потужностей підприємств, які не користуються відповідним вну-

трішнім попитом; прагненням отримати більш високі прибутки, збільшити обсяги продажів на зовнішньому ринку, що робить вітчизняного товаровиробника менш залежним від внутрішніх економічних умов; розподілом ризику; знаннями та досвідом отриманих фірмами в процесі роботи на закордонних ринках, що сприяє підвищенню ефективності їхньої діяльності при проведенні маркетингових операцій на внутрішньому ринку.

Необхідність розвитку імпортової діяльності аграрних підприємств зумовлюються уникненням обмежень внутрішнього ринку зниження витрат на виробництво або підвищення якості продукції, отримання дешевих високоякісних матеріалів, технологій та їхнє використання у власному виробництві; використання надлишкових потужностей торгівельно-збутової мережі, доповнення наявних асортиментних груп товарів, що дозволяє підприємству більше продукції запропонувати на продаж; розподілом операційних ризиків за рахунок меншої залежності від єдиного постачальника [4].

У міжнародній торговельній практиці вироблено досить дієві стратегії експортно-імпортової операцій, що здійснюються або безпосередньо фірмами-виробниками, або торговельними посередниками. Це дає можливість раціонально використовувати відповідні методи, професійно вести зовнішньоторговельну діяльність.

Але на нашу думку, керівники мають приділяти велику увагу формуванню власних стратегій підприємств відповідно до наявних умов. Стратегія – це взаємозв'язаний комплекс дій, які здійснює підприємство для досягнення своїх цілей з урахуванням власного ресурсного потенціалу, а також факторів і обмежень зовнішнього середовища. Стратегія – це об'єднаний план, що повинен пов'язати всі складові елементи підприємства і різні аспекти його діяльності. Всі складові стратегії повинні бути інтегровані і сумісні між собою.

Місце стратегій у менеджменті аграрних підприємств полягає у таких її особливостях:

- стратегія дає визначення основних напрямків і шляхів зміцнення, зростан-

ня і змін через концентрацію зусиль на основних пріоритетах;

- стратегія – це основа для вироблення стратегічних планів, проектів і програм, а також основних критеріїв, що використовуються для вибору найбільш обґрунтованих ефективних та необхідних планів, проектів і програм з наявного переліку для подальшого виконання, відкинувши все те, що несумісне із загальною стратегією;

- стратегія змінюється, коли досягнуто певних параметрів;

- стратегія формується на основі дуже узагальненої, неповної та недостатньо точної інформації;

- стратегія постійно уточнюється у процесі діяльності, чому сприяє добре налагоджений зворотній зв'язок у системі управління;

- підприємство у своїй діяльності керується системою стратегій (стратегічним набором), оскільки воно є багатоцільовою системою і може використовувати різні шляхи (стратегії) досягнення різних цілей;

- стратегія – це основа для формування і змін організаційної структури;

- стратегія – це фактор стабілізації відносин, тому що дає змогу відчувати контроль за ситуацією і знизити невизначеність процесів, що відбуваються у зовнішньому і внутрішньому середовищі [2].

Прагнення отримати прибуток більший, ніж усередині країни, спонукає аграрні підприємства виходити на міжнародний ринок. Незважаючи на присутність чинника непевності в новому середовищі (нові конкуренти, мінлива ринкова кон'юнктура, коливання валютних курсів, політична нестабільність та ін.), підприємство прагне нарощувати свою присутність на світовому ринку.

Відчувши на собі недоліки перших, скоріше спонтанних імпульсивних, дій, підприємство починає застосовувати стратегічне планування. Успішне його використання надасть можливість досягти ефективною підприємницької діяльності на зовнішньому ринку [3].

Планування стратегії має на меті насамперед попередити несприятливий вплив зовнішніх чинників. Найважливішою його функцією є прогнозування майбутнього. Просте і ясне визначення цілей

являє собою важливу передумову успішного виходу на зовнішні ринки, так само як і точне оцінювання наявних ресурсів. Дуже часто можливості, що з'являються на зовнішніх ринках, не узгоджуються ні з цілями, ні з ресурсами. Ринок може обіцяти привабливі прибутки в коротко-строгому періоді, але мати хиткі перспективи в довгостроковому. Отже, дуже важливо достатньо зважено визначити цілі, щоб не допустити втягування підприємства в програшні ситуації.

Після цього пріоритет варто піддати зіставленню потреб та наявних ресурсів. Насамперед необхідно, щоб працівники підприємства були безпосередньо зацікавлені в участі в міжнародній діяльності. Тільки тоді вони зможуть перебороти звичні схеми використання ресурсів, «нажитих» у попередні роки господарювання.

Випадкові рішення можуть виявитися вдалим, проте лише постійне і цілеспрямоване планування дасть змогу досягти оптимальної віддачі від інвестицій [8]. Планування ринкової стратегії залежить також від рівня інтернаціоналізації підприємства. Підприємство-новачок насамперед прагне вибрати найбільш адекватний ринку товар і встановити оптимальну ціну. Досвідчене ж підприємство переважно піклується про вирішення на зовнішньому ринку проблем рівноваги використовуваних ресурсів, запуску або зняття з виробництва продукції, поширення на ринках своєї продукції або виходу з них. В обох випадках необхідно звертатися до формалізованих процедур планування – його фаз.

Керівництво підприємств при організації і здійсненні зовнішньоекономічної діяльності змушене приймати дуже відповідальні рішення стратегічного й оперативного характеру, кожне з яких багато в чому визначає успіх чи невдачу роботи, як правило, у значних масштабах. Основними стратегічними рішеннями в області здійснення зовнішньоекономічних зв'язків є рішення виходити чи не виходити на зовнішній ринок, займатися чи не займатися зовнішньоекономічною діяльністю, розширювати чи не розширювати зовнішньоекономічну діяльність і з яких причин.

У випадку прийняття й обґрунтування позитивного варіанта зважуються наступні стратегічні питання:

- на який саме зовнішній ринок виходити;

- коли саме і яким чином організувати вихід на обраний зовнішній ринок і якої стратегії дотримувати;

- яку товарну, цінову політику проводити, як будувати збутову, товаророзподільчу мережу і як формувати політику просування (рекламу, паблік рилейшнз, персональні продажі, стимулювання збуту, участь у виставках, ярмарках і т.д.);

- як організувати відповідні підрозділи і структури, які уповноважені проводити роботу з освоєння чи розширення зовнішньоекономічної діяльності.

Підприємство, вирішивши вийти на зовнішні ринки, повинне насамперед визначити, на який саме з них їй варто вийти і направити свої основні зусилля. У цьому випадку використовуються основні критерії сегментації зарубіжних країн і їхніх споживачів, такі, як демографічні, природні і географічні, економічні і науково-технічні, політико-правові, соціальні, культурні, поведінкові й ін.

У той же час при виході на зовнішні ринки підприємствам приходиться використовувати і специфічні методи сегментації.

По-перше, найпростіший, але далеко не завжди оптимальний метод визначення цільового ринку закордоном – це виявлення країн з попитом на однорідні товари. Метод заснований на аналізі характеристик окремих країн, а не запитів відповідних груп споживачів.

По-друге, конкретний ринок збуту продукції за рубежем може бути знайдений за рахунок виявлення універсального, однотипного сегмента ринку в усіх чи більшості закордонних країн. Універсальні сегменти представлені однорідними групами покупців з однаковими потребами в кожній країні.

По-третє, методом вибору цільового ринку для проникнення являється пошук різних сегментів у кожній країні, що могла б зацікавитись нашим товаром.

По-четверте, методом міжнародної сегментації і пошуку закордонного ринку збуту є пошук ринків з урахуванням необхідності модифікації (зміни властивостей і характеристик) товару, підвищення його якості і т.д.

Вибір цільового ринку для зовнішньоекономічної діяльності передбачає, з одного боку, оцінку вимог підприємницького середовища, запитів ринку і споживачів у конкретній закордонній країні, а з іншого боку, облік виробничо-збутових (насамперед експортних) можливостей самого підприємства.

Загальновідомо, що стратегія підприємства покликана забезпечувати досягнення ним стійкого положення на ринку за умов конкурентної боротьби. Підприємство повинно володіти відповідним набором засобів (у широкому розумінні), який відповідав би запитам споживачів та діяв ефективніше, ніж у конкурентів. На думку Д. Дея, це означає, що ефективна стратегія повинна бути чітко визначена щодо ймовірної діяльності

організації та її загального напрямку розвитку [6] Такий напрям задають чотири взаємообумовлених вибори, а саме:

- сфери діяльності (ринки, які передбачається обслуговувати);
- переваг, що вигідно відрізняють бізнес від конкурентів;
- каналів виходу на заданий ринок;
- вибір видів діяльності, які здійснюватиме підприємство.

Економічно обґрунтоване визначення кожного з перерахованих виборів забезпечить успішну адаптацію прийнятого стратегічного напрямку до можливостей та загроз ринку, що удосконалисть діяльність в цілому та підвищить конкурентоспроможність підприємства на закордонному ринку і як результат можна очікувати підвищення прибутків.

Список літератури:

1. Закон України «Про зовнішньоекономічну діяльність» від 16.04.91.
2. Данильченко Є.П. Основи зовнішньоекономічної діяльності: Тексти лекцій / Є.П. Данильченко, І.А. Островський, О.А.Шекшуєв – Харків: ХНАМГ, 2008. – 124 с.
3. Дахно І.І. Менеджмент зовнішньоекономічної діяльності: Навч. посібник для вузів / І.І.Дахно –К.: центр навч. літ. 2006 – 304 с
4. Дегтярева О.И. Внешнеэкономическая деятельность: Учебное пособие / О.И. Дегтярева, Т.Н. Полянова, С.В. Саркисов [5-е изд., испр. и доп.]. -М.: Дело, 2006. – 424 с.
5. Коблянська Г. Розвиток експортно-імпортних операцій в умовах глобалізації економіки / Г. Коблянська // Економіка: проблеми теорії та практики. – 2007. – Вип. 229, т. 3. – С. 792–800.
6. Кудлай В.Г. Особливості експортно – імпортної діяльності підприємств України. / Кудлай В.Г. // Економіка, фінанси, право, 2006р., №3
7. Кушнір І.В. Розвиток сільськогосподарського виробництва України в умовах світової інтеграції / І.В. Кушнір. – Миколаїв: МДАУ, 2008. – 297 с.
8. Лобас М.Г., Орехівський Г.А. Економічна ідеологія аграрного розвитку України: крок назад, чи вперед – до наукової істини / М.Г. Лобас, Г.А. Орехівський // АгроІнком, 2013, №1-3.
9. Саблук П.Т., Лузан Ю.Я. Основні напрями удосконалення державної аграрної політики в Україні / П.Т. Саблук, Ю.Я. Лузан// Економіка АПК, 2011, № 5.

Долганюк Е.С., Чабан Е.М.

Николаевский национальный аграрный университет

АСПЕКТЫ ОСУЩЕСТВЛЕНИЯ ВНЕШНЕЭКОНОМИЧЕСКИХ ОПЕРАЦИЙ НА АГРАРНЫХ ПРЕДПРИЯТИЯХ

Резюме

Внешнеэкономическая деятельность всегда была и остается важной составляющей экономического и общественного развития Украины, несмотря на изменения в политической ситуации, экономической конъюнктуре и правовой среде страны. Выход предприятия на внешние рынки способствует приспособлению экономики в систему мирохозяйственных отношений, формированию экономики открытого типа. Именно поэтому развитие внешнеэкономической деятельности предприятий – это существенный фактор повышения эффективности хозяйственной деятельности как на уровне микроэкономики, так и в масштабах всего народного хозяйства.

Ключевые слова: экспорт, импорт, внешнеэкономическая деятельность.

Dolganuik K.S., Chaban K.M.

Mykolayiv National Agrarian University

ASPECTS OF INTERNATIONAL BUSINESS ACTIVITIES ON AGRICULTURE COMPANIES

Summary

Foreign trade has been always the important part of economic and social development of Ukraine, despite changes in the political situation, economic situation and legal environment of the country. Output on foreign markets contributes to the adaptation of the economy to the world economy, the formation to the open economy type. Therefore, the development of international business activity is a significant factor in increasing the efficiency of economic activity at the level of microeconomics and across the entire economy.

Key words: export, import, foreign trade activities.

ЕКОНОМІЧНІ НАУКИ

ФІНАНСОВИЙ СТАН ПІДПРИЄМСТВА ТА ШЛЯХИ ЙОГО ПОКРАЩЕННЯ В БІЗНЕС-ПРОЦЕСАХ ПІДПРИЄМСТВА

Богацька Н.М., Галюк О.В.

Вінницький торговельно-економічний інститут
Київського національного торговельно-економічного університету

У статті висвітлена сутність фінансового стану підприємства, наведені основні показники оцінки фінансового стану підприємства. Розглянуті актуальні проблеми підприємства та виявлені шляхи їх покращення в бізнес-процесах підприємства.

Ключові слова: підприємство, фінансовий стан підприємства, фінансова стабільність, аналіз фінансового стану.

Постановка проблеми. Фінансовий стан підприємства – це комплексне поняття, яке є результатом взаємодії всіх елементів системи фінансових відносин підприємства. Фінансова діяльність підприємства має бути спрямована на забезпечення систематичного надходження й ефективного використання фінансових ресурсів, дотримання розрахункової і кредитної дисципліни, досягнення раціонального співвідношення власних і залучених коштів, фінансової стійкості з метою ефективного функціонування підприємства. Також, головним завданням кожного підприємства є виявлення шляхів покращення фінансового стану.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблемам аналізу та поліпшення фінансового стану присвячено ряд робіт вітчизняних та закордонних вчених, серед яких треба виділити праці Бланка І.О., Олексюка О.С., Ковальова В.В., Стоянової Є.С., Шеремета А.Д., Крейніної М., Альтмана Е., Хелферта Е., Рішара Ж. та інших.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Для оцінки фінансового стану виникає необхідність в систематичному аналізі фінансового стану підприємства, його платоспроможності, ліквідності та фінансової стійкості. Нестабільність економіки обумовлює необхідність для кожного суб'єкта господарювання постійно шукати шляхи підвищення ефективності своєї діяльності, що потребує знаходження нових управлінських рішень для подолання недоліків.

Метою статті є дослідження сутності фінансового стану підприємства та обґрунтування шляхів покращення фінансового стану.

Виклад основного матеріалу. Фінансовий стан підприємства – це одна з найважливіших характеристик результатів діяльності кожного підприємства, що визначається взаємодією всіх складових фінансових відносин підприємства, сукупністю усіх виробничо-господарських факторів [2, с. 74].

Фінансовий стан підприємства – це складна, інтегрована за багатьма показниками характеристика якості його діяльності. У найконцентрованішому вигляді фінансовий стан підприємства можна визначити як міру забезпеченості підприємства необхідними фінансовими ресурсами і ступінь раціональності їх розміщення для здійснення ефективної господарської діяльності та своєчасного проведення грошових розрахунків за своїми зобов'язаннями. Таке трактування суті поняття «фінансовий стан» дає змогу розуміти під ним характеристику діяльності підприємства, у якій, як у дзеркалі, знаходять відображення у вартісній формі загальні результати роботи підприємства, в тому числі й роботи з управління фінансовими ресурсами [7, с. 268]. Фінансовий стан підприємства залежить від результатів його виробничої, комерційної та фінансово-господарської діяльності. Він характеризується ступенем його прибутковості та оборотності капіталу, фінансової стійкості та динаміки структури джерел фінан-

сування, здатності розраховуватися за борговими зобов'язаннями.

Умовою життєздатності підприємства й основою його розвитку в конкурентному ринку є стабільність (стійкість). Правильна оцінка фінансової стійкості підприємства за сучасних умов господарювання є досить потрібною як для його керівництва і власників, так і для інвесторів, партнерів, кредиторів, державних органів. Фінансово-економічний стан та фінансова стійкість підприємства цікавить і його конкурентів, але вже в іншому аспекті – негативному; вони зацікавлені в ослабленні позицій конкурентів на ринку. Фінансова стійкість необхідна підприємству для постійного стабільного перевищення доходів над витратами, вільного маневрування грошовими коштами підприємства, здатності шляхом ефективного їх використання забезпечити безперервний процес виробництва і реалізації продукції, а також затрати на його розширення і оновлення. На неї впливають різні причини – як внутрішні, так і зовнішні: виробництво дешевої продукції та надання послуг, які мають попит, міцне становище підприємства на ринку, високий рівень матеріально-технічного забезпечення виробництва і застосування передових технологій, налагодженість економічних зв'язків із партнерами, ритмічність кругообігу засобів, ефективність господарських і фінансових операцій, незначний ступінь ризику в процесі здійснення виробничої і фінансової діяльності тощо. Таке розмаїття причин, що впливають на діяльність ринкового підприємства, зумовлює різні аспекти його стійкості, зокрема загальний, ціновий, фінансовий, а залежно від факторів, що впливають на неї, – внутрішній і зовнішній аспекти.

Внутрішня стійкість підприємства відображає такий стан його трудового потенціалу, матеріально-речової й вартісної (грошової) структур виробництва і таку його динаміку, при якій забезпечуються стабільно високі натурально-речові й фінансові результати функціонування підприємства. В основі досягнення внутрішньої стійкості підприємства лежить своєчасне й гнучке управління внутрішніми і зовнішніми факторами його діяльності.

Зовнішню, щодо суб'єкта господарювання, стійкість слід визначати на основі стабільності економічного середовища, в рамках якого здійснюються його операції. Вона досягається відповідним макроекономічним регулюванням ринкової економіки.

Фінансова стійкість – це такий стан фінансових ресурсів, при якому підприємство, вільно маневруючи грошовими коштами здатне шляхом ефективного їх використання забезпечити безперервний процес виробничо-торгівельної діяльності, а також затрати на його розширення і оновлення.

Оцінка фінансового стану підприємства має здійснюватись шляхом обчислення системи економічних показників, які характеризують господарсько-фінансове становище суб'єктів господарювання.

До основних показників, що характеризують фінансовий стан підприємства, належать такі:

1) показники оцінки майнового стану підприємства; показники ліквідності та платоспроможності; 2) показники оцінки фінансової незалежності (показники оцінки структури джерел засобів підприємства);

3) показники ділової активності (обертання дебіторської та кредиторської заборгованостей, обертання оборотних коштів, ресурсівіддача);

4) показники аналізу рентабельності (прибутковості) (загальна рентабельність, аналізу оборотності капіталу та трансформації активів, аналізу рентабельності капіталу);

5) показники позицій підприємства на ринку цінних паперів.

Інформаційною базою аналізу фінансового стану підприємства є фінансова звітність. Фінансова звітність – це сукупність форм звітності, які складені за даними фінансового обліку з метою надання зовнішнім і внутрішнім користувачам узагальненої інформації про фінансовий стан у зручному і зрозумілому вигляді для прийняття цими користувачами певних ділових рішень. Метою фінансової звітності є надання користувачам для прийняття рішень повної, правдивої та неупередженої інформації про фінансовий стан, результати діяльності та рух коштів підприємства. Фінансова звітність складається з балансу, звіту про фінан-

сові результати, звіту про рух грошових коштів, звіту про власний капітал і приміток до звітів.

Традиційна практика аналізу фінансового стану підприємства опрацювала певні прийоми його здійснення. Виділяють такі основні прийоми аналізу:

1) горизонтальний (часовий) аналіз – порівняння кожної позиції звітності з попереднім періодом. У балансу – показники на кінець періоду з показниками на початок року. У Звіті про фінансові результати – показники звітного періоду з показниками попереднього періоду тощо;

2) вертикальний (структурний) аналіз – визначення структури показників для оцінку впливу різних факторів на кінцевий результат. В балансі підприємства за показником структури складові ранжуються і визначаються найвагоміші складові на вплив зміни валюти балансу. У звіті про фінансові результати визначаємо складову кожної статті в загальній сумі виручки, що використовується при порівняльному аналізі, а також при побудові прогнозних фінансових звітів;

3) трендовий аналіз – обов'язковим є наявність інформації за певний ретроспективний період, що дозволяє вивчити основні тенденції динаміки показників. На основі екстраполяції визначається перспективне значення основних показників, а також прогнозується перспективний аналіз фінансового стану;

4) аналіз відносних показників (коефіцієнтів) – розрахунок відношень між окремими даними балансу підприємства, звіту про фінансові результати та інших форм звітності. Данні відношення характеризують певний фінансовий стан: аналіз показників ліквідності; аналіз структури джерел засобів; аналіз обороту оборотних коштів (робочого, функціонуючого капіталу; оборотності капіталу та трансформації активів; ділової активності (оборот дебіторської та кредиторської заборгованостей, ресурсовіддачі); аналіз рентабельності (загальної рентабельності та рентабельності капіталу); аналіз ефективності використання майна; аналіз позицій підприємства на ринку цінних паперів;

5) порівняльний аналіз – для визначення реального фінансового стану підприємства необхідно провести порівняння із розрахунковими показниками, із

середніми галузевими, із показниками конкурентів;

6) факторний аналіз – проводиться для визначення впливу окремих факторів (причин) на результативний показник детермінованих (розділених у часі) або стохастичних (що не мають певного порядку) прийомів дослідження. При цьому факторний аналіз може бути як прямим (власне аналіз), коли результативний показник розділяють на окремі складові, так і зворотним (синтез), коли його окремі елементи з'єднують у загальний результативний показник. Проводиться за допомогою моделювання (детермінованого та стохастичного);

7) спеціальний аналіз – прогноз наявних грошей, аналіз взаємозв'язку прибутку – обсягу реалізації – ціни, аналіз руху грошових коштів тощо.

Головним із шляхів покращення фінансового стану є мобілізація внутрішніх резервів підприємства – явних та прихованих. Пошук резервів, які можуть бути використані для покращення фінансового стану підприємства, проводиться шляхом ґрунтовної оцінки всіх складових його діяльності.

Вдосконалення фінансового стану підприємства можливе за рахунок збільшення вхідних та зменшення вихідних грошових потоків. Підвищення розмірів вхідних потоків можливе за рахунок:

- Збільшення виручки від реалізації;
- Продажу частини основних фондів;
- Рефінансування дебіторської заборгованості.

Одним з основних напрямів пошуку резервів є зменшення вихідних грошових потоків, до них належать:

- Оплата товарів, робіт, послуг, що належать до валових витрат;
- Оплата товарів, робіт, послуг, що не належать до валових витрат;
- Здійснення реальних та фінансових інвестицій;
- Сплата податків та інших платежів до бюджету;

- Повернення капіталу, який був залучений на фінансовому ринку. [3, с.61].

Щоб збільшити обсяги реалізації, треба максимально активізувати збутову діяльність підприємства. Стимулювати збут можна різними методами. Бажаний результат можна отримати надан-

ням знижок покупцям, помірними зменшеннями цін, застосуванням масової реклами. Не існує для всіх підприємств єдиного рецепту збільшення обсягів реалізації. Тип заходів залежить від особливостей конкретного підприємства та обраної ним стратегії маркетингу. Також одним із важливих шляхів удосконалення фінансового стану є мобілізація внутрішніх резервів. Це: 1) проведення реструктуризації активів підприємства; 2) сукупність заходів, пов'язаних зі зміною структури та складу активів балансу; 3) перетворення в грошову форму наявних матеріальних та фінансових активів підприємства [5, с. 91-92].

Внутрішні резерви підприємства складаються з явних та прихованих. Виявлення явних резервів здійснюється через ліквідацію: втрат окремих видів ресурсів, перевищення норм їх витрачання. Особливу увагу необхідно звернути увагу на приховані резерви. Приховані резерви – частина капіталу, що ніяк не відображена в балансі. Розмір прихованих резервів балансу дорівнює різниці між балансовою вартістю окремих майнових об'єктів підприємства та їх реальною вартістю. Шляхами покращення фінансового стану підприємства через виявлення прихованих резервів є: здача в оренду основних фондів, які не повною мірою використовуються у робочому процесі; використання зворотного лізингу. Одним з основних напрямів пошуку резервів є зменшення вихідних грошових потоків через зниження собівартості продукції та витрат, джерелом покриття яких є прибуток. На кожному підприємстві, залежно від його особливостей, можуть бути різними набір

факторів, які впливають на собівартість [7, с. 35-40].

Щоб задовільнити фінансовий стан підприємства необхідно систематично проводити аналіз фінансів підприємства та усунути наявні недоліки. Для поліпшення оцінки фінансового стану підприємства можна запропонувати наступні шляхи: адаптувати методики аналізу до потреб підприємств; вдосконалювати теоретичні засади формування та реалізації інформаційної системи підприємства; розробляти методичне забезпечення процесу прогнозування фінансового стану підприємства.

Висновки та пропозиції. Отже, фінансовий стан є найважливішою характеристикою ділової активності й надійності підприємства. Він визначає конкурентоспроможність підприємства та його потенціал у діловому співробітництві, є гарантом ефективної реалізації економічних інтересів як самого підприємства, так і його партнерів. Тому за умов ринкової економіки істотно підвищився інтерес учасників економічного процесу до об'єктивної та вірогідної інформації про фінансовий стан підприємства. Покращення фінансового стану підприємства можливе шляхом підвищення результативності розміщення та використання ресурсів підприємства. При цьому забезпечується розвиток виробництва чи інших сфер діяльності на основі зростання прибутку й активів, при збереженні платоспроможності та кредитоспроможності. Проте, потрібно звернути увагу на те, що для кожного підприємства необхідно обирати індивідуальні шляхи для покращення фінансового стану та усунення недоліків в його бізнес-процесах.

Список літератури:

1. Вдосконалення методики оцінки фінансового стану підприємств у контексті регулювання їх економічної поведінки в мінливому середовищі / В. В. Прядко, В. К. Євдокименко, Е. О. Юрій, М. В. Корвацький // Регіональна економіка. – 2012. – №1. – С. 69-79.
2. Головка В. І. Фінансово-економічна діяльність підприємства: контроль, аналіз та безпека / В. І. Головка, В. А. Мінченко, В. М. Шарманська. – К. : Центр навчальної літератури, 2006. – 446 с.
3. Карпенко Г. В. Шляхи вдосконалення фінансового стану підприємства / Г. В. Карпенко // Економіка держави. – 2010. – №1. – С. 61-62.
4. Костевич О. Д. Фінансовий потенціал підприємства та його оцінювання: методологічний аспект / О. Д. Костевич // Легка промисловість. – 2010. – №2. – С. 10-13.
5. Марцин В. С. Надійність, платоспроможність та фінансова стійкість – основні складові оцінки фінансового стану підприємства / В. С. Марцин // Економіка, фінанси, право. – 2009, – №7. – С. 26-29.
6. Обуцак Т.А. Сутність фінансового стану підприємства / Т. А. Обуцак // Актуальні проблеми економіки. – К. 2009, №9. – С. 92-100.
7. Смачило В. В. Оцінка фінансової стійкості підприємств / В. В. Смачило, Ю. В. Бутникова // Економічний простір: збірник наукових праць. – 2008. – №20/2. – С. 35-40.
8. Цар, О. З. Аналіз динаміки фінансового стану підприємств України / О. З. Цар // Зовнішня торгівля: економіка, фінанси, право. – 2013. – №3. – С. 221-238.

Богацкая Н.Н., Галюк О.В.

Винницкий торгово-экономический институт

Киевского национального торгово-экономического университета

ФИНАНСОВОЕ СОСТОЯНИЕ ПРЕДПРИЯТИЯ И ПУТИ ЕГО УЛУЧШЕНИЯ В БИЗНЕС-ПРОЦЕССАХ ПРЕДПРИЯТИЯ

Резюме

В статье освещена сущность финансового состояния предприятия, приведены основные показатели оценки финансового состояния предприятия. Рассмотрены актуальные проблемы предприятия и выявлены пути их улучшения в бизнес-процессах предприятия.

Ключевые слова: предприятие, финансовое состояние предприятия, финансовая стабильность, анализ финансового состояния.

Bogatska N.M., Galyuk O.V.

Vinnitsa Trade and Economic Institute KNTEU

FINANCIAL STATE OF ENTERPRISE AND WAYS OF HIS IMPROVEMENT IN BUSINESS-PROCESSES OF THE ENTERPRISE

Summary

The article deals with the nature of the financial condition of the company, are the main indicators for assessing the financial condition of the company. Actual problems of the company and found ways to improve them in business-processes of the enterprise.

Key words: businesses, financial condition, financial stability, financial analysis.

УДК 657:311.14

ПРОБЛЕМИ ОРГАНІЗАЦІЇ СИСТЕМИ УПРАВЛІНСЬКОГО ОБЛІКУ В УКРАЇНІ

Гуріна Т.І., Скиба К.В., Смержанюк Т.П.
Херсонський національний технічний університет

Досліджено теоретичні питання організації системи управлінського обліку. Розглянуті основні підходи до формування аналітичного інструментарію управління для оцінки результатів діяльності суб'єкта господарювання. Визначені концептуальні підходи до організації системи стратегічного управлінського обліку

Ключові слова: стратегічний управлінський облік, концептуальні підходи, моделі, метод цільових витрат.

Постановка проблеми. Нині вітчизняні підприємства функціонують в умовах жорстокої конкуренції, внаслідок чого виникає гостра необхідність в організації діючої системи управлінського обліку. У зв'язку з цим, проблема його впровадження у вітчизняну облікову практику здобуває першорядного значення. Однією з найважливіших функцій реалізації гнучкості оперативного регулювання господарських процесів є оперативна обліково-аналітична система, як зв'язок управлінського обліку та оперативного економічного аналізу. Обліково-аналітичне забезпечення управлінського обліку, що включає інструменти облікової практики, а також методи і прийоми планування і прогнозування, в зв'язку з цим представляється досить значущим і затребуваним.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Окремі теоретичні та методологічні питання управлінського обліку знайшли своє відображення у працях провідних зарубіжних і вітчизняних вчених-економістів: Безруких П.С., Белоусова І. [1], Бородкіна О.С., Бутинця Ф.Ф., Валусєва Б.І., Вахрушиної М.А., Гнилицька Л., Голова С.Ф., Гуцайлюка З.В., Друрі К., Єфіменка В.І., Задорожного З.В., Івашкевича В.Б., Карпової Т.П., Керімова В.Е., Ластовецького В.О., Нападовської Л.В., Нідлза Б., Палія В.Ф., Пушकारа М.С., Сопка В.В., Стукова С.О., Ткача В.І., Ткача М.В., Хорнгрена Ч., Форстера Дж., Чумаченка М.Г. [4], Шеремета А.Д., Яругової А. та ін., які здійснили вагомий внесок у розвиток теорії і практики управлінського обліку.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Сучасні науковці в основному спрямовують свої дослідження на недоліки та прогалини, які існують у системі обліку, а також на процес його реформування. А ось на проблеми організації управлінського обліку майже не звертають уваги, хоча цей процес є досить тривалим і цікавим. Тому вважаємо за потрібне провести дослідження проблем організації застосування управлінського обліку.

Мета статті. Головною метою є розкриття окремих проблем організації управлінського обліку, відображення основних підходів до формування аналітичного інструментарію управління для оцінки результатів діяльності суб'єкта господарювання та дослідження організаційно-аналітичного забезпечення управлінського обліку в системі управління підприємствами.

Виклад основного матеріалу. Основою процесів підготовки, прийняття і реалізації управлінських рішень є інформація про внутрішній стан підприємства, його зовнішнє середовище, а також управлінські дії та їх наслідки. Від об'єктивності інформації залежить не тільки ефективність управління, але й результативність діяльності економічного суб'єкта в цілому. Суттєвим недоліком вітчизняної системи обліку є те, що він не забезпечує достатньої, до того ж оперативної інформації для управлінців різного ієрархічного рівня, яка потрібна, як правило, негайно, оскільки конкретні управлінські рішення щодо економічного регулювання виробництва не можуть прийматися

з відстроченням, до моменту появи необхідних даних [1]. Як зазначає Стражев В.І., пропуск відрізка часу, протягом якого діють причини, що породжують відхилення від програми, призводить до безплідних результатів навіть швидко проведеного після цього моменту аналізу щодо оперативного регулювання процесів виробництва, адже виникла нова господарська ситуація (структурна сукупність виробничих процесів), де відбуваються вже інші причинно-наслідкові взаємодії елементів із зовсім новими економічними наслідками [2. с. 127]. У результаті більшість оперативних управлінських рішень приймаються на основі інтуїції, адекватної минулому досвіду управлінців.

В управлінському обліку використовується в основному економічна інформація, що вміщує в собі планову, нормативну, облікову (дані фінансового, статистичного, податкового й управлінського обліку) і іншу інформацію.

У загальному вигляді обліково-аналітичне забезпечення управлінського обліку підприємства економічною інформацією представлена на рис 1.

Рис. 1. Обліково-аналітичне забезпечення управлінського обліку підприємства економічною інформацією (розроблено авторами на основі джерела [3])

Управлінський облік – це внутрішній облік, який ведеться для задоволення потреб у інформації керівництва всього підприємства та його структурних підрозділів. Якщо фінансовий облік регулюється міжнародними і національними стандартами та нормативними актами, то головним критерієм організації управлінського обліку є корисність

одержуваної інформації для оцінки, контролю і прийняття управлінських рішень [3. с. 106].

Основні завдання управлінського обліку полягають у:

- забезпеченні необхідною інформацією для прийняття управлінських рішень шляхом інтеграції процесів збору, обробки, підготовки, аналізу, інтерпретації інформації;

- коригуванні управлінської діяльності у досягненні мети підприємства;

- наданні інформації та здійсненні консультаційної підтримки прийняття управлінських рішень;

- сприянні виявленню проблемних питань у сфері витрат і розробці альтернативних рішень для їхнього розв'язання;

- забезпеченні життєздатності підприємства на рівнях стратегічного й тактичного управління;

- сприянні оптимізації залежності «виручка – витрати – прибуток»;

- забезпеченні бюджетного контролю;

- створенні та забезпеченні функціонування загальної інформаційної системи управління підприємством

За словами Н.Л. Нападовської сучасний управлінський облік – не суто облік, а оптимізація господарської діяльності [4. с. 64]. Розширення впливу на господарську діяльність вимагає використання нових методів управлінського обліку, до яких слід віднести управлінський облік, направлений на управління якістю, облік за функціями, стратегічний управлінський облік.

Проте в даний час недоліки, властиві сучасним обліковим системам, викликали появу таких напрямків, як стратегічний управлінський облік, стратегічний облік, розвиток яких відбувається в рамках закономірного зближення бухгалтерського та економічного підходів.

Розвиток даних напрямків дозволяє виробити основні підходи до формування аналітичного інструментарію управління витратами на виробництво і надавати менеджерам необхідну інформацію для оцінки результатів діяльності суб'єкта господарювання.

Стратегічний управлінський облік може бути організований на основі концепції ланцюжка цінностей, що дозволяє визначити внесок кожного цен-

тру відповідальності в отриманні організацією результати з урахуванням зовнішніх факторів і включає в себе [4. с. 76]: тип центру відповідальності (центри витрат, центри продажів, центри прибутку, центри інвестицій); укрупнену ланцюжок цінностей, сформовану відповідно до галузевої специфікою; деталізовану ланцюжок цінностей (види діяльності в ланцюжку цінностей); основоположний обліковий принцип, що дозволяє оцінити діяльність конкретного центру відповідальності; методи обліку витрат і калькулювання собівартості.

Концептуальні підходи до організації системи стратегічного управлінського обліку в організації полягають у наступному:

- перший підхід орієнтований на створення єдиної системи стратегічного управлінського обліку власності, грошових потоків, витрат на виробництво продукції (робіт, послуг), прибутку, що включає в себе систему моніторингу зовнішнього середовища, систему фінансового та управлінського обліку, стратегічне планування;

- другий підхід базується на організації стратегічного управлінського обліку витрат на виробництво продукції (робіт, послуг).

При першому підході в стратегічному управлінському обліку зливаються в єдиний процес аналіз, планування, облік і контроль.

При другому підході всі фактори зовнішнього і внутрішнього середовища організації аналізуються з точки зору їх впливу на величину витрат на виробництво продукції (робіт, послуг).

Модель стратегічного управлінського обліку повинна включати в себе три аспекти: організаційний, технічний і методологічний [5. с. 8].

Організаційний аспект передбачає конкретний варіант організації стратегічного управлінського обліку в комерційній організації, а також перелік центрів відповідальності та визначення їх ролі в системі обліку.

Технічний аспект характеризує порядок відображення інформації, використання комп'ютерних технологій і технічних засобів, необхідних для функ-

ціонування системи стратегічного управлінського обліку.

Методологічний аспект визначає основні методи обліку витрат, що використовуються в системі стратегічного управлінського обліку, а також застосування специфічних методів і методик, що припускають трансформацію даних фінансового обліку.

У рамках стратегічного управлінського обліку рекомендується застосовувати метод цільових витрат, сутність якого полягає в тому, що планування майбутньої собівартості продукції починається з встановлення цільової величини для того, щоб продавати продукцію за існуючими ринковими цінами забезпечила одержання прибутку. Перевага даного методу полягає в тому, що він дозволяє своєчасно відмовитись від випуску низькорентабельних видів продукції. Як показує досвід, метод цільових витрат ефективний при використанні методу «стандарт-кост» у поєднанні з методом «директ-кост».

На наш погляд, представляється раціональним організувати стратегічний управлінський облік на основі концепції ланцюжка цінностей. Дана концепція передбачає поділ всієї діяльності організації на технологічні та економічні види діяльності. При аналізі ланцюжка цінностей необхідно визначити, де в цьому ланцюжку може бути знижена собівартість. Для проведення такого аналізу систему стратегічного управлінського обліку слід організувати на базі концепції ланцюжка цінностей.

Рекомендований підхід до організації стратегічного управлінського обліку, що базується на концепції ланцюжка цінностей, передбачає: вибір критеріїв оцінки процесу створення вартості, розрахованих на основі даних стратегічного управлінського обліку; визначення планованих показників, якими оцінюється створена вартість; контроль управлінських звітів; вплив за підсумками контролю.

Однією з найважливіших функцій стратегічного управлінського обліку є контроль за діяльністю організації. Важливе значення має і розробка базових форм управлінської звітності, а також можливість автоматизації стратегічного управлінського обліку.

На базі даних стратегічного управлінського обліку, заснованого на концепції ланцюжка цінностей, організація може отримати перевагу в конкурентній боротьбі такими шляхами [6. с. 14]:

- кращим у порівнянні з конкурентами управлінням внутрішніми і зовнішніми чинниками зміни вартості шляхом здійснення управління собівартістю продукції, робіт, послуг;

- перепроектування ланцюжка цінностей на основі даних стратегічного управлінського обліку, що дозволяє знизити витрати і собівартість продукції;

- раціональним управлінням портфелем (наприклад, відмова від виробництва тих видів продукції, які не підвищують цінності);

- реструктуризацією (наприклад, зниження витрат і собівартості, отримане за рахунок позитивних синергетичних ефектів);

- перенесенням знань в іншу область;
- розподілом активів (наприклад, передача в оренду активів, які раніше приносили збитки).

Таким чином, у сучасних умовах при побудові стратегічного управлінського обліку, орієнтованого на управління витратами організації, необхідно враховувати стратегічні питання, концепцію ланцюжка цінностей і питання формування ефективного портфеля.

Висновки і пропозиції. На основі проведеного дослідження можна зробити висновки, що у найближчі роки основними завданнями управлінського обліку є його переорієнтація від обліку операційної діяльності до обліку явищ і фактів, визначених стратегією розвитку підприємства. Це передбачає процеси стратегічного планування і аналізу. Разом з тим витрати і надалі залишаються одним із центральних об'єктів управлінського обліку

Список літератури:

1. Белоусова І. Роль управлінського обліку /І. Белоусова // Бухгалтерський облік і аудит. – 2005. – № 4. – С. 34-39.
2. Бухгалтерський облік: [підручник] / за ред. Я.В. Соколова. – М.: ТК Велбі, Вид-во Проспект, 2007. – 768 с.
3. Бондарчук Н. В., Управлінський облік як основа обліково-аналітичного забезпечення розвитку підприємств АПК./ Бондарчук Н. В.// Наукові праці Полтавської державної аграрної академії. Випуск 6. Том 1.2008. – С. 28-34.
4. Нападовська Л.В. Управлінський облік : підруч. для вузів / Л.В. Нападовська. – [2-ге вид., доопрац. та допов.]. – К. : Київ. нац. торг.-екон. ун-т. 2010. – 648 с.
5. Чумаченко Н. Г. Розвиток управлінського обліку в Україні / Н. Г. Чумаченко // Світ бухгалтерського обліку. – 1999. – № 10-11. – С. 12-17.
6. Гущина, І.Е. Бюджетування в системі управлінського обліку [Текст] / І.Е. Гущина / / Бухгалтерський облік. – 2009. – № 19. – С. 50-55.

Гурина Т.И., Скиба Е.В., Смержанюк Т.П.

Херсонский национальный технический университет

ПРОБЛЕМЫ ОРГАНИЗАЦИИ СИСТЕМЫ УПРАВЛЕНЧЕСКОГО УЧЕТА В УКРАИНЕ

Резюме

Исследованы теоретические вопросы организации системы управленческого учета. Рассмотрены основные подходы к формированию аналитического инструментария управления для оценки результатов деятельности предприятия. Определены концептуальные подходы к организации системы стратегического управленческого учета

Ключевые слова: стратегический управленческий учет, концептуальные подходы, модели, метод целевых расходов.

Hurin T.I., Skiba K.V., Smorzhanyuk T.P.
Kherson National Technical University

PROBLEMS OF MANAGEMENT ACCOUNTING OF UKRAINE

Summary

Theoretical questions of management accounting system. The basic approaches to the formation of analytical tools to assess the management of the entity. Conceptual approaches to the strategic management accounting

Key words: strategic management accounting, conceptual approaches, models, method of target costs.

ІНВЕСТУВАННЯ В ЗОЛОТО: ПЕРЕВАГИ ТА НЕДОЛІКИ

Дудчик О.Ю., Брівко А.В., Нежива Н.Ю.

Дніпропетровська державна фінансова академія

У статті досліджено сучасний ринок золота. Розкрито інвестиційну привабливість благородного металу. Визначено форми вкладання активів у золото в Україні. Детально досліджені недоліки та переваги здійснення інвестицій у золото. З'ясовано перспективи інвестування в дорогоцінний метал, виходячи із динаміки офіційних цін та інновацій на ринку золота.

Ключові слова: золото, золотовалютні резерви, зливки, інвестиції, ціна, ринок.

Постановка проблеми. Золото набуває статусу привабливого інструмента інвестування. Інвестування в золото – процес вкладання тимчасово вільних коштів у золото відповідно до правил, за якими працюють «гравці» на фінансових ринках і за якими аналізується діяльність ринку золота в цілому.

В умовах, коли гривня схильна до інфляції, курси долара та євро безсистемно коливаються, а інвестування коштів у нерухомість чи землю є ризиковим у зв'язку з тим, що ціни на них завищені, єдиним надійним матеріальним носієм вартості залишається золото [5].

Для отримання повноцінного уявлення щодо переваг і недоліків інвестування в золото необхідно висвітлити декілька аспектів. По-перше, необхідно розглянути динаміку зростання ціни на золото та фактори, які на неї впливають. По-друге, потрібно визначити основні причини та мотиви інвестування в золото різних суб'єктів фінансового ринку.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Важливе значення місця та ролі золота в економіці зумовило постійну увагу різних дослідників до цього питання. Серед зарубіжних авторів особливої уваги заслуговують праці Бернстайна П., Велдона Г., Готтельфа Ф., Джаджа Ф., Леселза Д., Медхокса С., Парке Л., Стіла Дж., Томсета М. Серед вітчизняних учених, які розглядають проблеми пов'язані із функціонуванням ринку золота Будкіна А., Луцишина З., Рогана А., Шелудько В., Дуднікова О., Мороз А., Савлук М. Економічні аспекти функціонування

світового ринку золота досліджують такі українські вчені, як Варфоломеев С., Мельник В., Михальський В., Святенко А. та ін.

Мета статті. Розглянути особливості інвестиційної діяльності на міжнародному ринку золота та на ринку золота України, виявити переваги та недоліки інвестицій у золото.

Виклад основного матеріалу дослідження. Золото відіграє важливу роль для кожної країни. Поява сучасних форм фінансово-економічної взаємодії та нових платіжних систем не можуть вплинути на цей факт.

Можна провести паралелі між сучасним ринком золота та усіма провідними показниками світового фінансового ринку. Головні фактори, які впливають на курс золота:

1. Зростання чи скорочення фізичного попиту та видобутку провідними виробниками.

2. Ціна на нафту та продукцію інших товарних груп. Підвищення ціни на нафту призведе до зростання ціни на інші види сировини, зокрема золото.

3. Світові фінансові індекси. Індекс Dow Jones – середній показник курсів акцій групи найбільших компаній США. В умовах спаду виробництва американської економіки просліджується тенденція недовіри інвесторів до фондового ринку США. В таких умовах аналіз відношення індексу Dow Jones до ціни на золото показує різке зростання вартості золота.

4. Курс долара. Ціна золота, виражена в доларах США, є відображенням позиції цієї валюти і прямо реагує на щонайменші зміни її курсу [1].

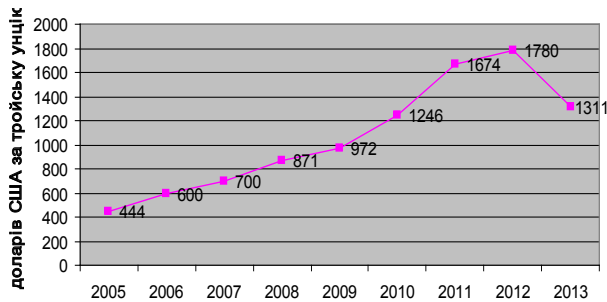

Рис. 1. Динаміка середньорічного курсу золота 2005-2013 рр.

Криза на ринку золота відбулась в квітні 2013 року, коли ціна на золото знизилася відразу на 9 %, обвалившись нижче психологічно важливої позначки в 1400 доларів за унцію. Як видно з графіка (рис.1) вартості золота, розміщеного на сайті CME Group, внутрішньо-денний мінімум був зафіксований на рівні 1311 доларів за унцію. До цього рівня ціна на золото не опускалась з середини 2010 року. За підрахунками газети The USA Today, обвал цін на золото став найбільшим з 1983 року. У порівнянні з історичним максимумом, досягнутим у серпні 2012 року, золото продавалось дешевше на 469 доларів.

Золото зазвичай використовується інвесторами як «тиха гавань» під час нестабільності на валютних і фондових ринках. Протягом всіх 2000-х років золото користувалося стабільним попитом у інвесторів, що дозволяло йому постійно рости в ціні. Ще в 2000 році золото коштувало близько 250 доларів за тройську унцію [6].

Жоден фахівець ринку золота не може гарантувати, що його прогноз стосовно котирувань золота справдиться на сто відсотків. Прогнози на цьому ринку – справа невдячна. Ціну золота в більшій мірі диктує психологія мас, а не економіка. Образно кажучи, ціна золота – це ціна страху. Щойно суспільство відчуває невпевненість у майбутньому – золото зростає в ціні. У періоди благополуччя – ціна знижується. Вгадати психологічний стан світового співтовариства можна лише інтуїтивно. Не випадково гра на ринку золота завжди вважалася своєрідним мистецтвом [3].

Сформувавши оптимальний інвестиційний портфель можна, перш за все, ретельно вивчивши функціонування ринку золота в Україні.

Серед причин інвестування у золото виділяють:

1. Незалежність. Золото створює впевненість завдяки своїй незалежності. Воно не залежить від держави, валют, дохідності вкладів, надійності кредитів. На його вартість можуть впливати економічні та політичні фактори, проте його цінність і придатність як платіжного засобу залишаються незмінними.

2. Резервний засіб. Держави і центральні банки як засіб забезпечення своїх валют часто обирають золото.

3. Висока ліквідність. Золото, поряд з більшістю високоліквідних активів, є найбільш привабливим. Його можна продати протягом 24 годин як на одному фінансовому ринку, так і декількох одразу.

4. Диверсифікація активу. Золото може зіграти вирішальну роль у формуванні інвестиційного портфеля [4].

Оскільки доларова частина фінансових ресурсів є інфляційною, уряди країн, що розвиваються, прагнуть збільшити частку своїх резервів саме у золоті. Валютно-фінансові позиції країни можна оцінити за обсягом золотого запасу, який також є основним показником конкурентоспроможності (рис.2).

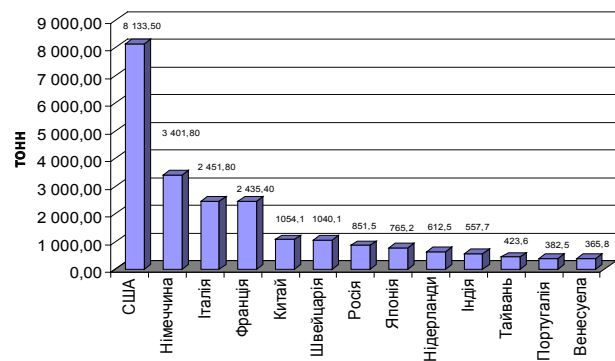

Рис. 2. Золотий запас країн світу [7]

Отже, найбільшими за обсягом золото-валютними резервами володіють США, Німеччина, Італія, Франція. Навіть інші країни, що входять в ТОП-13 лідерів суттєво відстають від них.

Одним із головних застережень інвестування в золото є те, що «золоті» внески не гарантуються спеціальними фондами. Тому інвестування в золото є більш небезпечним порівняно з грошовим депозитом, оскільки в Україні існує Фонд гарантування внесків фізичних осіб.

Як вид інвестування золоті зливки мають найбільший попит в Україні. Залежно від ваги зливка варіюється ціна за 1 г золота в ньому. Найбільшою популярністю користуються зливки масою 100 і 250 г. Але і в цьому виді інвестування існує декілька недоліків. Наприклад, нестабільна банківська маржа, яка іноді може досягати значення 20-25 %, а також проблема зберігання золота. Перед укладанням договору про купівлю зливка, необхідно довідатися про умови за яких банк здійснить його викуп. Необхідно орієнтуватися на ті банки, які пропонують зворотний викуп. Більшість відділень банків, що працюють з цінними металами купують зливки з сертифікатами визначених афінажерів. Проте, далеко не кожен банк хоче брати на себе відповідальність купувати золото в населення, навіть за наявності всіх необхідних документів. Банки створюють труднощі для клієнтів інших банків – продавців золота, встановлюючи додаткові комісії. Інвестувати можна також і у золоті монети, але їх вага повинна бути не менше 1 трійської унції. Перевагою цього виду інвестування є те, що покупець не платить податок на додану вартість. Але незважаючи на це, ціна монети не стає нижчою. Для тих, хто насамперед цікавиться монетними інвестиціями, завжди слід враховувати труднощі з продажем в Україні. Комерційні банки викупувають монети дуже неохоче і за низькою ціною.

Золотий депозит являє собою ще один спосіб інвестування в благородний метал. На терміновий внесок у банківських металах, нараховуються відсотки – 0,5-5% річних, які, зазвичай, покривають втрати від різниці в курсі. По закінченню терміну внеску інвестор забирає свої зливки і зароблений відсоток. Клієнт за власним бажанням отримує нарахований процент або в національній валюті, або в золоті. Особливістю золотого депозиту є те, що його прибутковість зумовлена зміною вартості золота, а не нарахуванням відсотків.

Знеособлені металеві рахунки, як варіант інвестицій у золото, передбачають трансформацію інвестором свого грошового внеску у благородний метал без отримання на руки самого зливка. Вкладник повинен розуміти, що купівля знеособленого металу – це своєрідна гра

на різниці курсів, так як банки не нараховують відсотків на такі внески.

На ринку золота ставки за депозитами в середньому складають 2-3% річних, тому іноді простіше відмовитися від незначного прибутку, ніж втратити внесок.

Отже, інвестор повинен визначити мету свого інвестування в золото: або це спосіб збереження грошових коштів, або джерело прибутковості.

Можна виділити такі основні переваги інвестування в золото:

- інвестування коштів у жовтий метал це надійний засіб захисту від інфляції;
- можливість отримати прибуток при зростанні ціни на світовому ринку;
- банківські метали мають найвищу пробу;
- купуючи банківські метали, на відміну від ювелірних виробів, клієнт сплачує лише вартість металу;
- зливки та монети займають мало місця і зручні при транспортуванні;
- зливки та монети із дорогоцінних металів також можуть виступати в якості оригінального подарунка [2].

Світовий ринок встановлює «моду» на інвестування в золото. Постає питання: чи варто Україні брати приклад з інвесторів інших держав. Ринок золота в Україні порівняно молодий та нерозвинений. Це зумовлено тим, що наша країна майже не має власного видобутку золота і є його чистим імпортером. Оскільки ювелірна галузь набирає стрімких оборотів, то вона зумовлює активне ввезення банками золота в Україну. Поступово внутрішньо-українські ціни на золото наближаються до світових.

Розглянемо фактори, які визначають масштаби інвестування в золото різних груп українських інвесторів.

На сьогоднішній день політика Національного банку України спрямована на зростання вкладень в цінні папери й золото. Комерційні банки інвестують у золото задля власної вигоди: або для подальшого його продажу за вищими цінами, або з метою диверсифікації своїх ризиків. Оскільки ринок золота є мінливим, то оцінювання заробітку банку є неможливим.

На нашу думку, слід приділити увагу операціям із золотом для приватних підприємців, які поділяються на про-

мислових споживачів та суб'єктів підприємницької діяльності. Промислові споживачі використовують золото на виробничі потреби (ювелірна галузь) і діють на підставі ліцензій Міністерства фінансів України.

Для розвитку інфраструктури ринку золота в Україні в умовах фінансової глобалізації та циклічності фінансових криз доцільно використовувати комплексний підхід щодо впровадження інновацій, у тому числі за напрямками:

а) розробка та впровадження сучасних банківських продуктів, до яких належать на ринку золота: деривати, цифрові гроші в золоті, знеособлені металеві рахунки, «золоті» цінні папери, «золоті електронні розрахункові одиниці» (кібер-гроші).

б) впровадження сучасного обладнання для активізації діяльності банків та бірж. Широке застосування інтернет-технологій і бурхливий розвиток електронної комерції сприяють частковому переходу роздрібною і дрібнооптовою торгівлі в «глобальну павутину».

в) вдосконалення банківських технологій. Інновації у сфері банківських технологій спрощують і значно прискорюють процеси споживчого кредитування.

г) вдосконалення операційних технологій. Сприяють інтеграції національних ринків до світового вдосконалення операційних технологій міжбанківського кредитування шляхом застосування відповідних новітніх цивілізованих операційних технологій, тобто автоматизації інформаційних і комунікаційних процесів/комплексів.

д) організаційні – активне розширення перебування банку на ринку роздрібного бізнесу, побудованого на обслуговуванні широких мас клієнтів; регіональний розвиток філіальної мережі; злиття (поглинання) банків, створення стратегічних

альянсів банків, поширення кола нових учасників ринку.

з) маркетингові – використання прямого маркетингу інтегрованих маркетингових комунікацій (мерчандайзингу, реклами, зв'язків із громадськістю, стимулювання продажу);

к) методологічні – впровадження ризик-менеджменту в організацію банківської діяльності із золотом;

л) інтелектуальні – добір, навчання та підвищення кваліфікації кадрів щодо проведення операцій з золотом та методів мінімізації їх ризиків [5].

Висновки та перспективи подальших досліджень. В сучасних умовах, на тлі постійної девальвації й знецінювання паперових грошей, золото – є найнадійнішим засобом інвестицій.

Незважаючи на зниження курсу золота в 2013 році, його вартість на фінансовому ринку демонструє стабільність і позитивну тенденцію зростання.

На сьогоднішній день в розвинених країнах світу створені умови для всіх бажаючих, щоб інвестувати свої заощадження в золото. Зараз цей процес став швидким і досить простим: в аеропортах деяких країн знаходяться банкомати з продажу зливків золота. Таким чином кожен охочий може придбати зливки золота будь-якої ваги для себе чи в якості подарунка.

Щодо України, то в нас пропонують порівняно невеликий вибір інвестиційних інструментів. Щоб задовольнити інвестиційний попит на ринку золота потрібно провести низку інноваційних заходів: маркетингових, методологічних, інтелектуальних, організаційних тощо.

Перспективами подальших досліджень у даному напрямку є дослідження таких способів активізації інноваційних інструментів, які базуються на цінності золота в Україні.

Список літератури:

1. Житний П.Є., Дайнеко С.А. Проблеми та перспективи інвестування в золото / П.Є. Житний, С.А.Дайнеко// [Електронний ресурс]. – Режим доступу: archive.nbuv.gov.ua/portal/Soc_gum/fkd/2010_1/index.html.
2. Житний П.Є. Особливості інвестиційної діяльності на ринку золота / П.Є. Житний, І.В. Кучма, А.А. Якімова// [Електронний ресурс]. – Режим доступу: archive.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/.../Zhitniy_Kuchma_Iakimova.pdf.
3. Кулиняк І.Я. Інвестиційна діяльність України на ринку золота / І.Я.Кулиняк// [Електронний ресурс]. – Режим доступу: archive.nbuv.gov.ua/portal/natural/vnulp/menegment/2007.../27.pdf.
4. Мицак О.В., Федчук І.В. Деякі аспекти функціонування ринку золота / О.В. Мицак, І.В. Федчук// Науковий вісник НЛТУ України. – 2012. – Вип. 22.7. – С. 243-247.

5. Озаріна О.В., Гришнякова К.Г. Сучасні інновації в інфраструктурі ринку золота / О.В. Озаріна, К.Г. Гришнякова // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: archive.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/Tiru/2012_34/Ozarina.pdf.
6. Офіційний сайт Міністерства фінансів України. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://minfin.com.ua/>
7. ТОП-13 найбільш золотих країн світу . – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://news.finance.ua/ua/~5/50/all/2011/11/26/260361>

Дудчик О.Ю., Бривко А.В., Неживая Н.Ю.

Днепропетровская государственная финансовая академия

ИНВЕСТИРОВАНИЕ В ЗОЛОТО: ПРЕИМУЩЕСТВА И НЕДОСТАТКИ

Резюме

В статье исследован современный рынок золота. Раскрыта инвестиционная привлекательность благородного металла. Определены формы вложения активов в золото в Украине. Подробно исследованы недостатки и преимущества осуществления инвестиций в золото. Выявлено перспективы инвестирования в драгоценный металл, исходя из динамики официальных цен и инноваций на рынке золота.

Ключевые слова: золото, золотовалютные резервы, слитки, инвестиции, цена, рынок.

Dudchik O.Y., Brivko A.V., Nezhivaya N.Y.

Dnipropetrovsk State Financial Academy

INVESTING IN GOLD: ADVANTAGES AND DISADVANTAGES

Summary

The current gold market is researched in the article. The investment attractiveness of the precious metal is revealed. The forms of investments assets in gold in Ukraine are defined. Advantages and disadvantages of investing in gold are studied. The prospects of investing in precious metals are found out of coming on the dynamics of prices and innovation at the gold market.

Key words: gold, gold-value backlogs, bar of gold, investments, price, market.

УДК 336.71 (477): 330.142.22

ВПЛИВ ІНОЗЕМНОГО КАПІТАЛУ НА ЕФЕКТИВНЕ ФУНКЦІОНУВАННЯ БАНКІВСЬКОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ

Нежурін М.Ю., Подчесова В.Ю.

Харківський інститут банківської справи
Університету банківської справи Національного банку України

У статті висвітлено основні аспекти діяльності банків з іноземним капіталом на території України. Розглянуто їх розвиток та взаємодію за останні роки. Запропоновано напрями покращення діяльності банківської системи України через іноземний капітал.

Ключові слова: банківська система, іноземні інвестиції, іноземний капітал, глобалізація.

Постановка проблеми. Одним із основних чинників економічного прориву, який досягався багатьма країнами за останні роки, є інвестиції, залучення яких, як правило, відбувалися при виконанні двох ключових умов. А саме – це лібералізація капіталу, що полегшує процес залучення іноземних капіталів та проведення виваженої економічної політики, яка робила інвестиції в країну більш вигідними та перспективними. Вплив іноземного капіталу все більш відчутний на всіх рівнях економіки нашої країни, беручи до уваги як соціальну сферу життя населення так і банківський сектор економіки, який сьогодні є досить залежний від світових економічних коливань, різноманітних глобалізаційних процесів та процесів інтеграції в світовий фінансово-економічний простір. Розвиток світової економіки базується на процесах широкомасштабної трансформації банківського капіталу, що в свою чергу призводить до інтеграції закордонного банківського капіталу в вітчизняну банківську систему, що створює певні переваги для одних країн та недоліки або можливість їх виникнення для інших. Саме тому дослідження руху іноземних капіталів в банківській системі є досить важливим питанням в розвитку сучасної світової економіки.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питанням впливу іноземного капіталу на функціонування банківської системи та руху іноземних інвестицій присвячені наукові праці такими зарубіжних науковців, як А. Вернікової, М. Лебедевої, П. Почвела, А. Шлейфера та українських учених – С. Андроса, В.

Ващенко, О. Каширіна, М. Лапішко, Т. Романьока, О. Сугоняка, І.Філонова, В. Фурсова, В. Хиленка та інших. Однак, навіть враховуючи той факт, що велика кількість вчених придає значну увагу актуальності дослідження даної тематики, водночас постає досить велика кількість питань та напрямів дослідження впливу іноземного капіталу на подальший розвиток банківської системи країни.

З огляду на це, метою статті є дослідження впливу іноземного капіталу на функціонування банківської системи України на основі розгляду та аналізу значної частки іноземних банків, представлених в Україні.

Основні результати дослідження. На початковому етапі входження іноземних банків на український ринок їх діяльність переважно стосувалась обслуговування цільових клієнтів з країн нерезидентів та спекулятивної діяльності з ОВДП. Але вже з 2006 р. банки з іноземним капіталом переорієнтувались на роздрібний ринок, найбільшою мірою на споживче та іпотечне кредитування. Головними передумовами такого перепрофілювання стало надходження до країни імпортованих товарів і послуг та, водночас, значне підвищення платоспроможності населення. Залежно від глибини проникнення іноземного капіталу в банківський сектор можна виділити три групи країн. Перша група включає розвинуті країни, у фінансових системах яких практично немає іноземних банків. Наприклад, у США, Німеччині, Швейцарії та Японії частка активів іноземних банків не перевищує 5-8%. До другої групи належать країни з фактично повним іноземним

контролем національного банківського сектору (Непал, Бахрейн, Йорданія, Ботсвана). До третьої групи включаються країни з рівнем присутності іноземних банків у межах від 15 до 80% [1, с.32]. Саме в цю групу і входить Україна.

Розглянемо частку іноземного банківського капіталу в загальній структурі банківської системи України за останні три роки, представлену в таблиці 1

З наведеної таблиці можна зробити висновок, що за останній рік суттєвих структурних змін в розрізі кількості іноземних банків не відбулось, але частка іноземного капіталу досить суттєво зменшилась. До того ж, аналізуючи рівень іноземного капіталу станом на 01 вересня 2013 року, слід сказати, що він складає 33,8%, у порівнянні з його станом на початок 2013 року він складав 39,5%, що свідчить про

Таблиця 1

Структура вливань іноземного капіталу в банківську систему України

Назва показника	01.01.2011	01.01.2012	01.01.2013	Відхилення (+/-; п.п.) звітного періоду до	
				2010/2011	2011/2012
Кількість банків за Реєстром	194	198	176	+4	-22
Кількість банків, що знаходиться у стадії ліквідації	18	21	22	+3	+1
Кількість банків, що мають банківську ліцензію НБУ на здійснення банківської діяльності	176	176	176	0	0
з них: з іноземним капіталом	55	53	53	-2	0
у т.ч. зі 100% іноземним капіталом	20	22	22	+2	0
Частка іноземного капіталу у статутному капіталі банків, %	40,6	41,9	39,5	+1,3	-2,4

Таблиця 2

Вихід іноземних банків з українського ринку [4, с. 119]

Рік	Банк	Стратегія виходу з українського ринку
2009	Home Credit Bank (Чехія)	Продаж дочірнього банку «Хоум Кредит Банк Україна» кіпрському «Platinum Bank» приблизно за 43 млн дол
2009	Dresdner Bank (Німеччина)	Ліквідація представництва в Києві внаслідок купівлі материнської компанії в Німеччині банком Commerzbank
2010	Ренесанс Капітал (Росія)	Продаж роздрібного відділення групі СКМ Р. Ахметова
2011	Bank of Georgia (Грузія)	Продаж 80% української дочірньої компанії за 9,6 млн дол. (щоб увійти на український ринок, інвестори витратили 81,7 млн дол.)
2011	Swedbank (Швеція)	Згорання роздрібного сегменту, продаж портфеля «Дельта Банку» у зв'язку з напруженою ситуацією з проблемними кредитами
2012	Credit Europe Bank (Нідерланди)	Згорання роздрібного сегменту, лише одне відділення для роботи з бізнесом.
2012	SEB Group (Швеція)	Продаж роздрібного сегменту українському «Євробанку» за 20-30 млн. дол. (працює в Україні під назвою «Фідобанк»)
2012	Volksbank (Австрія)	Продаж українських активів «Сбербанку Росії» за 505 млн євро
2012	Банк Форум (Commerzbank) (Німеччина)	Продаж українського дочірнього банку «Форум» українському «Смарт-Холдингу» В. Новіцького за 56-93 млн дол., що вдвічі дешевше за його реальну вартість
2012	Societe Generale (Франція)	Викуп портфелю авто кредитів дочірніх компаній групи «ПростоФінанс» та «ПроФінБанк» за 87 млн дол. російським Альфа-Банком»

досить суттєве зменшення частки іноземного капіталу, а саме аж на 5,7%. Це досить значні зрушення в напрямку відтоку іноземного капіталу, що не можуть не призвести до ряду вагомих змін до банківського сектору країни. Наприклад, відпливу такого іноземного гіганту, як шведської банківської групи SEB протягом 2012 року, що була своїм родом іноземним фінансовим супермаркетом і включала в спектр своїх задач банківські послуги та послуги страхування. Банківська група зійшла з арені банківського ринку України, а страхова компанія залишилась. До того ж, протягом 2012 року в іноземному капіталі, що був присутній в банківській системі України, пройшла череда досить суттєвих змін, що вплинула як на діяльність іноземних банків так і на управлінський склад.

Більш детальна інформація за останні роки представлена в таблиці 2.

Крім зазначених в таблиці банків, також припинили свою діяльність на території України та вийшли з вітчизняного банківського сектору такі відомі фінансові корпорації, як HSBC (Велика Британія), Bayerische Landesbank (Німеччина) та Kookmin Bank (Південна Корея) [4, с. 119].

Науковці та експерти називають багато чинників та факторів, що вплинули на швидкий вихід іноземних банків з українського фінансового ринку. Їх можна класифікувати в наступні три групи: внутрішньоекономічні (незначне зростання реальних доходів населення, висока частка неповернень зумовлює високі витрати на роботу колекторів, низька платоспроможність корпоративних позичальників та інші), внутрішньорегуляторні (нестабільна політична ситуація, недосконале законодавство в сфері захисту іноземних інвесторів та інші) та зовнішньоекономічні (підвищення вартості ресурсів на європейському ринку капіталів, у зв'язку з чим материнським групам не вистачає ресурсів для покриття збитків за проблемними боргами Європи та інші). Все це і призводить на сьогоднішній день до стрімкого виходу з вітчизняного ринку слабких іноземних установ.

Сьогодні аналізуючи економічну ситуацію в Україні та, зокрема банківських

ринку, можна зазначити, що іноземний капітал у вітчизняній фінансовій системі відіграє ключову роль. Слід звернути увагу на вплив кожної з держав на банківську систему України через відповідні установи та капітал цих держав. Розглянемо окремі статистичні дані за 2012 рік, представлені в таблиці 3.

Таблиця 3

Присутність іноземного капіталу в розрізі країн

Країна	Статутний капітал станом на 1 січня 2012 р.	Частка країни в іноземному капіталі банківської системи України
Російська Федерація	15787673 тис. грн.	30,28%
Кіпр	10917965 тис грн.	20,94%
Австрія	8585009 тис. грн.	16,47%
Франція	7528585 тис грн.	14,44%
Швеція	6115328 тис грн.	11,73%
Нідерланди	2389457 тис грн.	4,58%
Німеччина	816404 тис грн..	1,57%

З отриманих даних прослідковується залежність банківської системи України від таких країн, як Російська Федерація, Кіпр, Австрія, Франція, Швеція, Нідерланди та Німеччина. Найбільшу частину серед представлених країн займає Російська Федерація, іноземний капітал якої сягає 30,28% і представлений такими банками, як ПАТ «Альфа банк» (19,9% капіталу – Росія, 80,1% – Кіпр), АТ «БМ Банк», ПАТ «ВіЕйБі банк», АТ «ВТБ Банк», АКБ «Енергобанк», АТ «Петрокоммерц-Україна», ПАТ «Промінвестбанк», АТ «Русский Стандарт», АТ «Дочірній банк «Сбербанку Росії» та ПАТ Банк «Траст». За офіційними даними з кожним роком Росія все більш наполегливіше впливає в нашу країну свій капітал та займається обслуговуванням величезних державних та приватних підприємств. Наприклад АТ «Дочірній банк «Сбербанку Росії» на сьогоднішній день обслуговує таких клієнтів як ПАТ «Укртелеком», ДП «Південна залізниця» та інших, пропонуючи спектр послуг, який вітчизняні банки не в змозі запропонувати.

А тому, в умовах сьогодення, одним із

найважливіших завдань для ефективного розвитку банківської системи України є розробка реальних практичних рекомендацій щодо визначення оптимальної частки зарубіжного капіталу в структурі капіталу українських банків, яка б, з одного боку, створювала здорове конкурентне середовище для вітчизняних банків і сприяла інтеграції національної фінансово-банківської системи у світовий фінансовий простір, а з іншого – не завадала нищівного удару її стабільності.

Надходженню іноземного капіталу на український ринок банківських послуг сприяють непередбачувано високе зростання попиту на банківські послуги, низька конкуренція, слабкість національних банків, достатньо високі темпи інфляції, внаслідок чого останнім важко залучати дешеві ресурси. Присутність у їх числі респектабельних інституційних фондів дозволить підвищити ефективність роботи української банківської системи, а також ступінь її залученості у глобальне фінансове поле.

Висновки. Залучивши іноземного інвестора, вітчизняні банки одержують низьку перевагу, зокрема: простіший вихід на міжнародні ринки запозичень та відносно низьку вартість зовнішніх ресурсів, вирішення проблеми капіталізації, впровадження сучасних технологій управління й продажу, підвищення рівня корпоративної культури тощо. Але, з усіма перевагами, є й ціла низка недоліків: несподіване коливання економіки, можливість втрати суверенітету в сфері реалізації грошово-кредитної політики, неконтрольованість

притоку та відтоку капіталу з економіки нашої держави тощо.

Тому, з метою уникнення таких негативних наслідків, Національному банку України потрібно проводити досконалий моніторинг за діяльністю іноземних банків та мінімізувати можливість впливу іноземного капіталу на банківську систему України, встановити ліміти щодо частки присутності іноземного капіталу в статутному фонді комерційних банків, створити механізми регулювання притоку капіталу іноземних інвесторів, його рівня і якості в банківській секторі України, запровадити механізми зниження ймовірних ризиків для української банківської системи в умовах зростання участі іноземного капіталу в економіці України тощо.

На нашу думку чіткий моніторинг та контроль на всіх рівнях присутності іноземного капіталу в українській банківській системі є обов'язковим. Іноземний капітал для нашої країни відкриває нові можливості, адже, в першу чергу, він має сприяти розвитку економіки країни в цілому, а тому, ймовірніше краще, щоб він був присутній в якості частини в капіталі вітчизняного банку, ніж як самостійний елемент. Тому альтернативним рішенням для покращення впливу іноземного капіталу на банківську систему може стати зменшення кількості банків зі 100-в іноземним капіталом. На даному етапі для подальшого розвитку економіки дослідження та вирішення даної проблеми є досить актуальним та важливим на всіх рівнях її прояву.

Список літератури:

1. Андрос С., Хиленко В. Інституційні, мікро- та макроекономічні наслідки участі іноземного капіталу в банківському секторі / С. Андрос, В. Хиленко. – Банківська справа. – 2012, №4 – С. 31-41.
2. Ващенко В. Участь держави в капіталі банків України / Ващенко В. – Вісник УБС НБУ. – 2012, №3. – С. 144-148.
3. Івасів І. Вплив іноземних банків на банківську систему України / І. Івасів, Р. Корнилюк. – Вісник НБУ. – 2011, №10. – С. 84-91.
4. Романьок Т. Іноземне інвестування в банківському секторі України: стан та перспективи розвитку / Романьок Т. – Банківська справа. – 2013, №1 – С. 110-121.
5. Філонова І. Вплив іноземного капіталу на конкурентне середовище національного ринку банківських послуг / І. Філонова, М. Лапішко. – Економічна наука. – 2012, №5 – С. 53-57.
6. Філонова І. Функціонування іноземного капіталу у банківській системі України в умовах фінансової нестабільності / І. Філонова – Актуальні проблеми економіки. – 2011, №6. – С. 221-225.
7. Фурсова В., Каширіна О. Рейтингова система оцінки фінансової стабільності банків з іноземним капіталом як інструмент підвищення надійності банківської системи / В. Фурсова, О. Каширіна. – Вісник НБУ. – 2011, №9. – С. 33-41.
8. Національний банк України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.bank.gov.ua/>.

Нежурин М.Ю., Подчесова В.Ю.

Харьковский институт банковского дела

Университета банковского дела Национального банка Украины

ВЛИЯНИЕ ИНОСТРАННОГО КАПИТАЛА НА ЭФФЕКТИВНОЕ ФУНКЦИОНИРОВАНИЕ БАНКОВСКОЙ СИСТЕМЫ УКРАИНЫ

Резюме

В статье освещены основные аспекты деятельности банков с иностранным капиталом на территории Украины. Рассмотрено их развитие и взаимодействие за последние годы. Предложены направления по улучшению деятельности банковской системы Украины через иностранный капитал.

Ключевые слова: банковская система, иностранные инвестиции, иностранный капитал, глобализация.

Nezhurin M.Yu., Podchesova V.Y.

Kharkiv Institute of Banking UB NBU

IMPACT OF FOREIGN CAPITAL ON THE EFFECTIVE OPERATION OF UKRAINIAN BANKING SYSTEM

Summary

The paper highlights the main aspects of banks with foreign capital in Ukraine. Consider their development and cooperation in recent years. Propose the directions to improving the performance of the banking system of Ukraine through foreign capital.

Key words: banking, foreign investment, foreign capital, globalization.

ГОСПОДАРСЬКИЙ КОМПЛЕКС СІЛЬСЬКИХ ТЕРИТОРІЙ: ІНТЕГРАЛЬНИЙ АСПЕКТ

Поленкова М.В.

Чернігівський національний технологічний університет

У статті проведено аналіз стану господарського комплексу сільської місцевості, розраховані показники, які характеризують стан розвитку сільського господарства. Проаналізовано інтегральний індекс розвитку, як середньогеометричного значення індексів розвитку відповідних галузей сільської території.

Ключові слова: сільська територія, індекси розвитку, галузі сільського господарства, рівень розвитку, валова продукція сільського господарства.

Постановка проблеми. Інформаційною базою для розробки програм і механізмів розвитку сільських територій є об'єктивна оцінка їх сучасного стану. Таку оцінку найдоцільніше здійснювати на основі використання сукупності показників, які відображають рівень розвитку окремих підсистем сільських територій.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Слід зауважити, що економічною платформою, передумовою і фактором розвитку є господарський комплекс сільської місцевості, основною компонентою якого виступає аграрне виробництво. Це підтверджується результатами досліджень, відображеними у переважній більшості публікацій, де підкреслюється статус сільських територій як виключно просторового базису розвитку агровиробництва [8], а розвиток села характеризується як моно-функціональний [1; 6; 10].

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Головним ідентифі-

каційним критерієм при визначенні поняття «сільська територія» на сьогоднішній день все ж таки залишається сільськогосподарський напрямок діяльності цих територій, а сільське господарство є одним з пріоритетних секторів, оскільки сприяє, як зазначав А. Лісовий, підтримці життєздатності сільської місцевості, збереженню аграрного ландшафту, агробіологічної різноманітності та культурної спадщини [5].

Формування цілей статті (постановка завдання). Метою статті є дослідження стану основних галузей господарського комплексу сільських територій та розрахунок інтегрального показника його розвитку.

Виклад основного матеріалу дослідження. За даними Державної служби статистики України [3], у 2012 р. частка сільського, лісового та рибного господарства в загальному обсязі валової доданої вартості всіх галузей економіки склала 9,2% (табл. 1) [14].

Таблиця 1

**Структура національної економіки України
за видами економічної діяльності у 2008-2012 роках, %**

Вид діяльності	Роки				
	2008	2009	2010	2011	2012
Сільське господарство, мисливство, лісове господарство, рибальство, рибництво	7,9	8,3	8,7	9,9	9,2
Промисловість	24,9	22,9	23,5	22,6	22,3
Будівництво	3,5	2,7	3,4	3,3	3,2
Торгівля	15,9	16,3	17,3	18,2	18,1
Діяльність транспорту та зв'язку	10,6	12,2	11,6	11,9	11,7
Освіта	5,3	6,2	5,8	5,5	6,0
Охорона здоров'я	3,5	4,3	4,4	4,1	4,5
Інші види економічної діяльності	28,4	27,1	25,3	24,5	25,0

розраховано автором за даними [12]

Кількість суб'єктів ЄДРПОУ, що займаються сільським господарством, мисливством, лісовим господарством, рибальством і рибництвом, від загальної кількості суб'єктів у 2012 р. складала 6,6% (у 2011 р. – 6,7%, у 2010 р. – 6,96%) [13]. Фонд оплати праці, нарахований за 2012 р. штатним працівникам цієї сфери становив 14085 млн. грн., або 4,2% загального фонду, що був нарахований в економіці країни [9].

У сільських поселеннях України в 2012 р. діяли 55866 сільськогосподарських підприємств, що на 5,4% менше, ніж у 2008 р. Найбільшу частку мали фермерські господарства – 72,9%, господарські товариства складала 14,5%, приватні підприємства – 7,5%, виробничі кооперативи – 1,5%, державні підприємства – 0,5%, підприємства інших форма господарювання – 3%. По території країни вони розміщені досить нерівномірно: найбільше – в Одеській (12%), Миколаївській (9,5%), Дніпропетровській (7,2%), Кіровоградській (5,6%), Запорізькій (5,4%), Херсонській (5,1%) областях. Це пояснюється, насамперед, сприятливими умовами для ведення сільськогосподарської діяльності: теплий клімат, причорноморське та азовське узбережжя, родючі ґрунти. Найменша кількість сільськогосподарських підприємств – в Івано-Франківській (1,4%), Рівненській (1,6%), Чернівецькій, Чернігівській (по 1,8%) та Волинській (1,9%) областях. Тут

гірша якість земельних ресурсів, підвищена заболоченість та лісистість території, що знижує можливості сільських районів щодо розвитку сільськогосподарського виробництва [14].

У володінні та користуванні сільськогосподарських підприємств та господарств населення в 2012 р. знаходилося 36483,3 тис. га землі (що на 12% менше, ніж у 1990 р.), з якої 84,9% – площа ріллі, у тому числі сільськогосподарські підприємства володіли 20499,3 тис. га землі (56,2%). За розміром сільськогосподарських угідь найбільшу частку складали підприємства з угіддями площею 20,1–50,0 га (23,9%) та 100,1–500,0 га (13%). Підприємств з угіддями більше 10 тис. га – 0,3%, але володіють вони 15,3% загальної площі сільськогосподарських угідь підприємств, а 14,7% підприємств у 2012 р. зовсім не мали сільськогосподарських угідь.

Слід зазначити, що суттєвий внесок у сільськогосподарське виробництво здійснюють господарства населення. Їх частка у валовій продукції галузі за підсумками 2012 року складає 49,3%, у тому числі в рослинництві – 45%, тваринництві – 58,2% (табл. 2.) [2]. Взагалі в Україні налічується понад 17 мільйонів домогосподарств, у користуванні і володінні яких знаходиться 38,5% сільськогосподарських угідь країни.

Незважаючи на те, що частка господарств населення більша у виробництві

Таблиця 2

**Валова продукція сільського господарства
за основними групами товаровиробників у 2012 році**

	Валова продукція		у тому числі			
			рослинництво		тваринництво	
	млн. грн.	у % до підсумку	млн. грн.	у % до підсумку	млн. грн.	у % до підсумку
Усі категорії господарств	223254,8	100,0	149233,4	100,0	74021,4	100,0
сільськогосподарські підприємства	113082,3	50,7	82130,2	55,0	30952,1	41,8
державні сільськогосподарські підприємства	2176,8	1,0	1638,5	1,1	538,3	0,7
недержавні сільськогосподарські підприємства	110905,5	49,7	80491,7	53,9	30413,8	41,1
фермерські господарства	14111,1	6,3	12843,1	8,6	1268,0	1,7
господарства населення	110172,5	49,3	67103,2	45,0	43069,3	58,2

розраховано автором за даними [12]

тваринницької продукції, в структурі продукції сільського господарства переважає продукція рослинництва (рис. 1) [14].

За ринкових умов продукція рослинництва виявилася більш рентабельною, тому її частка в усіх категоріях господарств зростає з 45,6% у 1990 р. до 66,8% у 2012 р. Зокрема, зернові культури склали 22,1% від продукції сільського господарства у 2012 р., картопля, овочі та баштанні культури – 20,7%, у той час як худоба і птиця – 14,9%, молоко – 13%.

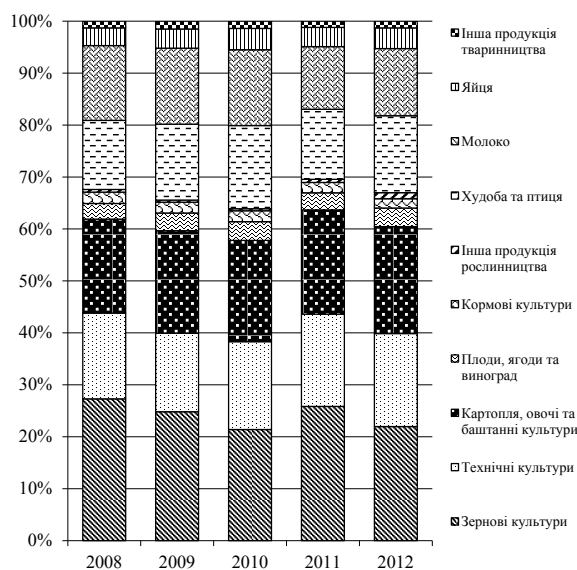

Рис. 1. Структура продукції сільського господарства (у постійних цінах 2010 р., %)

Саме досягнення значних приростів продукції у галузі рослинництва в 2011 р. (вперше з початку економічної кризи) обумовило загальну позитивну тенденцію зростання обсягів виробництва у сільському господарстві. Порівняно з 2010 р. виробництво продукції рослинництва збільшилося на 30,4%, у т.ч. в сільськогосподарських підприємствах – на 37,9%, господарствах населення – на 21,7%. Однак у 2012 р. спостерігається спад порівняно з 2011 р. (табл. 3).

Що стосується тваринництва, то, незважаючи на зменшення його питомої ваги в загальних обсягах валової продукції сільського господарства, випуск постійно і стійко зростає – в середньому на 3,2% щороку, у тому числі в сільськогосподарських підприємствах – на 8,5%, у господарствах населення – на 0,02%.

Стан господарського комплексу сільської місцевості, котрий в першу чергу визначається станом розвитку сільського господарства, суттєво відрізняється в регіональному розрізі. Здійснити порівняльну оцінку можна на основі рангів, що присвоюються регіонам відповідно до обсягів виробництва валової продукції сільського господарства як на одиницю території, так і на душу сільського населення. Закумулювати індекс, який характеризує розвиток сільськогосподарського виробництва, можна шляхом обрахунку середньгеометричного значення індек-

Таблиця 3

Індекси продукції сільського господарства (відсотків до попереднього року)

	Роки				
	2008	2009	2010	2011	2012
Продукція сільського господарства					
Господарства усіх категорій	117,1	98,2	98,5	119,9	95,5
у тому числі					
сільськогосподарські підприємства	136,3	94,9	97,7	128,7	93,5
господарства населення	102,5	101,5	99,1	111,8	97,6
Продукція рослинництва					
Господарства усіх категорій	128,6	95,3	95,9	130,4	91,8
у тому числі					
сільськогосподарські підприємства	148,8	90,2	93,7	137,9	89,1
господарства населення	108,3	102,4	98,5	121,7	95,4
Продукція тваринництва					
Господарства усіх категорій	98,7	104,2	103,4	101,3	103,8
у тому числі					
сільськогосподарські підприємства	105,2	111,3	109,1	106,0	107,6
господарства населення	95,6	100,5	100,1	98,3	101,2

розраховано автором за даними [14]

сів локалізації та середньодушового виробництва. Одержаний індекс перевищує середньодержавне значення у майже половині областей України, що свідчить про достатньо високий рівень розвитку сільського господарства в цих областях (табл. 4). Лідером тут є Черкаська область з максимальним значенням індексу розвитку сільськогосподарського виробництва. Воно перевищує мінімальне у 3,11 разів, тобто регіональна асиметрія, особливо порівняно з іншими видами діяльності, притаманними сільським територіям, не є суттєвою.

До типових для сільських територій видів економічної діяльності, крім сільського господарства, відносяться також лісове, рибне господарство і рибництво. За період з 2000 р. обсяги продукції, робіт і послуг лісового господарства зросли майже у 8 разів у фактичних цінах, а з коригуванням на рівень інфляції за цей період – у 1,85 разів. Середньорічні темпи зростання обсягів виробництва у приведених цінах склали 3,77% за рік.

На відміну від сільського господарства, лісове розвинене дуже нерівномірно по території країни. Розрив між максимальним і мінімальним індексом розвитку складає 23,85 разів. При цьому розрив між максимальним і мінімальним значеннями індексів локалізації – 30,83 разів, а індексів середньодушового виробництва – 26,2 рази. Найбільш активно лісовим господарством займаються на сільських територіях Житомирської, Рівненської, Чернівецької та Сумської областей.

Що стосується рибальства та рибництва, то протягом останніх 12 років спостерігається постійне зниження обсягів вилову риби та добування інших водних живих ресурсів. У 2012 р. порівняно із 2000 р. вилов скоротився на 41,75%, зменшуючись у середньому на 4,4% щороку.

Слід зазначити, що для характеристики господарського комплексу сільських територій мають значення результати діяльності не усієї галузі рибного господарства України, оскільки значна частина вилову риби здійснюється рибпромисловим флотом у Чорному та Азовському морях, а лише тієї частини, що стосується внутрішніх водойм. Частина вилову у виключній (морській) еконо-

мічній зоні України в 2012 р. складала 31,88% [11].

Аналіз показав, що найбільш розвиненим рибне господарство є в Черкаській, Донецькій, Одеській та Миколаївській областях. Розрив між максимальним і мінімальним рівнем розвитку даної сфери складає 31,14 рази, що свідчить про суттєву регіональну диференціацію і пов'язано з особливостями розміщення водних ресурсів по території країни.

На основі проведеного аналізу стану основних галузей господарського комплексу сільських територій розрахуємо інтегральний індекс його розвитку як середньгеометричне значення раніше визначених індексів розвитку сільського, лісового, рибного господарства та рибництва:

$$I_{ГКс.т.} = \sqrt[3]{I_{с.г.} \cdot I_{л.г.} \cdot I_{р.г.}}$$

де $I_{с.г.}$ – індекс розвитку сільського господарства;

$I_{л.г.}$ – індекс розвитку лісового господарства;

$I_{р.г.}$ – індекс розвитку рибного господарства.

За величиною одержаного індексу області України можна розділити на три групи (табл. 4, рис. 2):

– до першої групи ($I_{ГКс.т.} > 1,3$) увійшли регіони, де розвиток господарського комплексу сільських територій характеризується вищими показниками відносно середнього по Україні рівня, а саме Київська, Сумська, Черкаська, та Чернігівська області;

– друга група ($0,85 < I_{ГКс.т.} < 1,3$) включає регіони, де розвиток господарського комплексу сільських територій характеризується показниками, що наближені до середнього по Україні рівня.

До даної групи за підсумками 2012 р. увійшли сім регіонів, а саме Вінницька, Донецька, Житомирська, Львівська, Полтавська, Рівненська та Чернівецька області;

– третя група ($I_{ГКс.т.} < 0,85$) – найчисленніша – включає регіони, де розвиток господарського комплексу сільських територій характеризується найнижчими показниками відносно середнього по Україні рівня. До цієї групи увійшла переважна більшість регіонів (чотирнадцять із двадцяти п'яти), а саме Автономна Республіка Крим, Волинська,

Диференціація регіонів України за індексом розвитку господарського комплексу сільських територій (2012 рік)

Регіон	I _{с.г.}	I _{л.г.}	I _{р.г.}	ІГК _{с.г.}	Ранг	Група
Автономна Республіка Крим	0,633	0,164	0,363	0,335	25	3
Вінницька	1,293	0,774	1,002	1,001	6	1
Волинська	0,810	1,594	0,320	0,745	14	2
Дніпропетровська	1,146	0,143	1,036	0,554	23	3
Донецька	1,366	0,206	2,237	0,857	11	2
Житомирська	0,831	3,411	0,322	0,970	7	2
Закарпатська	0,550	1,647	0,288	0,639	19	3
Запорізька	0,877	0,161	1,590	0,608	20	3
Івано-Франківська	0,694	1,672	0,370	0,754	13	2
Київська	1,425	1,565	1,120	1,357	3	1
Кіровоградська	1,227	0,347	1,231	0,806	12	2
Луганська	0,926	0,551	0,438	0,607	21	3
Львівська	0,781	1,602	0,661	0,938	8	2
Миколаївська	0,943	0,186	1,966	0,701	17	2
Одеська	0,645	0,150	2,035	0,582	22	3
Полтавська	1,374	0,568	0,822	0,862	10	2
Рівненська	0,735	2,586	0,338	0,863	9	2
Сумська	1,149	2,045	1,723	1,594	2	1
Тернопільська	1,145	0,519	0,626	0,719	16	2
Харківська	1,230	0,514	0,647	0,742	15	2
Херсонська	0,998	0,263	1,202	0,685	18	3
Хмельницька	1,329	0,904	0,120	0,524	24	3
Черкаська	1,707	1,128	3,724	1,928	1	1
Чернівецька	0,880	2,235	0,577	1,043	5	1
Чернігівська	1,074	1,682	0,785	1,310	4	1

розраховано автором.

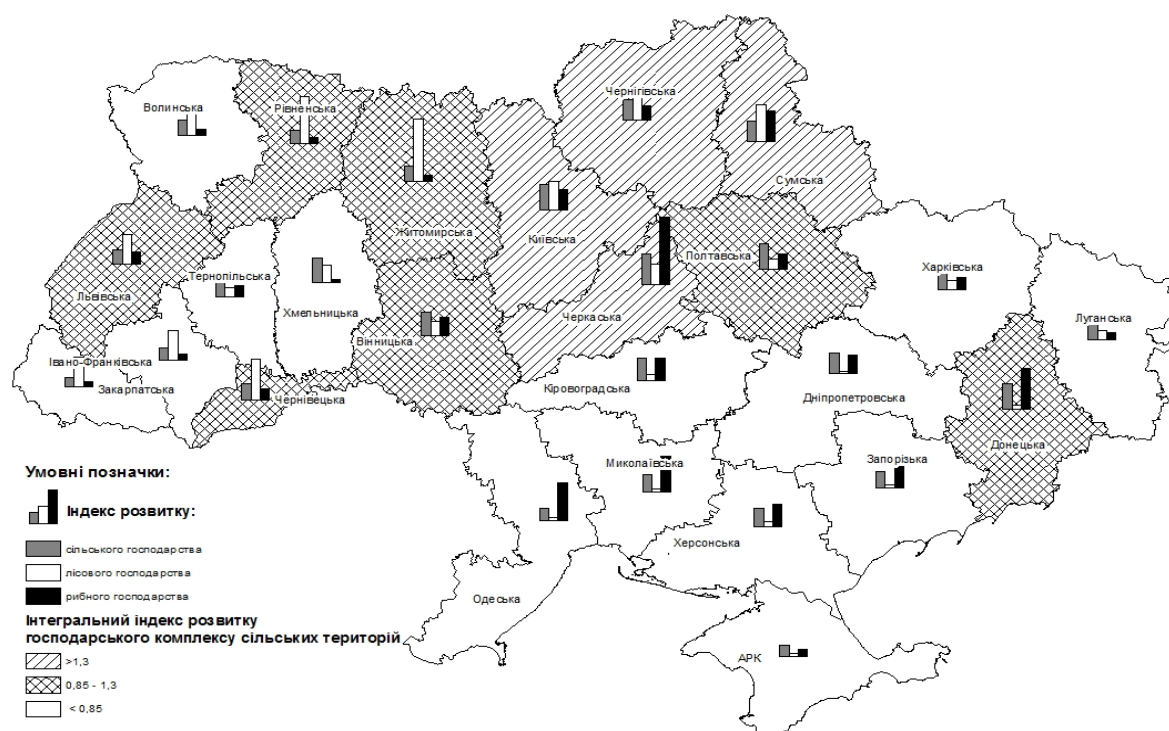

Рис. 2. Групування регіонів України за інтегральним індексом розвитку господарського комплексу сільських територій, 2012 р.

Дніпропетровська, Закарпатська, Запорізька, Івано-Франківська, Кіровоградська, Луганська, Миколаївська, Одеська, Тернопільська, Харківська, Херсонська та Хмельницька області.

Висновки з даного дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямі. Таким чином, проведений ана-

ліз господарського комплексу сільських територій підтвердив пануючу парадигму щодо його монофункціональності і продемонстрував низький рівень ефективності використання наявних ресурсів. На сьогодні здійснюються активні спроби виходу за межі існуючої аграрної парадигми.

Список літератури:

1. Барановський М.О. Сільські території України: рівень розвитку, трансформаційні зміни, концепції реформування / М.О. Барановський // Науковий вісник Національного університету біоресурсів і природокористування України. – 2011. – №163. – С. 19-25.
2. Валова продукція сільського господарства України (у постійних цінах 2010 р.) за 2012 рік: статистичний бюлетень. – К.: Державна служба статистики України, 2013. – 25 с.
3. Державна служба статистики України [сайт]. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua>
4. Економічна активність населення України 2012: Статистичний збірник. – К.: Державна служба статистики України, 2013. – 204 с.
5. Лісовий А.В. Державне регулювання розвитку сільських територій: теорія, методологія, практика: Автореф. дис... д-ра екон. наук: 08.00.03 [Текст] / А.В. Лісовий // Національний науковий центр «Інститут аграрної економіки» УААН. – К., 2009. – 25 с.
6. Меренкова И.Н. Устойчивое развитие сельских территорий: теоретико-методологические аспекты оценки [Текст] / И.Н. Меренкова // Региональная экономика: теория и практика. – 2010. – №25(160). – С. 49–55.
7. Основні показники сільськогосподарської діяльності домогосподарств у сільській місцевості у 2012 році: статистичний бюлетень. – К.: Державна служба статистики України, 2013. – 19 с.
8. Павлов О.І. Диверсифікація економіки як чинник продуктивного використання трудового потенціалу сільських територій / О.І. Павлов // Проблеми раціонального використання соціально-економічного та природно-ресурсного потенціалу регіону: фінансова політика та інвестиції. Збірник наукових праць. – К.: СЕУ / Рівне: НУВГП. – 2010. – №2. – С. 318-325.
9. Праця України у 2012 році: статистичний збірник. – К.: Державна служба статистики України, 2013. – 321 с.
10. Притула Х.М. Руральність території як вагомий чинник її соціально-економічного розвитку [Текст] / Х.М. Притула // Інноваційна економіка. – 2011. – №5(24). – С. 300-303.
11. Рибне господарство України: Статистичний збірник. – К.: Державна служба статистики України, 2013. – 45 с.
12. Сільське господарство України 2012: Статистичний збірник. – К.: Державна служба статистики України, 2013. – 392 с.
13. Статистичний збірник «Регіони України 2013». Частина II [Текст] / За редакцією О.Г. Осауленка. – К.: Державна служба статистики України, 2013. – 805 с.
14. Україна у цифрах у 2012 році: статистичний збірник / За редакцією О.Г. Осауленка. – К.: Державна служба статистики України, 2013. – 248 с.

Поленкова М.В.

Черниговский национальный технологический университет

ХОЗЯЙСТВЕННЫЙ КОМПЛЕКС СЕЛЬСКИХ ТЕРРИТОРИЙ: ИНТЕГРАЛЬНЫЙ АСПЕКТ

Резюме

В статье проведен анализ хозяйственного комплекса сельских территорий, рассчитаны показатели, которые характеризуют уровень развития. Проанализирован интегральный индекс развития, как среднегеометрическое значение индексов развития соответствующих отраслей сельских территорий.

Ключевые слова: сельские территории, индекс развития, отрасли сельского хозяйства, уровень развития, валовая продукция сельского хозяйства.

Polenkova M.V.

Chernihiv National Technological University

ECONOMIC COMPLEX OF RURAL AREAS INTEGRAL ASPECT

Summary

The article analyzes the state of the economic complex of rural areas to calculate the indicators, which describe the state of development of agriculture. Analyzed the integral development index as the geometric mean of the indices of development to appropriate sectors of rural territory.

Key words: rural area development index, the agriculture sector, the level of development, agricultural production.

УДК 658.2(045)

ОСНОВНІ ЗАСОБИ ТА АНАЛІЗ ЇХ ЕФЕКТИВНОСТІ В БІЗНЕС-ПРОЦЕСАХ ПІДПРИЄМСТВА

Стратійчук В.М., Богацька Н.М.

Вінницький торговельно-економічний інститут
Київського національного торговельно-економічного університету

У статті розглянуто поняття основних засобів, розкрито зміст та сучасні методичні підходи до оцінювання ефективності їх використання. Показано основні шляхи вдосконалення ефективного використання основних засобів.

Ключові слова: основні засоби, ефективність, екстенсивність, інтенсивність, фондвіддача.

Постановка проблеми. В умовах світової фінансово-економічної кризи, скорочення попиту на світових ринках, постійної нестачі фінансових ресурсів, а також враховуючи високий рівень морального і фізичного зносу обладнання підприємств України, постає проблема найбільш раціонального та ефективного використання їх основних засобів. Тому актуальною проблемою є визначення ефективності використання основних засобів підприємств з урахуванням оцінки їх технічного стану, виявлення резервів їх підвищення, а також формування найбільш важливих чинників, які впливають на зміну рівня використання основних засобів суб'єктами господарювання.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання основних засобів та аналізу ефективності їх використання розглядали такі вітчизняні вчені як Крічка Н.М., Череп А.В., Рибченко М.Ф., Комар Е.Е., Мазуркевич І.О., Петрова І.В. та інші. Проблемам обліку і аналізу основних засобів також присвячені роботи таких провідних учених-економістів як Л.А. Богдановська, Г.Г. Віногоров, Е.Е. Ермолович, Г.В. Савицька, К.Ф. Снитко, В.В. Сушкевич, Н.А. Русак.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Розвиток виробництва є нероздільним із проблемою ефективного використання основних виробничих засобів. Але сьогодні проблема ефективності використання основних засобів недостатньо досліджена та обґрунтована економістами, тому потребує подальшого вирішення та дослідження.

Метою роботи є розкриття теоретичних основ визначення поняття «основні засоби», висвітлення основних проблем та напрямів їх ефективного використання.

Виклад основного матеріалу. Процес функціонування будь-якого господарюючого суб'єкта як на мікро-, так і на макроекономічному рівні не можна уявити без використання основних засобів. Навіть, починаючи з першого етапу життєвого циклу, створення підприємства, головним управлінським завданням постає питання відносно того, де саме буде розміщено фірму (земельна ділянка), яку необхідно звести будівлю, яке устаткування придбати тощо.

Основні засоби – це матеріальні активи, які підприємство утримує для використання їх у процесі виробництва, постачання товарів і послуг, надання в оренду іншим особам або для здійснення адміністративних функцій. Термін корисного використання (експлуатації) основних засобів перевищує один рік (операційний цикл, якщо останній є тривалішим за один рік) [3, с.55]. В економічній літературі поняття основних засобів трактується по-різному.

Н.С. Стражева вважає, що основні засоби – це знаряддя праці, які використовуються тривалий час, зберігаючи при цьому свою натуральну форму, і переносять свою вартість на готову продукцію, товари, послуги, у міру зносу.

З точки зору Н.І. Ладутько основні засоби підприємства являють собою сукупність матеріально-речових цінностей, що діють у натуральній формі протягом тривалого часу як у сфері ма-

теріального виробництва, так і у невиробничій сфері.

Фізіократи (Кене Ф., Тюрго А.) взагалі вважали, що єдиною формою продуктивного капіталу є капітал, задіяний лише в сільському господарстві. Величезний внесок у трактування сутності основних засобів вніс фундатор економічної науки А. Сміт, який відносив до продуктивного капіталу також і той, що був задіяний у сфері нематеріального виробництва. Але найголовнішим було те, що він вперше поділив капітал на основний і оборотний [1]. До основного капіталу він відносив машини і різні знаряддя праці, промислові і торгівельні будівлі, склади, будівлі на фермах, «поліпшення землі» (розчищення, осушення, внесення добрив), «людський капітал» – капіталізована цінність «придбаних і корисних здібностей усіх жителів, або членів суспільства». Так, для Д. Рікардо домінуючою ознакою основного капіталу є його довговічність, міцність, повільна зношувальність. Крім того, дану категорію він розглядає як частину багатства країни, яка використовується у виробництві, і приводить у рух працю. Цікавим є трактування капіталу Марксом. Він розглядає цю категорію як засіб експлуатації робітника. Що ж стосується основного капіталу, то його він відносить до постійного, який в свою чергу, розглядає як вартість засобів виробництва [3, с. 59].

На перший погляд може здатися, що основні засоби використовуються насамперед на підприємствах, які займаються виробництвом товарів, а для тих, що надають послуги, засоби праці не є настільки важливими. Але це не так, адже основні засоби – це не лише верстати та споруди. До них відносять і всю електронно-обчислювальну техніку, без якої зараз не можна уявити роботу будь-якого підприємства, і невиробничі основні засоби, які дуже часто не відносять до основних засобів. При виготовленні продукції обов'язковою умовою є залучення необхідних основних засобів та ефективне їх використання з метою забезпечення максимальної віддачі, тобто обсягу виготовлених товарів чи наданих послуг на одиницю вартості основних засобів. Отже, головна проблема в процесі експлуатації основних засобів полягає в

розробці такої системи управління ними, яка б дозволила підвищити ефективність використання основних засобів у виробництві. Це завдання є досить складним, але його вирішення створить умови для динамічного розвитку підприємства і народного господарства в цілому.

Виробничо-господарська діяльність та фінансовий стан підприємства багато в чому залежать від забезпеченості основними засобами та від їх використання.

Під ефективністю основних засобів розуміють результат, здобутий у вигляді отриманого ефекту, що співвідноситься з витраченими ресурсами. Вона є складовою частиною результату використання всіх виробничих ресурсів підприємства.

Сучасні підходи до оцінювання ефективності використання основних засобів досить різноманітні, але всі вони ґрунтуються на системі натуральних та вартісних показників.

До натуральних показників належать екстенсивне та інтенсивне використання основного устаткування, віддача в натуральному чи умовно-натуральному вираженні, використання виробничої потужності та ступінь її освоєння. Вартісні показники: фондвіддача основних засобів розрахована за вартісними показниками, фондомісткість, співвідносні оцінки темпів зростання випуску продукції і темпів зростання обсягу основних засобів, фондоозброєності та продуктивності праці. Різні автори віддають перевагу різним показникам [7, с. 214].

Мних Є. В. вважає, що показник віддачі основних засобів, розрахований за вартісним значенням (відношення вартості виробленої продукції до середньорічної вартості основних засобів), дає необ'єктивну характеристику ефективності їх використання і є недоцільним для порівняльного аналізу. Причиною є ринковий механізм ціноутворення для продукції і для основних засобів, між якими чіткої еластичності не досягнуто. При формуванні технологічної виробничої системи основних засобів вони не є визначальними, а лише оцінними. Тому він вважає, що аналіз потрібно проводити за двома напрямками: 1) аналіз впливу на рівень віддачі продуктивності устаткування, коефіцієнта змінності вартості одиниці устаткування, питомої ваги ма-

шин та обладнання в загальній вартості основних засобів; 2) оцінка ефективності експлуатації устаткування.

Покропивний С. Ф. вважає, що система показників, яка може повністю характеризувати ефективність основних засобів, охоплює два блоки: 1) показники відтворення окремих видів і всієї сукупності засобів праці; 2) показники рівня використання основних засобів у цілому і окремих його видів. Показникам відтворення при аналізі основних засобів автор надає велике значення, оскільки відтворювальні процеси безпосередньо впливають на ступінь ефективності їх використання. Він наголошує на тому, що чинна система показників відтворення основних засобів потребує вдосконалення.

Савицька Г. В. пропонує для повного аналізу основних засобів використати трирівневу модель факторного аналізу фондівдачі, яка дозволяє проаналізувати вплив на фондівдачу як вартісних, так і натуральних показників.

Таким чином, для вдосконалення аналізу ефективності використання основних засобів використовують факторні моделі фондівдачі, які дозволяють визначити не тільки вплив факторів на фондівдачу, але й виявити резерви підвищення ефективності використання основних засобів на підприємстві.

Усю сукупність технічних, організаційних та економічних заходів щодо кращого використання основних засобів підприємства можна умовно поділити на дві групи: 1) збільшення екстенсивного завантаження; 2) підвищення інтенсивного навантаження.

Екстенсивне завантаження машин і обладнання обмежується тільки календарним фондом часу і не потребує капітальних витрат. Збільшення часу роботи устаткування досягається за рахунок: підвищення коефіцієнта змінності, постійної підтримки пропорційності між виробничими потужностями окремих груп устаткування на кожній виробничій ділянці, між цехами підприємства, поліпшення догляду за основними засобами, дотримання технології виробництва, вдосконалення організації виробництва і праці, що сприяє недопущенню простоїв, проведення організаційних заходів, що підвищують питому вагу основних ви-

робничих операцій у витратах робочого часу.

Підвищення рівня інтенсивного використання виробничого обладнання потребує значних інвестицій для придбання високопродуктивного обладнання. Проте основні засоби швидко повертають втрачену вартість за рахунок додаткового економічного ефекту.

В умовах сучасного конкурентного ринку оновлення основних засобів – одне з головних завдань виробничого господарської діяльності підприємства. Тому інвестиційна політика підприємства повинна бути спрямована на залучення як внутрішніх (частина валового прибутку і амортизації), так ізовнішніх інвестицій. Для вдосконалення методики обчислення показників оновлення та вибуття основних засобів методологічно більш правильно абсолютну суму введених основних засобів та обсягу їх вибуття відносити до середньорічної вартості основних засобів.

У систему показників ефективності відтворення основних засобів доцільно включити коефіцієнт інтенсивного оновлення (співвідношення обсягів вибуття і введення в дію за певний період), коефіцієнт оптимальності вибуття основних засобів (відношення фактичного коефіцієнта вибуття до нормативного).

Висновки та пропозиції. Підвищення ефективності використання основних засобів у даний час має величезне значення. Підприємства, що використовують основні засоби, що дістались їм у спадщину, повинні не тільки прагнути їх модернізувати, але і максимально ефективно використовувати, особливо в існуючих умовах дефіциту фінансів і виробничих інвестицій. Таким чином, однією з головних ознак ефективного використання основних засобів є зростання обсягу виробництва його продукції підприємства та чистого прибутку. Ефективне їх використання в результаті приводить до підвищення ефективності підприємства в цілому та сприяє покращенню його фінансового стану й конкурентоспроможності. Основні засоби займають визначне місце в бізнес-процесах підприємства і потребують подальшого розвитку та дослідження як одного з основних факторів розвитку підприємства.

Список літератури:

1. Ілюк О.В. Корбутяк А.Г. Аналіз ефективності використання основних засобів на підприємствах України: суть та методи [Електронний ресурс] Режим доступу: http://www.rusnauka.com/10_NPE_2010/Economics/61923.doc.htm
2. Крічка Н. М. Методика та організація обліку і аналізу основних засобів / Н. М. Крічка // Економіка і держава. – 2009. – №6. С.73-75.
3. Мазуркевич І. О. Теоретичні аспекти відтворення основних засобів на підприємстві / І. О. Мазуркевич // Формування ринкових відносин в Україні. – 2008. – № 4. С. 53 – 56.
4. Мазуркевич І. О. Особливості відтворення основних засобів на підприємствах у ринкових умовах / І. О.Мазуркевич // Формування ринкових відносин в Україні. – 2008. – № 4. С. 59 – 61.
5. Прокопенко В. І. Продаж основних засобів (основних фондів) / В. І. Прокопенко // Все про бухгалтерський облік. – 2010. – №9. С.28 – 37.
6. Соломко А. С. Засоби підвищення ефективності використання основних фондів підприємств суднобудівної галузі України в сучасних економічних умовах / А. С. Соломко // Актуальні проблеми економіки. – 2012. – № 1. – С. 164–174
7. Череп А. В. Ефективність використання основних фондів підприємства / А. В. Череп // Держава та регіони. – 2009. – №6. С. 212 – 215.

Богацкая Н.Н., Стратийчук В.Н.

Винницкий торгово-экономический институт

Киевского национального торгово-экономического университета

ОСНОВНЫЕ СРЕДСТВА И АНАЛИЗ ИХ ЭФФЕКТИВНОСТИ В БИЗНЕС-ПРОЦЕССАХ ПРЕДПРИЯТИЯ

Резюме

В статье рассмотрено понятие основных средств, раскрыто содержание и современные методические подходы к оцениванию эффективности их использования. Показаны основные пути совершенствования эффективного использования основных средств.

Ключевые слова: основные средства, эффективность, экстенсивность, интенсивность, фондоотдача.

Bogatska N.M., Stratiychuk V.M.

Vinnitsa Trade and Economic Institute KNTEU

FIXED ASSETS AND ANALYSIS THEIR EFFICIENCY IN BUSINESS-PROCESSES OF THE ENTERPRISE

Summary

The article discusses the concept of fixed assets, disclosed the contents and modern methodological approaches to the estimation of efficiency. It shows the main ways of improving the efficient use of fixed assets.

Key words: fixed assets, efficiency, extensiveness, intensity, capital productivity.

УДК 336.71 (477)

ФОРМУВАННЯ КЛІЄНТСЬКОЇ БАЗИ БАНКІВСЬКИХ УСТАНОВ УКРАЇНИ

Суров Д.В.

Харківський інститут банківської справи
Університету банківської справи Національного банку України

Стаття містить огляд та авторське визначення поняття «клієнтська база банку», також в ній проаналізовано процес формування клієнтських баз (виявлено недоліки). Приведено блок-схему залучення потенційних клієнтів, яка дала можливість надати пропозиції щодо виокремлення шляхів формування клієнтської бази банку.

Ключові слова: клієнт, реальний клієнт, потенційний клієнт, клієнтоорієнтований, клієнтська база, стратегічне управління клієнтською базою банку.

Постановка проблеми. Динамічний розвиток банківських систем все дедалі частіше спрямовує роботу банків в клієнтоорієнтовану область. Українські банки не стали виключенням із даної аксіоми, оскільки саме клієнти є основними споживачами послуг банків. У зв'язку з цим все на більшу увагу заслуговує питання про розробку та впровадження стратегічного напрямку роботи з формування клієнтської бази банку.

Визначена залежність банку від власних споживачів підтверджує необхідність оптимізації обслуговування клієнтських груп з різними параметрами, підвищення якості обслуговування і ступеня задоволеності клієнтів банківськими послугами тощо. Всі ці заходи потребують направленої впливу з боку банку та мусять реалізовуватися в рамках системи управління клієнтською базою.

Аналіз останніх досягнень і публікацій. Певні теоретичні і практичні аспекти управління клієнтською базою банку знайшли своє відображення в роботах закордонних і вітчизняних дослідників, зокрема Н.Б. Куршакової, І.В. Лопатинської, Д.В. Гайдунько, В.В. Жаброва, О. Штейн, В.В. Романова та ін. Останнім часом, досить активно на вітчизняній арені з'являються публікації з даного наукового напрямку, серед яких, зокрема відмітимо роботи Т.Васильєвої, О. Васюренка, І. Гончарової, О. Грищенко, А. Єпіфанова, С.Ілляшенка, С. Козьменка, С. Кубіва, Н. Маслової, А. Мещерякова, І. Парасій-Вергуненко, Л. Романенко, І. Сала, І. Спі-

цина, Я. Спіцина, О. Христофорової, Н. Шульги, Л. Шульгіної та ін.

Запропоновані ними методики, окремі теоретичні положення та висновки, на нашу думку, можуть скласти основу подальших вітчизняних фундаментальних наукових розробок в даній сфері. Разом з тим, високо оцінюючи внесок вітчизняних і зарубіжних вчених у розвиток теоретичної бази управління взаємодією банку з клієнтами, зауважимо, що в більшості наукових робіт досліджується проблема розглядається фрагментарно. Це визначає необхідність формалізації концептуальних засад системи управління клієнтською базою банку, поглиблення науково-методичної бази сегментації клієнтів банку, диференціації маркетингових стратегій банку в межах окремих сегментів клієнтської бази, структурної декомпозиції рівнів управління в системі відносин «банк – клієнт» тощо. Важливість дослідження цих проблем і недостатній рівень їх висвітлення у наукових публікаціях обумовили актуальність наукового дослідження, стали визначальними при обґрунтуванні теми роботи, її мети, завдань і змісту.

Постановка задачі та її розв'язання. Метою статті є обґрунтування та розробка теоретичних і методичних підходів до підвищення ефективності процесу формування клієнтської бази.

Для досягнення поставленої мети в роботі окреслено наступні завдання:

– визначити сутність та обґрунтувати економічний зміст поняття «клієнтська база»;

– розглянути процес формування клієнтської бази банку з метою його уніфікації;

– розробити схему залучення потенційних клієнтів;

– надати пропозиції щодо шляхів формування клієнтської бази банку.

Виклад основного матеріалу дослідження. Перш ніж ми перейдемо до більш детального аналізу проблематики даного дослідження, вважаємо за доцільне визначити, що ж саме необхідно розуміти під клієнтською базою банку.

Клієнтську базу банку можна визначити як фактичну клієнтуру банку плюс частина потенційних споживачів банківських послуг, яка перебуває в межах можливих контактів з даним банком і яку задовольняє набір послуг банку й умови їх надання [1].

Виходячи з вищезазначеного, пропонуємо скоригувати визначення клієнтської бази банку та окреслити її як впорядковану та організовану певним чином сукупність існуючих клієнтів банку, яка по суті є невід'ємним нематеріальним елементом його ресурсної бази, без якого банк не може розвиватися та існувати. Наявність клієнтської бази – це необхідна передумова ведення банківського бізнесу. Тому всі аспекти бізнесу повинні бути орієнтовані на формування клієнтської бази банку, достатньої для забезпечення прибутку в результаті його діяльності (за умови збереження стійкості клієнтської бази в процесі розвитку банку).

Загалом механізм та інструментарій формування / розвитку клієнтської бази банку можна подати у вигляді схеми приведеної Васильєвою Т. А та Федір-ко В.В. (Рис. 1.1). В якій визначаються послідовність етапів формування клієнтської бази банку з окресленням конкретних заходів на кожному етапі, відповідальних виконавчих підрозділів та взаємозв'язків між ними.

В контексті даного вважаємо за доцільне визначити найбільш типові помилки, які виникають при створенні бази даних:

– відсутність чіткого розуміння та орієнтації на «цільового клієнта». В результаті зусилля банку розпорощуються, ефективність продажів його послуг знижується;

– зусилля відділу продажів з формування клієнтської бази ніяк не вписуються в маркетингову політику, що проводиться відділом маркетингу. Або ж відділ маркетингу, вибрав як ціль одну групу клієнтів, а продавці всі зусилля зосередили на залучення зовсім іншої групи. Як наслідок, маємо зниження ефективності роботи всіх служб;

– помилковий підхід у постановці завдання менеджерів. Дуже часто організації женуться за кількістю клієнтів. Це збільшує їхні витрати, при цьому загальна ефективність бізнесу знижується.

Також необхідно відмітити той факт, що процес формування клієнтської бази повинен бути не хаотичним та ви-

падковим, а осмисленим, цілеспрямованим, впорядкованим, послідовним, відповідати стратегічним орієнтирам і можливостям банку (рис. 1.2), його концепції розвитку і спеціалізації, враховувати стан зовнішнього середовища, особливо в розрізі обслуговуючого ринку, потреби потенційних клієнтів в банківських послугах, їх запити стосовно підходів до обслуговування в банку.

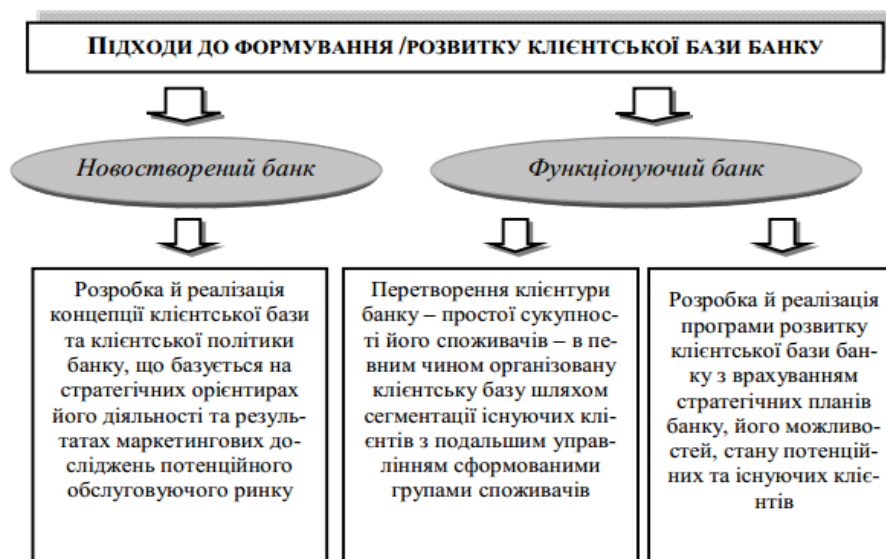

Рис. 1.1. Підходи до формування/розвитку клієнтської бази банку [2]

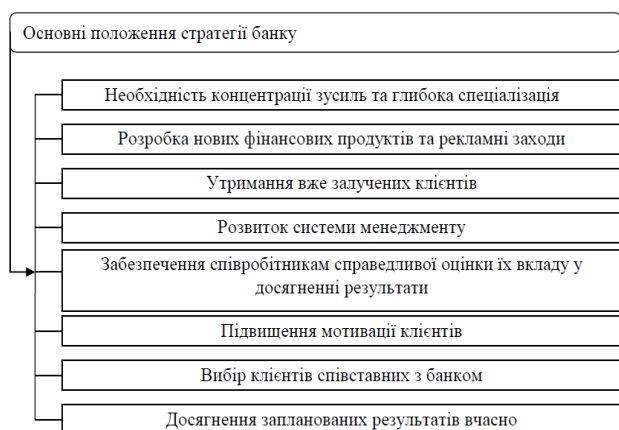

Рис. 1.2. Основні положення стратегії банку відносно клієнтської бази банку

Робота по залученню до банку нових клієнтів з числа успішно діючих підприємств та/чи організацій визначається клієнтською політикою банку і його можливостями (інформаційними, штатними, фінансовими ресурсами). Утримання старого клієнта звісно значно дешевше (по трудовитратах і вартості), ніж пошук і залучення нового, тим більше економічно успішного, потрібного цьому банку. Але якщо постійно лише утримувати свою клієнтську базу, не залучаючи при цьому нових клієнтів, можна багато що втратити в якості своєї роботи, іміджі банку, та розмірі прибутку.

Рис. 1.3. Блок-схема залучення нових клієнтів (на базі [3])

Всю роботу з підготовки до залучення і власне залучення клієнтів можна представити у вигляді блок-схеми (рис. 1.3). такий варіант дає можливість представити цей процес в порядку технологічних дій. Ця схема дає можливість для складання покрокових посадових інструкцій (карти роботи) менеджера по залученню клієнтів банку

Залучення нових клієнтів в банк починається з аналізу наявності потенційних клієнтів (у своєму регіоні, галузі, сфері бізнесу). Ефективно, коли в банку розробляється бізнес-карта потенційних клієнтів даного регіону, в якій вказується наявність таких клієнтів, їх місце розташування та фінансові показники, ймовірність приходу їх у даний банк, а також аналізується конкурентне середовище.

Процес залучення клієнтів починається з оцінки професійних якостей менеджерів, які займаються цією діяльністю. Їх професіоналізм визначається високим рівнем знання особливостей і переваг свого банку, його послуг і продуктів, володіння комунікаційними навичками (телефонні, ділові переговори, презентація, аргументація і т.п.), а також знанням бізнесу свого потенційного клієнта. Краще, коли бізнес-процес по залученню клієнта описаний у вигляді технологічної карти

роботи, має свій алгоритм і розроблені процедури, які доводяться до відома співробітників, провідних цю роботу.

Процедура підготовки та первинного контакту з клієнтом передбачає інформаційну (у тому числі бізнес-діагностику клієнта), організаційну (необхідні права менеджера і його підручний матеріал – рекламна продукція, візитки, телефон і т. п.), психологічну підготовку, а також уміння встановити безпосередній контакт з особою, яка приймає у клієнта фінансові рі-

Шляхи формування клієнтської бази банку¹

Шлях	Спрямування	Характеристика
залучення клієнтів шляхом особистих контактів	розміщення реклами в засобах масової інформації	багаторівневі зв'язки, посилення на минулі продажі, «розділяти й панувати», технологічне лідерство, економія в майбутньому, «нога в дверях», зменшення ризику, повсюдність [4].
	розміщення зовнішньої реклами (щити тощо)	
	виготовлення поліграфічних рекламних матеріалів (буклетів, візиток тощо)	
	різноманітних заходів PR (зв'язків із громадськістю)	
формування клієнтської бази VIP-клієнтів	70-80% клієнтської бази мають стати цільові клієнти.	забезпечує компанії істотне підвищення рентабельності бізнесу
	формування клієнтської бази має носити системний характер	всі способи залучення й інші форми впливу повинні максимально ефективно діяти саме на цільових клієнтів.
залучення нових клієнтів	проводиться в 7 етапів (Рис 1.2)	

¹Власна розробка

шення, у тому числі вирішивши завдання «перешагування» секретаря у адміністратора цієї особи.

Техніка ефективних ділових переговорів припускає професійні вміння менеджера:

- У підготовці переговорів;
- Встановлення потрібної атмосфери в початковій стадії переговорів;
- Веденні ефективних міжособистісних контактів;
- Виявленні справжніх інтересів партнерів по переговорах,
- відмінності їх від позицій на переговорах;
- Умінні знайти об'єктивні критерії у визначенні тарифних,
- ресурсних, часових параметрів в ході переговорів;

Список літератури:

1. Куршакова, Н. Банковский маркетинг [Текст] : научн. пособ. / Н.Куршакова. – Питер, 2003. – 192с. – ISBN 5-279-02111-3.
2. Васильева Т. А, Федірко В.В., Комплексна система управління клієнтською базою банку [Електронний ресурс] // Стаття, УДК: 336.71 – Режим доступу: http://dspace.uabs.edu.ua/bitstream/123456789/1566/1/Vasilyeva_54.pdf
3. Н.А. Чижов, Управление клиентской базой банка [Електронний ресурс] // Практическое пособие-Режим доступу: <http://www.biznesbooks.com/2010-01-07-17-39-54/1562-chizhov-na-upravlenie-klientskoj-bazoj-banka>
4. Інформаційний сайт, Формування клієнтської бази банку [Електронний ресурс] // Стаття – Режим доступу: <http://www.info-library.com.ua/books-text-2024.html>

– Техніці догляду від вивертів партнерів, отриманні оптимальних рішень за підсумками переговорів.

Загалом можна виділити три шляхи формування клієнтської бази банку (Табл 1.1).

Висновки. Отже, можна зробити висновки, про те, що у найближчому майбутньому кожна банківська установа буде переважно орієнтуватися на такий умовний перелік клієнтів, який забезпечує для неї максимальний прибуток (успішно потенційні клієнти, великі юридичні особи). Однак при роботі з безпосередньо сформованою клієнтською базою він буде коректуватися, доповнюватися та змінюватися задля забезпечення виконання банком поставлених завдань та інтересів акціонерів.

Суров Д.В.

Харьковский институт банковского дела

Университета банковского дела Национального банка Украины

ФОРМИРОВАНИЕ КЛИЕНТСКОЙ БАЗЫ БАНКОВСКИХ УЧРЕЖДЕНИЙ УКРАИНЫ

Резюме

Статья содержит обзор и авторское определение понятия «клиентская база банка», также в ней проанализирован процесс формирования клиентских баз (выявлены недостатки). Приведена блок-схема привлечения потенциальных клиентов, которая позволила предоставить предложения относительно выделения путей формирования клиентской базы банка.

Ключевые слова: клиент, реальный клиент, потенциальный клиент, клиентоориентированный, клиентская база, стратегическое управление клиентской базой банка.

Surov D.V.

Harkivsky Institute of Banking

FORMING OF CLIENT BASE OF BANK INSTITUTIONS OF UKRAINE

Summary

The article provides an overview of copyright and the definition of «customer base of the bank», as it analyzes the process of client database (identified shortcomings). Their block diagram of attracting potential customers, which gave the opportunity to provide suggestions on ways of forming the isolation of the customer base of the bank.

Key words: client, a real client, potential client, client-oriented, customer base, strategic management client base of the bank.

ВПРОВАДЖЕННЯ СИСТЕМ ПІДТРИМКИ ПРИЙНЯТТЯ РІШЕНЬ ДЛЯ ЕФЕКТИВНОГО УПРАВЛІННЯ ОРГАНІЗАЦІЄЮ

Шевчук О.О., Кузьміна О.М., Міненко К.С.

Вінницький торговельно-економічний інститут
Київського національного торговельно-економічного університету

Проведено аналіз існуючої системи підтримки прийняття рішень у сфері управління організацією. Визначено класифікацію СППР. Проаналізовано типи архітектури СППР та їх ефективність застосування.

Ключові слова: системи підтримки прийняття рішень (СППР), управління організацією, архітектура СППР, класифікація СППР.

Постановка проблеми. Сьогодні основним чинником створення тривалої конкурентної переваги і зростання інвестиційної привабливості компанії стають оптимальні стратегії управління бізнесом. Ефективне управління – це такий же ресурс, як гроші або матеріальні цінності.

Підвищення ефективності управлінської діяльності стає одним з напрямків вдосконалення діяльності підприємства в цілому. Найбільш очевидним засобом підвищення ефективності трудового процесу є його автоматизація. Але те, що можливе для строго формалізованого виробничого процесу, становиться складним для такої сфери, як управління. Одним з можливих підходів є впровадження систем підтримки прийняття рішень (СППР). Тому обрана тема є актуальною і потребує подальшого дослідження.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питанням застосування сучасних інформаційних підтримки прийняття рішень присвячені наукові праці таких вчених: Харченка В. В., Рибальченка Л. І., Асєєва Г. Г., Вереса О. М., Кропивка М. Ф., Ситника В. Ф., Сороки П. М., Гужви В. М., Щербакова О. В. та ін.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Технологічні проекти зазвичай є найскладнішими для оцінювання. Особливо це стосується СППР-проектів. Процес розроблення таких великомасштабних проектів інформаційних систем є надзвичайно активним. Оцінювання СППР-проектів треба здійснювати на всіх етапах життєвого циклу.

Ціль статті. На основі викладеного можна сформулювати ціль статті, яка полягає в аналізі існуючої системи підтримки прийняття рішень у сфері управління організацією, визначити класифікацію СППР, навести типи архітектур та визначити їх ефективність застосування.

Виклад основного матеріалу дослідження. Керівництво великих підприємств, організацій, компаній тощо постійно потребує достовірної інформації з різних аспектів бізнес-процесів для підтримки прийняття рішень. Від отриманої інформації залежить якість управління, ефективність планування діяльності, виживання в умовах жорсткої конкурентної боротьби. При цьому критично важливими є наочність форм подання інформації, оперативність одержання різних видів звітності, можливість аналізу поточних та історичних даних. Системи, що забезпечують такі можливості, відомі під назвою – Системи Підтримки Прийняття Рішень (СППР). Вони з успіхом застосовуються в різних галузях електронного документообігу: телекомунікаціях, фінансовій сфері, торгівлі, промисловості, медицині тощо [1].

До найважливіших цілей систем підтримки прийняття рішень належать:

- удосконалення рішень: СППР створюють умови за допомогою комп'ютеризованих можливостей розв'язувати більше проблем та приймати кращі рішення з урахуванням часових та економічних лімітів і обмежень;

- збільшення продуктивності праці управлінських рішень, тобто їх здатності

створювати за короткий період якісніші рішення;

- доповнення арсеналу інструментальних засобів управлінських рішень новими, продуктивнішими можливостями стосовно добування, формулювання та створення нових знань за допомогою аналізу й розпізнавання проблем;

- полегшення виконання одного або більше етапів прийняття рішень (збору інформації, проектування, відбору альтернатив);

- упорядкування і полегшення аналізу можливих шляхів розв'язування проблем;

- допомога управлінцям у розв'язанні неструктурованих або напівструктурованих проблем.

- підвищення компетентності управлінських рішень щодо управління знаннями через доповнення людської здатності до такого управління можливостями заснованих на комп'ютерах систем підтримки прийняття рішень [3, с. 160].

Так, для того, щоб система підтримки прийняття рішень стала надійною опорою для керівника, вона повинна:

- забезпечувати можливість роботи керівників безпосередньо з інформацією без будь-яких посередників, тобто без залучення ІТ-служби та інших підрозділів, які зможуть перестати займатися нескінченною підготовкою звітів для керівництва і сконцентруватися на якіснішому виконанні операційних завдань;

- забезпечувати підтримку на стратегічному та оперативному рівнях управління;

- під час планування надавати можливість оперативного моделювання та аналізу розвитку ситуації за принципом «що, якщо» і розроблення програми дій для кожного варіанта;

- давати змогу використовувати раніше накопичені в компанії досвід і знання;

- підтримувати три стадії процесу прийняття рішення: аналіз ситуації, проектування різних варіантів рішення і вибір з них оптимального;

- забезпечувати можливість аналізу даних, отримання звітності в різних перерізах за усіма аспектами діяльності компанії – для моніторингу та контролю виконання намічених планів та їхнього подальшого корегування;

- опиратися у своїй роботі на дані з різних джерел, у тому числі – з транзакційних інформаційних систем, де відображаються відомості про основні аспекти виробничої та фінансової діяльності компанії, і працювати з неструктурованими даними;

- розв'язувати певні математичні задачі, пов'язані з розрахунком заданих показників і алгоритмів;

- бути гнучкою і легко адаптуватися до особливостей діяльності компанії, підтримувати еволюційне використання і легко модифікуватися відповідно до змінених вимог з боку бізнесу;

- надавати інформацію в зрозумілій і зручній для сприйняття формі, включаючи різні таблиці, графіки, мультимедійні засоби;

- підтримувати індивідуальний і груповий режими роботи [2, с. 193].

Як вже зазначалось, за допомогою СППР може проводитись вибір рішень у певних неструктурованих і слабо структурованих задачах, у тому числі й тих, що мають багато критеріїв. Тому сучасні системи підтримки прийняття, що виникли в результаті злиття керівницьких інформаційних систем і систем керування базами даних, це системи, що максимально пристосовані до розв'язання задач щоденної керівницької діяльності і є інструментом, покликаним надати допомогу тим, хто вирішує (робить вибір).

За підтримкою прийняття рішень досить часто застосовуються такі основні технології аналітичного моделювання як: аналіз цільової функції, what-if аналіз, параметричний аналіз, RERT аналіз, аналіз чуттєвості, оптимізаційний аналіз, прогнозування на основі трендів й експонентного згладжування та ін.

До переліку найбільш відомих систем менеджменту, що дають можливість розробляти блоки аналітичного моделювання, належать такі: Marketing Expert, Audit Expert, Spider Project, Project Expert, MS Project. Слід зауважити, що кількість даних систем постійно збільшується, а діапазон функціональних можливостей їх розширюється [5, с. 302].

СППР можуть об'єднувати різні джерела інформації, забезпечуючи інтелектуальний доступ до відповідних знань, допомагаючи процесу структуруванню

рішень. Вони можуть також підтримувати вибір серед чітких альтернатив і ґрунтуватися на формальних підходах, таких як методи інженерної економіки, дослідження операцій, статистики і теорії рішень. Вони можуть також використовувати методи штучного інтелекту, щоб розв'язати евристичними методами проблеми, які важкі формалізуються. Належне застосування інструментів прийняття рішення підвищує продуктивність, ефективність і надає багатьом фірмам значну перевагу перед їх конкурентами, дозволяючи їм зробити оптимальний вибір технологічних процесів та їх параметрів, плануючи ділові операції, логістику або інвестиції.

Для СППР відсутнє не лише загально-визнане визначення, але і вичерпна класифікація. Різні автори пропонують різні класифікації [6, с. 94].

На рівні користувача СППР діляться на пасивні, активні та кооперативні СППР. Пасивною СППР називається система, що допомагає процесу прийняття рішень, але не може створити припущення, яке рішення слід обрати. Активна СППР може зробити припущення, яке рішення слід прийняти. Кооперативна СППР дозволяє особі, що приймає рішення змінювати, доповнювати чи покращувати рішення, котрі пропонує система, надсилаючи потім ці зміни для перевірки. Система змінює, доповнює чи покращує ці рішення та надсилає їх користувачу знову. Процес продовжується до отримання узгодженого рішення.

На концептуальному рівні вирізняються СППР, що керуються повідомленнями, даними, документами, знаннями та СППР, що керуються моделями:

- СППР, що керуються моделями (Model-Driven DSS), характеризуються здебільшого доступом і маніпуляціями із математичними моделями (статистичними, фінансовими, оптимізаційними, імітаційними). Певні OLAP-системи, що дозволяються здійснювати складний аналіз даних, що можуть бути віднесені до гібридних СППР, котрі забезпечують моделювання, пошук та обробку даних;

- керовані повідомленнями СППР (Communication-Driven DSS) підтримують групу користувачів, що працюють над виконанням спільної задачі;

- СППР, котрими керують дані (Data-Driven DSS) чи СППР, орієнтовані на роботу з даними (Data-oriented DSS), здебільшого орієнтуються на доступ і маніпуляції з даними;

- СППР, котрими керують документи (Document-Driven DSS), здійснюють пошук та маніпулюють неструктурованою інформацією, заданою у різних форматах;

- СППР, котрими керують знання (Knowledge-Driven DSS), забезпечують розв'язання задач у вигляді фактів, правил та процедур.

На технічному рівні розрізняють СППР всього підприємства та настільні СППР. СППР усього підприємства підключені до великих сховищ інформації та обслуговують декількох менеджерів підприємства. Настільні СППР – це малі системи, що обслуговують лише один комп'ютер користувача [4, с. 435-436].

Архітектура СППР визначається характером взаємодії основних її складових: інтерфейсу користувача; бази та сховища даних, документів і правил; моделей і аналітичних інструментів; інфраструктури комунікацій і мереж, а також елементів цих частин.

Сьогодні можна виділити чотири найпопулярніші типи архітектури СППР: функціональна СППР, незалежні вітрини даних, дворівневе сховище даних, тривірневе сховище даних.

Найпростішими за архітектурою є функціональні СППР. Вони поширені в організаціях, які не виконують глобальних завдань і мають невисокий рівень розвитку інформаційних технологій. Відмітною особливістю функціональних СППР є те, що аналізу піддаються дані, що містяться в операційних системах. Перевагами подібних СППР є компактність через використання однієї платформи і оперативність у зв'язку з відсутністю необхідності перенавантажувати дані в спеціалізовану систему. З недоліків можна відзначити такі: зупинення кола вирішуваних питань за допомогою системи, зниження якості даних через відсутність етапу їхнього очищення, збільшення навантаження на операційну систему з потенційною можливістю припинення її роботи.

СППР, що використовують незалежні вітрини даних застосовуються в органі-

заціях, що мають кілька підрозділів, зокрема відділи інформаційних технологій. Кожна конкретна вітрина даних створюється для виконання певних завдань і орієнтована на окреме коло користувачів. Це значно підвищує продуктивність системи. Впровадження подібних структур доволі просте. З негативних моментів можна відзначити те, що дані багато разів вводяться в різні вітрини, тому можуть дублюватися. Це підвищує витрати на зберігання інформації і ускладнює процедуру уніфікації. Наповнення вітрин даних є доволі складним у зв'язку з тим, що використовуються численні джерела. Відсутня єдина картина бізнесу організації, внаслідок того, що немає остаточної консолідації даних.

СППР на основі дворівневого сховища даних використовується у великих компаніях, дані яких консолідовані в єдину систему. Визначення і способи опрацювання інформації у цьому разі уніфіковані. Дані зберігаються в єдиному примірнику. Мінімальними є витрати на зберігання даних. Відсутні проблеми, пов'язані з синхронізацією кількох копій даних. Для забезпечення нормальної роботи та обслуговування подібної СППР виділяється спеціалізована команда осіб. Така архітектура СППР позбавлена недоліків попередньою, але в ній немає можливості структурувати дані для окремих груп користувачів, а також обмежувати доступ до інформації. Можуть виникнути труднощі з продуктивністю системи.

Список літератури:

1. Асеев Г. Г. Концепція систем підтримки прийняття рішень [Електронний ресурс] / Г. Г. Асеев. – Режим доступу: archive.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/bdil/2011_3/3.pdf.
2. Верес О. М. Види архітектурних систем підтримки прийняття рішень / О. М. Верес // Вісник Національного університету «Львівська політехніка». Комп'ютерні системи проектування. Теорія і практика : [збірник наукових праць]. – 2010. – №685. – С. 190–197.
3. Гарматій Н. Застосування сучасних інформаційних систем для підтримки управлінських рішень / Н. Гарматій // Галицький економічний вісник. – 2013. – №1(40). – С. 159–164.
4. Плескач В. Л. Інформаційні системи і технології на підприємствах: підручник / В. Л. Плескач, Т. Г. Затонацька. – К.: Знання, 2011. – 718 с.
5. Харченко В. В. Сучасні системи підтримки прийняття рішень при управлінні виробничим процесом // Науковий вісник Національного університету біоресурсів і природокористування України. Збірник наукових праць. – 2010. – №154. – Ч. 2. – С. 301–304.
6. Щербаков О. В. Система підтримки прийняття рішень як невід'ємна частина сучасного інформаційного забезпечення для управління бізнесом / О. В. Щербаков, В. С. Нарішкін // Інформаційні технології в технологічних системах. – 2011. – №3. – С. 93–96.

СППР на основі трирівневого сховища даних. Такі СППР застосовують сховище даних, з якого формуються вітрини даних, які використовують групи користувачів, що виконують подібні завдання. У такий спосіб забезпечується доступ як до конкретних структурованих даних, так і до єдиної консолідованої інформації. Наповнення вітрин даних спрощується завдяки використанню перевірених і очищених даних, що знаходяться в єдиному централізованому джерелі корпоративної інформації – сховищі. Вітрини даних синхронізовані і сумісні з корпоративним поданням. Такі СППР відрізняє гарантована продуктивність. Існує можливість порівняно легкого розширення сховища і додавання нових вітрин даних. Але існує надлишковість даних, що вимагає підвищених вимог до їхнього зберігання. Крім того, необхідно погоджувати подібну архітектуру з кожною з предметних областей, які мають потенційно різні запити [2, с. 194–195].

Висновки і пропозиції. Незважаючи на великі витрати, пов'язані з впровадженням інформаційних систем, власники великих і середніх підприємств розуміють необхідність і величезну важливість переходу на новий рівень управління підприємством або виробництвом. Впровадження СППР може значно підвищити ефективність прийняття рішень для управління бізнесом за рахунок надання своєчасної і достовірної інформаційної підтримки особам, що приймають рішення.

Кузьмина Е.М., Миненко Е.С., Шевчук О.А.

Винницкий торгово-экономический институт

Киевского национального торгово-экономического университета

ВНЕДРЕНИЕ СИСТЕМ ПОДДЕРЖКИ ПРИНЯТИЯ РЕШЕНИЙ ДЛЯ ЭФФЕКТИВНОГО УПРАВЛЕНИЯ ОРГАНИЗАЦИЕЙ

Резюме

Проведен анализ существующей системы поддержки принятия решений в сфере управления организацией. Определена классификация СППР. Проанализированы типы архитектуры СППР и их эффективность применения.

Ключевые слова: системы поддержки принятия решений (СППР), управление организацией, архитектура СППР, классификация СППР.

Kuzmina E.M., Minenko E.S., Shevchuk O.O.

Vinnitsa Trade and Economic Institute KNTEU

IMPLEMENTATION OF DECISION SUPPORT FOR EFFECTIVE MANAGEMENT ORGANIZATION

Summary

The existing decision support systems in the management of the organization were analyzed. The classification of DSS was determined. The types of DSS architecture and performance applications were analyzed.

Key words: decision support system (DSS), management of the organization, architecture of DSS, DSS classification.

ΦΙΛΟΛΟΓΙΧΝΙ ΝΑΥΚΙ

ІНДИВІДУАЛЬНИЙ СТИЛЬ МАКСА КІДРУКА

Бондаренко Т.С.

Полтавський національний педагогічний університет імені В.Г. Короленка

Досліджено індивідуальний стиль сучасного українського письменника, автора першого українського технотрилера – Макса Кідрука. Звернуто увагу на типову лексику, використану письменником у своїх творах. Для аналізу творчості використані такі твори Макса Кідрука як: «Бот», «Твердиня», «Навіжені в Мексиці», «Навіжені в Перу», «Трансфер».

Ключові слова: індивідуальний стиль, Макс Кідрук, технотрилер, гумор, топонім.

Постановка проблеми. Питання індивідуального стилю завжди привертає увагу літературознавців, учителів-словесників, поціновувачів книжкової продукції. Адже саме ідеостиль є виразним показником самобутності конкретного письменника, виділяє його з-поміж інших митців слова. Проте більшість літературознавчих праць присвячено дослідженню ідіолекту класиків української літератури (Т. Шевченко, Леся Українка, І. Франко, М. Коцюбинський) або ж широковідомих постатей кінця ХХ – поч. ХХІ ст. (Л. Костенко, О. Забужко, І. Андрухович). Наша праця присвячена індивідуальному стилю письменника, який лишень сходиться на літературний олімп, проте швидкість цього сходження є надзвичайно стрімкою.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Оскільки Макс Кідрук заявив про себе на літературній ниві не так давно, наукових досліджень його творчості ще немає. Наша робота є першою спробою такого плану.

Мета статті. Головною метою статті є аналіз індивідуального стилю сучасного українського письменника Макса Кідрука: мовних одиниць, штампів, топонімів, котрі використовуються ним у творах.

Виклад основного матеріалу. У свій час Іван Франко заявив: «.. кожний письменник, особливо талановитий, виробляє собі свою окрему мову, має свої характерні вислови, звороти, свою будову фраз, свої улюблені слова. Письменник, у якого нема своєї індивідуально забарвленої мови, –слабий письменник, він пише безбарвно, мляво і не може числити на довшу, тривку популярність...»

Від майстерності письменника, від

його мовної інтуїції та знання мовної системи залежить естетична своєрідність використаних ним традиційно-поетичних елементів, за якими й визначають індивідуальний стиль письменника.

Стиль автора – це та сукупність особливостей творчості, яка відрізняє його твори від творів інших письменників.

Прослідкуємо, чим же відрізняється в манері письма й викладу думок від інших митців сучасний український письменник Макс Кідрук.

У свої 29 років він упевнено просувається до літературного олімпу. Серед нагород молодого автора – премії конкурсів «Коронація слова», «Найкраща українська книга» від журналу «Кореспондент», диплом «Відкриття року» від книжкової мережі «КС». Його друкують в Україні та перекладають за її межами, його перевидають численними тиражами (згадаймо хоча б перевидання його технотрилера «Бот» через шалений попит на цю роботу). У чому ж причина такої популярності? Щоб дати відповідь на це запитання охарактеризуємо індивідуальний стиль автора на прикладі його «Бота», «Твердині», «Навіжених у Мексиці», «Навіжених у Перу» та оповідання «Трансфер».

Перше, що привертає увагу, – це неабияке розмаїття географічних точок – місць, куди волею долі М. Кідрука потрапляють його герої. Топоніміка, якою послуговується письменник, дійсно вражає. Це й відомі (Київ, Львів, Мехіко, Рим), так і ті, про які більшість пересічних громадян і не чули (Паїтіті, Мадреді-Діос, Ріо-де-лас-П'єдрас). Особливість письменника полягає в тому, що всі описані у своїх творах місця Макс бачив на

власні очі. Він побував у Мексиці, Еквадорі, Перу, Китаї, Чилі, Бразилії, Намібії, Новій Зеландії та інших країнах.

Тож усе (аж до кожної вулиці, проспекту, театру і т. д.) існує в реальності. Так, у першій частині хуліганських оповідань «Навіжені в Мексиці» бачимо: La Plaza de la Constitucion (центральна площа Мехіко, столичне Зокало), Palasio de Bellas Artes (головний оперний театр Мехіко, розташований неподалік від головної площі Зокало), готель «JW Marriott» у Мехіко та ін. Усе це надає відчуття реального перебування читача в містині, описуваній Максом Кідруком. Навіть у післямові до «Твердині» він зізнався, що «... під час роботи над «Твердинею» професійних консультантів у мене не було. Усією необхідною інформацією я володів особисто або знав, де її шукати...» [4, с. 584].

Більшість героїв Максових творів – молоді люди, що відповідають своїй добі (наприклад: Макс і Тьомик у «Навіжених...» (вони ж головні герої в оповіданні «Трансфер» зі збірки «Письменники про футбол») чи ж друзі-студенти зі Стокгольмського університету Левко, Семен, Грем і Саторі з «Твердині»). Їхні діалоги наповнені просторічними словами, русизмами, часто лайкою:

- Гей! Обережніше сракоголовий! Ці ноги коштують дорожче, аніж вся твоя туполоба довбешка! [5, с. 117]

- Ай, ай! – закричав він. – не чіпай! Болить!

- Добре, не буду! Але що в тебе з макітрою, бадді?

- Знов спав під навстіж відчиненим вікном [4, с. 74].

Кідрук – людина XXI століття. Не дивно, що у його текстах зустрічаємо назви найновіших марок авто, літаків (седан «Hyundai Sonata», седан «Mercedes S555», «Airbus A320», позашляховик «Toyota Tundra»). Використання цих найменувань, насамперед, вмотивоване бажанням відтворення колориту відповідної доби.

Задля відтворення футбольної тематики в «Трансфері» Кідрук використовує значну кількість спортивної термінології (ФК «Торпедо», Федерація футболу України, міланський «Інтер», футболіст, тренувальна база, Ліга Європи):

Гадаю, пройшло вже багато часу і я можу розкрити деякі подробиці, що сьогодні невідомі широкому загалу, що стосуються ганебного програшу нашої найвідомішої футбольної команди. Я маю на увазі чемпіона України – «Торпедо» (Київ) [5, с. 107].

Макс Кідрук – інженер за освітою. Не дивно, що в його мовленні існують певні кліше, штампи офіційно-ділового стилю, які не могли не проникнути й до його творів. Так, у «Трансфері» читаємо: ...імовірність успішного завершення операції не досягнула навіть до 30% [5, с. 116].

З «Твердині»: Британське посольство у Лімі, столиці Перу, висловлює занепокоєння долею натураліста й мандрівника сера Пола Холдрука [4, с. 10].

Якщо звернути увагу на загальну побудову творів Макса, то можна прийти до висновку, що всі вони побудовані структуровано, чітко. Простежуємо наявність вставних конструкцій, на зразок: по-перше, по-друге.

Щодо описів, то їх у творах майже немає. Автор концентрує увагу на розвитку сюжету, а не на зовнішності персонажа. Так, наприклад, про зовнішній вигляд героїв «Навіжених...» ми дізнаємося лише з декількох рядків: ...Тьомик, з якого боку не подивись, справжній красень – високий світлоокий блондин з правильним овалом лиця, ніжною шкірою на щічках і тиндітними руками інтелігента». «Щодо мене, то я повна протилежність Тьомика. Ну, по-перше, звати мене Максом, що сильно відрізняється від Тьомик. По-друге, я низенький, чорнявий і барилкуватий... [2, с. 10].

Та більшого опису читачеві й не потрібно. Цього достатньо, аби зрозуміти, чому сааме ці персонажі потрапляють у ту чи ту ситуацію (наприклад: чому саме Тьомика, а не Макса запросили сфотографуватися на обкладинку журналу «Men's Health»).

Окремої уваги заслуговує техно-трилер «Бот» – перший твір подібного жанру в Україні. Він насичений термінологією, численними зносками й примітками автора; містить книга й додатки для кращого тлумачення деяких речей. Зустрічаємо в тексті й велику кількість назв техніки: Бомбардувальник розбігся і важко відірвався від бетонної смуги за

800 м до її завершення. Щойно шасі піднялись над землею і сховались у плоске дно, швидкість почала стрімко зростати. 120...140...160 вузлів.

У «Навіжених...» М. Кідрук вдало використовує засоби гумору: ... батьки пояснили мені, що Артем – це мій сусід-одноліток з нижнього поверху і що вони на пару з Артемовими батьками подумали, що оскільки ми з ним одного віку, було б непогано, якби ми заприятелювали.

Я був слухняною дитиною. Наступного ж ранку я розшукав Тьомика в пісочниці на дитячому майданчику, офіційно представився і для закріплення дружби поставив йому шикарний си́нець під оком. Отак ми подружилися [2, с. 9].

На гумористичність «Навіжених» звернула увагу й письменниця, лауреат Шевченківської премії Галина Пагутяк: «Чи не вперше я голосно сміялась, читаючи рукопис. Чудовий шахрайський роман. Побільше б таких... Поєднання блискучого гумору та глибокої іронії» (про «Навіжених у Мексиці»).

Часто в текстах Макса Кідрука можна зустріти тексти мовою оригіналу. Це і тексти англійською мовою: *Excuse me, sir. We're going to land in a few minutes, so, please, fasten your seat belt* [3, с. 16], й іспаномовні фрази, на кшталт:

- *Son gilipollas!* – зненацька випалив дон іспанською прямо мені в лице [2, с. 29].

Використовує Макс Кідрук і латинізи. Так, у «Трансфері» згадується *Rhenobarbitalum* (протисудомний, снодійний і знеболювальний засіб. Найчастіше застосовується для лікування хворих епілепсією. У разі частого вживання або передозування викликає виражений побічний ефект – атаксію, цебто запаморочення й порушення координації) [5, с. 145].

Надзвичайно вдало, на наш погляд, характеристику письма М. Кідрука дав Сергій Притула в передмові до «Навіжених у Перу»: «Достеменно переконаний, що письменників у тій царині, в якій проявляє себе Максим, нам дуже не виста-

чає. Тож досі не зайнята ніша має шанс отримати чудового «важковаговика». Головне завдання, зважаючи на темпи появи текстів за авторством Кідрука, – щоб кількість не нашкодила якості» [3, с. 6].

Звичайно ж, простий читач не звертає увагу на усі лексеми під час прочитання твору. Його захоплює сам сюжет. Для пересічного рідера не є важливим, який топонім, професіоналізм чи екзотизм використав письменник, чи є прийом ампліфікації або ж якийсь різновид гумору в конкретному реченні. Людина, читаючи твір, сприймає його повністю. У той же час, вилучивши якусь конкретну лексему або ж замінивши її іншою, зміст твору стане інакшим. Тому навіть сприймаючи текст повністю, загалом, читач на підсвідомому рівні всотує в себе кожен авторську мовленнєву одиницю. Що ж до творів Макса Кідрука, то вони мають свою родзинку: прочитавши один твір, неодмінно виникає бажання прочитати наступний.

Як зізнається сам Макс, він не любить відкладати роботу над твором на потім. Так, наприклад, щодо праці над «Твердинею» він так писав у післямові до твору: «Я взявся за «Твердиню», але скоро мусив відкласти рукопис (чого я страшенно не люблю робити, бо майже завжди ... десь у семи випадках з десяти... залишена на потім ідея стліває до чорноти, скисає, неначе чашка молока, що простояла, необачно залишена на сонячному підвіконні, двадцятиденну відпустку)...» [4, с. 582].

Можливо, у цьому і є секрет успіху Макса Кідрука.

Висновки та пропозиції. Тож, як бачимо, творчість Макса Кідрука є надзвичайно різноманітною. Його твори насичені професіоналізмами, топонімами, жаргонізмами. Широко представлена розмовно-побутова лексика. Ця інформація має бути цікавою для літературознавців, стилістів. Матеріали статті можна використовувати викладачам-словесникам на уроках позакласного читання у старших класах під час вивчення творчості Макса Кідрука.

Список літератури:

1. Кідрук М. Бот : технотрилер / Макс Кідрук. – Харків : Книжковий клуб «Клуб сімейного дозвілля», 2012. – 288 с.
2. Кідрук М. Навіжені в Мексиці технотрилер / Макс Кідрук. – Харків : Книжковий клуб «Клуб сімейного дозвілля», 2011. – 286 с.
3. Кідрук М. Навіжені в Перу технотрилер / Макс Кідрук. – Харків : Книжковий клуб «Клуб сімейного дозвілля», 2011. – 302 с.
4. Кідрук М. Твердиня : роман технотрилер / Макс Кідрук; передм. Г. Пагутяк. – Харків : Книжковий клуб «Клуб сімейного дозвілля», 2013. – 592 с.
5. Письменники про футбол. Літературна збірна України / укл. С. Жадан. – Харків : Книжковий клуб «Клуб сімейного дозвілля», 2011. – 320 с.

Бондаренко Т.С.

Полтавський національний педагогічний університет імені В.Г. Короленко

ИНДИВИДУАЛЬНЫЙ СТИЛЬ МАКСА КИДРУКА**Резюме**

Исследован индивидуальный стиль современного украинского писателя, автора первого украинского технотриллера – Макса Кидрука. Обращено внимание на типичную лексику, использованную писателем в своих произведениях. Для анализа творчества использованы такие произведения Макса Кидрука как: «Бот», «Твердиня», «Сумасбродные в Мексике», «Сумасбродные в Перу», «Трансфер».

Ключевые слова: индивидуальный стиль, Макс Кидрук, технотриллер, юмор, топоним.

Bondarenko T.S.

Poltava V.G. Korolenko National Pedagogical University

THE INDIVIDUAL STYLE OF MAX KIDRUK**Summary**

The individual style of a modern Ukrainian writer, an author of the first Ukrainian tekhnotriller – Max Kidruk was investigated. The attention to the typical lexicon used by the writer in his works was paid. For the analysis of Max Kidruk's creativity such works are used: «Bot», «The mad ones from Mexico», «The mad ones from Peru», «Transfer».

Key words: the individual style, Max Kidruk, tekhnotriller, humour, toponym.

ТРАНСФОРМАЦІЯ ПРОЕКЦІЙ ФРАЗЕОЛОГІЧНИХ ОДИНИЦЬ У КУЛЬТУРНОМУ ПРОСТОРИ

Ліпіна Н.М.

Прилуцька гімназія №1 імені Георгія Вороного

Досліджено питання трансформації фразеологічних одиниць у сучасній періодиці.

Ключові слова: фразеологічні одиниці, трансформація, прецедентність.

Постановка проблеми. Дослідити трансформацію фразеологічних одиниць як різновиду лінгвокультурологічних висловлювань у періодиці.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання трансформації проекцій ФО¹ висвітлюється мовознавцями вже тривалий час і з'явилася разом із власне аналізом фразеологізмів. Серед мовознавців, що зверталися до розгляду цього питання, насамперед слід назвати В.Виноградова [3, 56], В.Мокієнка [8,56], В.Білоноженко, Л.Скрипник, В.Ужченка [10, 227] та інших, що аналізували видозміни ФО на матеріалі художніх творів.

Проблема трансформацій ФО як різновиду лінгвокультурологічних висловлювань є новою на сьогодні й розглядається дослідниками приблизно з останньої чверті (вісімдесятих років) минулого століття. Їй присвятили свої дослідження такі вчені, як В.Красних [7,8], Ю.Караулов [6, 658], Д.Гудков [4, 112], Ф.Бацевич [1, 164], Ю.Сорокін [9, 98] та ін.

Виділення недосліджених раніше частин загальної проблеми. Дослідження проекцій ФО як лінгвістичних та лінгвокультурологічних висловлювань та їхня реалізація в культурному просторі, зокрема в періодиці, недосліджена частина загального питання трансформації проекцій фразеологічних одиниць.

Мета статті. Розкриття функції фразеологічних одиниць як культурологічного явища, аналіз прецедентності ФО, типізація трансформацій ФО.

Виклад основного матеріалу. У публіцистичному стилі виділяється кілька підстилів, кожний із яких має свої жанрові й мовні особливості: власне публіцистичний

стиль, або стиль засобів масової інформації (газети, часописи, радіо, телебачення, реклама), художньо-публіцистичний (памфлети, фейлетони, нариси, есе), науково-публіцистичний (критичні статті, аналітичні огляди, соціальні портрети тощо). Кожен підстиль виробив свої мовні ознаки: систему композиційних прийомів та усталених зворотів, сукупність експресивно-мовних засобів. Сфера застосування публіцистичного стилю – громадсько-політична, суспільно-культурна, виробнича діяльність, навчання, а основне призначення – служити розв'язанню суспільно політичних питань, активно впливати на читачів, переконувати в справедливості певної істини, спонукати до творчої діяльності, пропагувати прогресивні ідеї, учення, знання, здоровий спосіб життя.

Сфера застосування й призначення публіцистичного стилю вплинули на формування його відповідних ознак: логізація та емоційна виразність; оцінка (соціально – політична, ідеологічна, естетична, моральна); пристрасне ставлення до предмета мовлення, змісту, інформації, поєднання точності висловленої інформації, наукових положень із емоційно-експресивною чи імперативною образністю конкретно-чуттєвого бачення питання чи проблеми.

Власне публіцистичний стиль характеризують спрямованість на новизну; динамічність; актуалізація сучасності; інформаційність; політична, суспільна, морально-етична оцінка того, про що пишеться або мовиться; синтез логізації та образності мовного вираження, що нагадує про близькість публіцистичного стилю до наукового й художнього; документально-фактологічна точність;

¹ Тут і надалі замість терміна фразеологічна одиниця послуговуватимемося скороченням ФО.

декларативність; закличність; поєднаність стандарту й експресії; авторська пристрасть; емоційність, простота й доступність; переконливість. Усі ці й інші ознаки створюють враження «багатостильовості» публіцистичного стилю, який настільки розростається й розгалужується поза власне публіцистичним, що підстилі дають підстави називати їх окремими стилями (газетним, журнальним, телевізійним тощо).

Основні мовні засоби публіцистичного стилю – це сплав елементів наукового, офіційно-ділового та художнього стилів. З одного боку, у ньому широко вживається суспільно-політична лексика, політичні заклики, гасла, точні найменування (подій, дат, учасників, місця), а з іншого – багатозначна образна лексика, що здатна привернути увагу читача й уплинути на нього, художні засоби – тропи й фігури. Усі лексеми, ФО, як правило, чітко поділяються на позитивно-оцінні й негативно-оцінні.

В умовах інформаційного ринку, жорсткої конкуренції, боротьби за читача ЗМІ прагнуть якомога привабливіше «упакувати» свою продукцію, тобто піднести інформацію в найбільш яскравій, характерній, що запам'ятовується, формі. Спосіб і форма подавання змісту інформації – це так звана мовна гра, що привертає увагу читачів, спонукає у формуванні текстів добирати яскраві, помітні, дотепні вирази, зумовлює широке використання фразеологічного матеріалу.

Журналісти звертаються до фразеологічних багатств рідної мови як до невичерпного джерела мовної експресії. Проте вживання фразеологізмів у звичній формі з притаманним їм значенням не завжди дає потрібний ефект. З метою створення художнього ефекту автори вдаються до трансформації фразеологізмів. Художники слова можуть поводитися з фразеологічними зворотами, як із матеріалом, що підлягає «творчому опрацюванню». Унаслідок фразеологічного новаторства виникають оригінальні словесні образи, в основі яких «обіграні» стійкі вирази. Творче опрацювання фразеологізмів надає їм нового експресивного забарвлення, посилюючи їхню виразність, створюючи нову образність. Змінені фразеологізми зберігають свої

ознаки – образність, афористичність, ритмомелодійну впорядкованість. Зміни фразеологізмів дозволяють журналістам уникати штампів, тому що в цих випадках «фразеологізм отримує, крім властивостей, закладених у ньому самому (а іноді й усупереч їм), нові експресивні властивості» [11, 48].

Т. Гусейнова вважає, що особливо важливу роль трансформовані фразеологізми грають у газетному заголовку, тому що «... відхилення від норми, традиційного вигляду стійкої одиниці, що виступає як заголовок газетної статті, уточнює її зміст, виділяючи такий заголовок у загальному потоці назв публіцистичних матеріалів» [5, 54].

Трансформований фразеологізм виступає в ролі асоціативного елемента, за допомогою якого наша пам'ять знаходить потрібну інформацію, пов'язуючи змінений вираз з первинним. Зміна фразеологізму зумовлює мовну гру, формує якийсь новий зміст, але змістовий каркас залишається, наприклад:

КАЛЮЖІ ПО КОЛІНО – трансформація фразеологізму *море по коліно*. У статті йдеться про моду на гумові чоботи. Змістовий каркас – *УСЕ ДАРМА, НЕ СТРАШНО, НІЧОГО НЕ ЗНАЧИТЬ (для кого – небудь)* – залишається, однак семантика фразеологізму уточнюється: *Все дарма в гумових чоботях*.

Новий компонент у структурі фразеологізму концентрує увагу читача на певній думці: *Холод – не тітка* (пор.: *Голод – не тітка*; даний заголовок змушує читача замислитися про настання холодів. Компоненти *голод* і *холод* контекстуально синонімічні, компонент *не тітка* позначає щось чуже, нерідне. Змістовий каркас зберігається. Заміна привертає увагу співзвучністю з ФО й заміною компонентів.

Трансформація – це спосіб дати читачеві можливість із першого погляду зорієнтуватися, чи потрібно читати решту тексту. Трансформація фразеологізму зумовлена прагненням авторів посилити експресивне забарвлення. Ми з'ясували, що така зміна фразеологізмів служить «протиотрутою» від мовних штампів. Перетворюючи фразеологізм, журналіст підвищує ефект свідомого впливу на емоції й почуття читачів. При трансфор-

мації «змінюється стилістичне забарвлення фразеологізму, йому надається значної вагомості й експресивності» [2, 46]. Трансформація фразеологізмів даного типу більшою мірою характеризує стиль «масових» газет (таких, як «Україна молода»²), читачі яких належать до різних вікових та соціальних груп і добре знайомі з назвами гучних фільмів, відомих книг, часто виконуваних пісень, фрагментів рекламних роликів тощо. У зв'язку з упізнаваністю подібних виразів їхнє вживання чітко маркує журналіста як «свого», що, у свою чергу, сприяє зближенню автора й адресата газети й робить останнього більш «відкритим» для сприйняття текстової оцінки.

Щоб переконатися в тематичній незорості, широті публіцистики й частоті використання в пресі трансформованих фразеологізмів, звернемося до УМ. Вона розповідає про політику, шоу-бізнес, новинки моди, спорту, мистецтва, про цікаві випадки з життя. Важко перелічити всі теми даного видання – настільки вони різноманітні. Тому аудиторія її читачів різноманітна й строката за своїм складом: це люди різного віку, професії, національності.

Кожне періодичне видання має власну аудиторію. Наприклад, ділове видання, як правило, має однорідного читача: ділові люди, службовці, бізнесмени. У зв'язку з цим засоби залучення «свого» читача будуть специфічними. Є видання універсальні, у яких зустрічаються найрізноманітніші заголовки: від гумористичних до серйозних, тривожних, які змушують читача зупинитися і задуматися. До таких універсальних газет належить УМ.

Стійкі вирази певним чином відображають життя суспільства, його культуру, цінності, народну мудрість. А оскільки життя суспільства не стоїть на місці, крилаті вислови постійно трансформуються. Матеріал дослідження засвідчує, що процес оновлення стійких виразів особливо помітний у газеті. Ті крилаті слова, які прийшли до нас із далекого минулого, у газеті отримують нове звучання, що відповідає духові часу. Можна сказати, що трансформація ФО відображає виклики сучасності. Трансформація дає ефект новизни, автори прагнуть до

зміни сталих виразів, тому що це надає своєрідної «ексклюзивності».

Найбільш активно трансформуються фразеологізми, які з погляду їхньої семантичної неподільності репрезентують фразеологію в широкому значенні (прислів'я, приказки, крилаті слова, афоризми, відомі багатьом фрагменти літературних творів), що формують національно-культурний простір, тому матеріалом нашого дослідження є саме цей шар ФО.

У мові існує значна кількість фразеологізмів, подібних за семантикою, але відмінних за лексико-граматичним оформленням, вони потребують варіантів. Поняття варіанту фразеологізму зазвичай дається на тлі тотожності його цілісного значення або образу. Більшість учених визнає, що це його лексико-граматичні різновиди, тотожні йому за значенням і ступенем семантичної неподільності.

Трансформацію науковці розуміють як відхилення від загальноприйнятої норми.

Деякі дослідники звертають увагу на аналіз трансформації в публіцистичному тексті. Вирізняють такі її види:

1) буквалізація значення фразеологічної одиниці, коли пряме значення поєднання не тільки актуалізується, але й виступає на перший план, часто протиставляючись фразеологічному значенню звороту;

2) переосмислення фразеологічної одиниці, що є докорінним перетворенням змістового ядра, семантичного стрижня фразеологізму, повна зміна його значення;

3) перетворення фразеологічної одиниці за метою висловлювання;

4) подвійна актуалізація, що є поєднанням двох семантичних планів – фразеологічного та буквального.

Розглядаючи фразеологічні одиниці як культурологічне явище, мовознавці кваліфікують їх як прецедентні висловлювання. Прецедентним висловлюванням стає тоді, коли часто застосовується як зразок, основа для побудови нової ситуації; він сприймається навіть після натяку, бо ж відомий майже кожному. Прецедентні висловлювання – одиниці загальновідомі й часто вживані представниками певної спільноти.

Висновки і пропозиції. Періодика є продуктивним джерелом трансформацій фразеологічних одиниць, прецедентність висловлювань є ознакою національно-культурного простору. Фразеологічні одиниці є частиною культурних базових знань, а їхня прецедентність є маркером сучасної української періодики.

Прецедентні висловлювання як відтворюваний продукт мовно-мисленнєвої діяльності є закінченою та самодостатньою, загальновідомою й багаторазово відтворюваною в мові одиницею, що входить у когнітивну сферу й функціонує у вербальному вигляді та має низку спільних і відмінних ознак із фразеологізмами.

Ми розглянули комплексну класифікацію з урахуванням визначених типів та засвідчених різновидів, створену на основі: 1) лінгвістичного поділу трансформованих ФО;

2) лінгвокультурологічного поділу ПВ. Проаналізувавши прецедентність ФО, ми виділили такі типи трансформацій: 1) заміщення (заміна) компонента (компонентів); 2) додавання (поширення структури) компонента (компонентів); 3) усічення компонента (компонентів);

4) контамінація; 5) комунікативні трансформації; 6) подвійна актуалізація; 8) дефразеологізація; 7) комбіновані трансформації. Найпродуктивнішим типом трансформації, що має значну кількість різновидів (насамперед граматичних), є заміщення (заміна) компонента (компонентів), що зумовлює легку впізнаваність ФО та привертає увагу до них, насамперед у формі заголовків. Набагато меншу продуктивність і незначну кількість видів мають такі типи, як додавання (поширення структури) компонента (компонентів); усічення компонента (компонентів); контамінація; комунікативні трансформації; дефразеологізація. Подвійна актуалізація та комбіновані трансформації мають трохи вищу продуктивність, що зумовлене творчим використанням широких трансформаційних потенцій ФО, безперервного оновлення їхнього компонентного складу в ПВ, форми й структури під впливом мовної системи й дії екстралінгвальних (масової культури) факторів.

Таким чином, трансформації ФО відображають зміни, які ми спостерігаємо в мові сучасної української періодики останнім часом.

Список літератури:

1. Бацевич Ф.С. Основи комунікативної лінгвістики. – К., 2004. – С. 150–184.
2. Вакуров В.Н. Фразеологический каламбур в современной публицистике // Русская речь. 1994. №6. – С. 40–47.
3. Виноградов В.В. Російська мова (Грамматичне вчення про слово). – М., 1947. – С. 46 – 68.
4. Гудков Д.Б., Красных В.В., Захаренко И.В., Багаева О.В. Некоторые особенности функционирования прецедентных высказываний // Вестник МГУ. – Серия 9. «Филология». – 1987. – №4. – С. 106–117.
5. Гусейнова Т.С. Трансформация фразеологических единиц как способ реализации газетной экспрессии. Махачкала, 1997. – С. 7 – 91.
6. Караулов Ю. Н. Русский язык. Энциклопедия. 2 – е изд., перераб. и доп. – М.: Большая Российская Энциклопедия: Дрофа, 1997. – С. 56 – 231.
7. Красных В.В., Гудков Д.В., Захарченко И.В., Багаева Д.В. Когнитивная база и прецедентные феномены в системе других единиц и в коммуникации // Вестник МГУ. – Серия 9. «Филология». – 1997. – №3. – С. 38–75.
8. Мокієнко В. М. Русская бранная лексика: цензурное и нецензурное // Русистика. – Берлин, 1994, № 1 – 2. – С. 30–39.
9. Сорокин Ю. А. Психолого – лингвистические аспекты изучения текста. – М., 1985. – С. 98.
10. Ужченко В. Д. Індивідуальне авторське використання фразеологізмів (лексичні видозміни), 2007. – С. 227–228.
11. Шанський М.М. Фразеологія сучасної російської мови. М. Освіта, 1969. – С. 56 – 150.

Липина Н.М.

Прилукская гимназия №1 имени Георгия Вороного

ТРАНСФОРМАЦИЯ ПРОЕКЦИЙ ФРАЗЕОЛОГИЧЕСКИХ ЕДИНИЦ В КУЛЬТУРНОМ ПРОСТРАНСТВЕ

Резюме

Исследовано вопрос трансформации фразеологических единиц в современной прессе.

Ключевые слова: фразеологические единицы, трансформация, прецедентность.

Lipina N.M.

Gymnasiun №1 after Heorhii Voronyi of Pryluky

TRANSFORMATION OF PROJECTIONS OF PHRASEOLOGICAL UNITS IN CULTURAL SPACE

Summary

The problem of transformation of phraseological units in modern periodical press has been researched.

Key words: phraseological units, transformation, precedence.

ЮРИДИЧНІ НАУКИ

МЕХАНІЗМ ЯК ЗАГАЛЬНОНАУКОВА І ПРАВОВА КАТЕГОРІЯ («ПРАВОВИЙ МЕХАНІЗМ»)

Альберда Т.Г.

Інститут суспільних ініціатив

Досліджено одне з центральних понять як загальнонаукового, так і правового дискурсу – «механізм», інтеграція його в категоріальний апарат права («правовий механізм») та об'єктивація його впливу на правові відносини.

Ключові слова: механізм, правовий механізм, категоріальний апарат права.

Постановка проблеми. У межах академічних досліджень зокрема та світової гуманітарної науки загалом поняття «механізм» – і як концепт, і як абстракція високого рівня узагальнення – має широке поле застосування і, набувши наукового статусу, стало практично незамінним як модель пояснення (функціонування) цілої низки явищ. Воно укріпилося в понятійно-категоріальному апараті цілого шерегу наук – від математичної логіки до соціальної антропології; проникло також і в правову матерію. Утім, доводиться констатувати, що детальний дескриптивний аналіз інтеграції поняття «механізм» у юридичну науку з подальшим перетворенням на евристичний концепт «правовий механізм» є в сучасній українській науці помітною теоретичною лакуною. Стаття, власне, є спробою якщо не ліквідувати цілком цю лакуну, то, принаймні, суттєво обмежити її діапазон.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Ряди дослідницьких когорт окресленої проблеми представлені, головним чином, вченими пострадянських країн – західна гуманітарна (в тому числі й юридична) наука тримається дещо осторожно запровадження в активний науковий обіг «технічного» поняття «механізм», що свідчить, утім, про певну стереотипність її методологічних підходів. Серед найважливіших теоретичних доробків, які розкривають зміст поняття «механізм» у правовій сфері, слід відзначити праці Радченка О. В. (присвячені аналізу поняття «механізм» у сфері державного управління), Тодики Ю. М., Козюбри М. І., Лунь З. І., Баймуратова М. А., Летнянчина Л. І., а також Речицького В. В.,

російських дослідників – Шундікова К. В. (запропонував основи теорії правових механізмів) та Тихомирова Ю. А. (аналіз із конституційно-правового розрізу). Класичними джерелами – як з методологічного, так і змістовного погляду, без ідеологічних нашарувань – залишаються праці Белкіна О. О. (механізм конституційного впливу на акти державно-правового законодавства), Еглітіса В. В. (державно-правовий аспект механізму реалізації конституції), Решетова Ю. С. (механізм правореалізації).

Виокремлення невирішених раніше частин загальної проблеми. Проблемне поле аналізу понять «механізм» і – після інтеграції в правову матерію – «правовий механізм» може бути сегментоване на такі послідовні складові (частини): 1) семантичний та функціональний аналіз загальнонаукового поняття «механізм» та його значення в понятійно-категоріальному апараті гуманітарних наук; 2) окреслення кола явищ, для яких поняття «механізм» є пояснювальною моделлю; 3) вирішення із вищезгаданого загального кола явищ його частини – правових явищ, щодо яких поняття «механізм» слугує евристичним концептом; 4) формулювання видового (щодо поняття «механізм») поняття «правовий механізм» для аналізу правових явищ.

Ціль статті. Головну ціль цієї роботи можна сформулювати наступним чином. Лапідарним і строгим (науково коректним) буде таке (що впливає із задекларованої проблеми) формулювання цілі статті: через загальнонауковий аналіз поняття «механізм» відстежити його інтеграцію в понятійно-категоріальний апарат права – до формування абстракт-

ції «правовий механізм» – відтак, визначити, як оформився (об'єктивувався) вплив цієї абстракції на конкретні правовідносини.

Виклад основного матеріалу. У низці наук не тільки технічного, а й гуманітарного циклу дуже часто зустрічається поняття «механізм». О. В. Радченко свого часу висунув припущення, що механізму як такому мають бути обов'язково притаманні такі ознаки:

- є продуктом організованої діяльності;
- має мету або функцію;
- містить послідовність дій, певний вид руху;
- передбачає переважно односторонній вплив з чітко визначеним вектором впливу;
- має суб'єкт і об'єкт;
- характеризується жорстким взаємозв'язком, усталеністю процесу, правил взаємодії;
- його функціонування в ідеалі націлене на автоматизм;
- його побудова має структурно-функціональний характер;
- має ознаки відкритої або закритої системи [1, с. 10].

Під механізмом (від грецького μηχανή, *mechane* – «машина») зазвичай розглядають сукупність штучних рухомо-сполучених елементів, що здійснюють заданий рух, пристрій (сукупність рухомих ланок або деталей), що передає чи перетворює (відтворює) рух [2], внутрішній устрій, система функціонування чого-небудь, апарат будь-якого виду діяльності [3, с. 245]. З часом до класичного визначення механізму в словниках додалося ще два значення: 1) сукупність станів і процесів, з яких складається будь-яке фізичне, хімічне, фізіологічне, економічне, психологічне явище; 2) система, пристрій, спосіб, що визначають порядок певного виду діяльності [4, с. 2].

Характеристика явища або процесу як механізму (у найширшому смислово-значенні даного поняття) передбачає, по-перше, складність його структурної будови; по-друге, системність, узгодженість організації його елементів; по-третє, здатність до динаміки, визначеної цілеспрямованої діяльності; по-четверте, його обумовленість до самоуправління або зовнішнього управління. Очевид-

но, що поняття механізм як родова наукова абстракція може застосовуватися для характеристики достатньо широкого кола явищ та процесів [5, с. 13].

У правовій літературі категорія «механізм» поволи, але неухильно займає міцні позиції в поняттєво-категоріальному апараті. Одним із піонерів запровадження цієї категорії в активний юридико-лінгвістичний оборот був Ю. Тодика, який вказував на те, що недостатньо мати матеріальні норми, розвинену систему законодавства, а потрібні чіткі механізми їх втілення в життя, що повною мірою стосується конституційно-правової сфери [6, с. 336-337].

К. Шундіков вважає, що використання методологічного потенціалу поняття «механізм» у юридичній науці в цілому виявилось досить продуктивним, оскільки дало змогу просунутися на шляху пізнання інструментальної специфіки досліджуваних об'єктів. Поряд із цим, часто характеристика того чи іншого явища як механізму використовується як щось самозрозуміле, тобто як формально-логічний прийом, не завжди забезпечуючи відповідний методологічний нахил дослідження. Поняття, утворені використанням правознавцями родової абстракції «механізм», переважно відображають доволі масштабні регулятивні системи, юридичні макроконструкції, що вміщують значний обсяг як юридичних явищ, так і феноменів за межами правової форми [7, с. 12-21].

При цьому впадає в вічі варіабельність застосування категорії «механізм» в юридичних конструкціях. Достатньо навіть простого перерахування поширених у фаховій літературі варіантів для підтвердження слушності запропонованої тези: «механізм державної влади» [8], «механізм держави» [9, с. 100], «механізми контролю суспільства над владою» [10, с. 21], «механізм правового регулювання» [11, с. с. 18, 19, 53, 58, 364], «механізм реалізації права (правореалізації)» [12], «механізм реалізації правових норм» [13, с. 412], «механізм реалізації Конституції, конституційних норм» [14, с. с. 16, 53, 73], «механізм забезпечення правової охорони Конституції України» [15, с. 9], «механізм конституційного впливу на акти державно-правового

законодавства» [16], «механізм імплементації (реалізації) норм міжнародного права» [17], «механізм народовладдя» [18, с. 13], механізм реалізації безпосередньої демократії, самоврядування народу, народного суверенітету [19, с. с. 15, 29], «механізм управління державними і громадськими справами» [20], «механізм реалізації прав, свобод та обов'язків людини і громадянина» [21, с. с. 29, 48, 98, 234]; «механізм правового гарантування» [22, с. 124], «механізм забезпечення (державою) прав і обов'язків громадян» [23, с. 35] та інші (механізм процесуального регулювання, соціально-юридичний механізм забезпечення прав людини, механізм безпосередньої реалізації прав і свобод, правоохоронний механізм, механізм захисту суб'єктивних прав, механізм формування правомірної поведінки, механізм правового стимулювання, механізм взаємодії внутрішньодержавного та міжнародного права тощо).

Об'єктивовані на нормативному рівні механізми позитивного права – ще слабо вивчена правовою наукою реальність. Загальнотеоретична категорія «правовий механізм» у сучасному правознавстві відсутня; висловлюються поодинокі пропозиції розуміти під цим поняттям «об'єктивованій на нормативному рівні, системно організований комплекс юридичних засобів, необхідний і достатній для досягнення конкретної цілі (сукупності цілей)». Правові механізми як конструкції позитивного права формалізують «набір» юридичних регуляторів: прав, обов'язків, заборон, принципів, презумпцій, фікцій, строків, процедур, мір заохочення, мір відповідальності та ін. Змістовна організація правового механізму відображає внутрішню логіку правового регулювання, особливості спеціально-юридичного впливу на певне суспільне відношення, взяте в конкретно-історичному прояві (з урахуванням духовних умов життя соціуму, панівної парадигми юридичного мислення, правового менталітету й культури). Телеологічний аспект правового механізму як найкраще пояснює його функціональне призначення: практичне використання, і, врешті-решт, досягнення конкретної

цілі (цілей). Саме конкретні цілі (індивідів, суспільства, держави) є системоутворюючими факторами при формуванні правового механізму – «під визначену ціль» законодавець підбирає необхідний «набір» правового інструментарію.

К. В. Шундіков серед цілей правових механізмів вирізняє функціональні та предметні орієнтири [24, с. 16]. Функціональна ціль правового механізму – практичне використання нормативних інструментів суб'єктами правовідносин. Предметні цілі відображають своїм змістом кінцеві результати, які мають бути досягнуті при використанні юридичних засобів на практиці, конкретні наслідки правового регулювання, виражені у змінах системи соціальних відносин, яких не існувало до використання правового інструментарію.

Суттєвою властивістю правового механізму є його системний характер: він не є довільною сукупністю різнопорядкових юридичних феноменів, а виступає органічним комплексом взаємопов'язаних правових інструментів, покликаних «працювати» як єдине ціле. Відомо, зокрема, що правові конструкції законів або міждержавних угод (договорів) визначають основи правового регулювання і часто формують правові відносини лише загально регулятивного рівня. Для забезпечення реалізації таких актів потрібне насамперед доопрацювання закладених у них правових механізмів, формування відсутніх елементів. Саме з вирішення цього завдання найчастіше розпочинається реалізація закону.

Висновки і пропозиції. Отже, «механізм» як загальнонаукова категорія (категорія академічного дискурсу) в процесі розширення діапазону свого вживання інтегрувався в категоріальний апарат права (під назвою «правовий механізм»), ставши його невід'ємною частиною. Можна вважати, що без застосування категорії «механізм» дескриптивний опис низки правових явищ є неповним, а в деяких випадках – узагалі неможливим. Звідси слід висувати зростання евристичного потенціалу категорії «механізм» як на рівні правової теорії, так і конкретної правозастосовної діяльності.

Список літератури:

1. Радченко О. В. Категорія «механізм» у системі державного управління // Державне управління та місцеве самоврядування: збірник наукових праць: у 2 ч. (за заг. ред. Г. І. Мостового, Г. С. Одінцової). – Х., 2001. – Вип. 2 – С. 10.
2. Механізм // Вільна енциклопедія [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://uk.wikipedia.org/wiki/Механізм>.
3. Толковый словарь русского языка : в 4 т. : собр. соч. [Электронный ресурс] / [под ред. Д.Н. Ушакова]. – М. : Адепт, 2004. – Т. 2, с. 245.
4. Федорчак О. Класифікація механізмів державного управління [Електронний ресурс] / О. Федорчак // Демократичне врядування : науковий вісник : Електронне наукове фахове видання. – 2008. – Вип. 1. – Режим доступу: http://www.nbuv.gov.ua/ejournals/DeVr/2008-01/O_Fedorchak.pdf. – С. 2.
5. Шунди́ков К. В. Правовые механизмы: основы теории // Государство и право. – 2006. – № 12. – С. 13.
6. Тоды́ка Ю.Н. Конституция Украины: проблемы теории и практики. – Х.: Факт, 2000. – С. 336 – 337.
7. Шунди́ков К. В. Правовые механизмы: основы теории // Государство и право. – 2006. – №12. – С. 12-21.
8. Гулиев В.Е., Рудинский Ф.М. Социалистическая демократия и личные права. – М.: Юрид. лит., 1984. – 192 с.
9. Копейчиков В.В. Механизм советского государства. – М.: Юрид. лит., 1968. – С. 142; Теория государства и права: Курс лекций / Под ред. Н.И. Матузова, А.В. Малько. – М.: Юристъ, 1997. – С. 100.
10. Калашников С.В. Система конституционных гарантий обеспечения прав и свобод граждан в условиях формирования в России гражданского общества // Государство и право. – 2002. – № 10. – С. 21.
11. Алексеев С.С. Право: азбука – теория – философия: Опыт комплексного исследования. – М.: Статут, 1999. – С. 364; Горшенев В.М. Способы и организационные формы правового регулирования в социалистическом обществе. – М.: Юрид. лит., 1972. – С. 19; Матузов Н.И. Личность. Права. Демократия. Теоретические проблемы субъективного права. – Саратов: Изд-во Саратов. ун-та, 1972. – С. 58; . Мурашин О. Акты прямого народовладдя у механізмі правового регулювання // Право України. – 2000. – № 9. – С. 18; Реализация прав граждан в условиях развитого социализма / Отв. ред. Е.А. Лукашева. – М.: Наука, 1983. – С. 53.
12. Решетов Ю.С. Механизм правореализации в условиях развитого социализма. – Казань: Изд-во Казанского ун-та, 1980. – 168 с.
13. Теория государства и права: Курс лекций / Под ред. Н.И. Матузова, А.В. Малько. – М.: Юристъ, 1997. – С. 412.
14. Касумов Фаррух Закир оглы. Процессуальный механизм реализации Конституции СССР: Автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.02 / ИГПАН СССР. – М., 1985. – 19 с.; Козюбра М.І. Реалізація Конституції України // Конституційне право України / За ред. В.Я. Тація, В.Ф. Погорілка, Ю.М. Тодики. – К.: Укр. центр правн. студій, 1999. – С. 53; Мазаев В.Д. Реализация конституционных норм: Автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.02 / Саратов. юрид. ин-т. – Саратов. – 1982. – С. 16; Стумбина Э.Я., Кузнецов А.В., Эглитис В.В. Механизм реализации конституции: (Государственно-правовой аспект) / Под ред. Э.Я. Стумбиной. – Рига: Зинатне, 1984. – 182 с.; Тодыка Ю.Н. Конституция Украины: проблемы теории и практики. – Х.: Факт, 2000. – С. 73.
15. Лунь З.І. Правова охорона Конституції України: Автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.02 / ІДП ім. В.М.Корецького НАН України. – К., 2003. – С. 9.
16. Белкин А.А. Механизм конституционного воздействия на акты государственного законодательства: Автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.02 / Ленинград. гос. ун-т. – Л., 1983. – 19 с.
17. Антонович М. Україна в міжнародній системі захисту прав людини. – К.: Вид. дім “КМ Academia”, 2000.
18. Тихомиров Ю.А. Управление делами общества: (Субъекты и объекты управления в социалистическом обществе). – М.: Мысль, 1984. – С. 13.
19. Волянська Г.М. Народний суверенітет та форми його реалізації в Україні: конституційно-правові аспекти: Автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.02 / Київ. нац. ун-т ім. Т. Шевченка. – К., 1995. – С. 15; . Погорілко В. Основні засади теорії безпосередньої демократії // Право України. – 2001. – № 8. – С. 29.
20. Тихомиров Ю.А. Управление делами общества: (Субъекты и объекты управления в социалистическом обществе). – М.: Мысль, 1984. – 223 с.
21. Баймуратов М.А. Международное право. – Харьков: Одиссей, 2000. – С. 234; Заворотченко Т.М. Поняття конституційно-правових гарантій прав і свобод людини та громадянина в Україні // Держава і право: Зб. наук. праць. Юридичні і політичні науки. – К.: ІДП НАН України, 2001. – Вип. 13. – С. 98; Князев В. Конституційні гарантії прав, свобод та обов'язків людини і громадянина в Україні // Право України. – 1998. – № 11. – С. 29; Летнянчин Л.І. До питання про механізм реалізації конституційних обов'язків людини і громадянина в Україні // Проблеми законності: Респ. міжвід. наук. зб./ Відп. ред. В.Я. Тацій. – Х.: Нац. юрид. акад. України, 2001. – Вип. 46.– С. 48.
22. Речицкий В.В. Конституционные гарантии права граждан СССР на участие в управлении государственных и общественными делами: Дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.02. – Харьков, 1982. – С. 124.
23. Права человека: итоги века, тенденции, перспективы / Под общ. ред. Е.А. Лукашевой. – М.: Норма, 2002. – С. 35.
24. Шунди́ков К. В. Правовые механизмы: основы теории // Государство и право. – 2006. – №12. – С. 16.

Альберда Т.Г.

Институт общественных инициатив

МЕХАНИЗМ КАК ОБЩЕНАУЧНАЯ И ПРАВОВАЯ КАТЕГОРИЯ («ПРАВОВОЙ МЕХАНИЗМ»)

Резюме

Исследовано одно из центральных понятий как общенаучного, так и правового дискурса – «механизм», интеграция его в категориальный аппарат права («правовой механизм») и объективация его влияния на правовые отношения.

Ключевые слова: механизм, правовой механизм, категориальный аппарат права.

Al'berda T.G.

Society Initiatives Institute

THE MECHANISM AS A GENERAL SCIENTIFIC AND LEGAL CATEGORY («LEGAL MECHANISM»)

Summary

The theoretical aspects of the «mechanism» as the central concept of a general academic and legal discourse, its integration into categories of law («legal mechanism») and the objectification of its impact on legal relations were investigated.

Key words: mechanism, legal mechanism, categories of law.

УДК 347.73

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ПРИНЦИПІВ ОПОДАТКУВАННЯ

Бондаренко Т.В.

Донецький державний університет управління

В статті досліджено теоретичні концепції формування принципів оподаткування. Розглянуто наукові підходи до визначення та класифікації останніх. Проаналізовано норми українського податкового законодавства, що регулюють питання принципів оподаткування.

Ключові слова: принцип, оподаткування, класифікація, економічність оподаткування, фіскальна достатність.

Вступ. Суттєвими умовами оподаткування, що характеризують систему оподаткування загалом, є: порядок установлення та введення в дію податків і зборів (обов'язкових платежів); система податків і зборів (їх види); порядок розподілу податків між бюджетами різних рівнів; права та обов'язки платників податків; податковий контроль; відповідальність учасників податкових відносин; способи захисту прав та інтересів платників податків. До означених умов оподаткування ставляться певні вимоги, що виражені в принципах оподаткування.

Питання правового регулювання принципів оподаткування неодноразово висвітлювалися науковцями. Загальна система принципів оподаткування була сформована основоположником наукової теорії оподаткування А. Смітом [1]. Вивчення літературних джерел також показує, що питання принципів оподаткування були досліджені у наукових працях І. Х. Озерова [2], М. І. Тургенєва [3], М. П. Кучерявенка [4, с. 137-144], О. С. Башняк [5] та ін. Проте удосконалення практики правозастосування норм Податкового кодексу України (далі – ПКУ України) викликає потребу в проведенні системних аналізів та оцінок правових понять та категорій, що в ньому містяться, серед іншого й інституту принципів оподаткування.

Постановка завдання. Метою даної статті є аналіз правового регулювання принципів оподаткування з урахуванням норм чинного законодавства України.

Результати дослідження. Перш ніж розглядати питання правового регулювання принципів оподаткування, необхідно звернутися до наукового тлумачен-

ня категорій «принцип права» взагалі та «принцип оподаткування» зокрема. Так, філософський словник пропонує термін «принцип» розглядати як основу, першоджерело, керівну ідею, основне правило поведінки, вихідне положення якого-небудь явища (вчення), організації, діяльності тощо [6, с. 294].

У ранній античній філософії принцип розглядали як вираження необхідності або закону явищ [6, с. 294]. У давньогрецьких мислителів принцип ототожнювалося з уявленням про першооснову, джерело, першопричину, субстанцію, елемент; як засади, першооснови принципи означали непохитне, єдине – те, з чого виникають речі та явища [7, с. 2].

У науковій правовій літературі існує багато різних дефініцій принципів права. В одних звертається увага на те, що це категорія об'єктивна, в інших юридичні принципи трактуються як основні ідеї й навіть поняття, які виражають сутність історичного типу права [8, с. 64, 65; 9, с. 5-33].

Виходячи з загальнотеоретичних положень, принципи права – це основні засади, першооснова відповідної правової системи. Відмінність принципів права від наукових та філософських полягає, передусім, у тому, що для перших необхідним є закріплення в нормах права завдяки потребі в спеціальному захисті, забезпеченому силою державного примусу [10, с. 83]. Таким чином, ідейні засади права лише тоді стають його принципами, коли закріплюються безпосередньо в праві: його змісті й формах [11, с. 105].

Проте фахівці загальної теорії права звертають увагу на різні підходи до закріплення й тлумачення однакових

принципів у різних нормативно-правових актах, що навряд чи є виправданим. Саме тому виділяють два способи закріплення принципів у нормах права: текстувальний (безпосереднє закріплення) та смисловий (непряме закріплення – впливає з аналізу норм).

Головне призначення принципу права полягає в тому, що він визначає базовий напрям і створює основу для подальшої конкретизації змісту загального правила у відповідних нормах права. Крім того, принципи права постають засобами усунення прогалин у праві, а також відіграють важливу роль під час розв'язання суперечок, виступаючи при цьому своєрідними правовими орієнтирами [12, с. 69].

Щодо питання принципів оподаткування, то, як цілком вірно відмічає О. С. Башняк: принципи оподаткування – це базові ідеї, фундаментальні положення, нормативно-правові засади, які складають основний зміст податкового права, характеризуються імперативністю і визначають загальну спрямованість правового регулювання суспільних відносин, пов'язаних з оподаткуванням [5, с. 163].

Таким чином навівши визначення принципів оподаткування та охарактеризувавши їх призначення, ми можемо безпосередньо перейти до розгляду самих принципів оподаткування та їх правового регулювання. І в цьому питанні не можна залишити поза увагою твердження основоположника наукової теорії оподаткування – філософа-економіста А. Сміта, який у роботі «Дослідження про природу і причини багатства народів» ще у XVIII ст. уперше розкрив поняття податку, сформулював основні принципи оподаткування, окреслив їх місце у фінансовій системі держави. Він також обґрунтував висновок, що податки для платника є показником свободи, а не рабства. А. Смітом було виділено такі основні принципи оподаткування:

- а) справедливість (загальність і рівномірність оподаткування залежно від доходу, отриманого під захистом держави);
- б) визначеність (термін сплати, спосіб і сума платежу мають бути точно і задалегідь визначені й відомі платникові);
- в) зручність (час і спосіб сплати податків мають бути якнайзручнішими для платника);

г) економія (мінімізація витрат на стягнення податків і раціоналізація системи оподаткування) [1, с. 341].

Ця система принципів у подальшому була розвинена його послідовниками й на сучасному етапі доповнилася такими як: стабільність і передбачуваність, гнучкість, рівновага, рухливість, вираження чіткої антиінфляційної спрямованості, зручність, стимулювання, економічність, рівномірність охоплення [4, с. 137-138]. Зауважимо, що зазначені принципи є актуальними й донині завдяки їх простоті та ясності, бо не вимагають жодних інших роз'яснень, окрім тих, що містяться в них самих. Вони стали «аксіомами» податкової політики у всіх країнах, і на них базуються сучасні принципи оподаткування у світовій практиці [13, с.13].

Утім, певна річ, цей перелік не є вичерпним, і на цей час створено декілька досліджень, які присвячені саме розглядуваним принципам та їх класифікації. На особливу увагу потребує дисертаційна робота О. С. Башняк, якою проведено ґрунтовний науковий аналіз принципів оподаткування та їх реалізації в податковому законодавстві України [5] на підставі дослідження змісту загальних принципів права. Зокрема, дослідницею виділено загальні (міжгалузеві, галузеві) та спеціальні (інституційні) принципи оподаткування (принципи податкового права, принципи податку, принципи побудови податкової системи, принципи податкового законодавства, принципи адміністрування податків) [5, с. 9].

Близькою до наведеної точки зору є підхід М. П. Кучерявенка, який наголошує на необхідності розмежування принципів податкового права, принципів податкової системи, принципів податку та принципів податкового законодавства [4, 137-144].

Принципово підтримуючи зазначені точки зору, хотілося б наголосити на тому, що принципи оподаткування необхідно розглядати у системному взаємозв'язку декількох груп принципів: принципи податкового права, принципи податку, принципи податкової системи, принципи податкового законодавства та принципи податкового контролю. При цьому кожна з названих груп принципів є сукупністю взаємопов'язаних між со-

бою основних положень, що мають конкретний зміст.

На думку М. П. Кучерявенка, принципи податкового права безумовно повинні належати до основних механізмів інституту, до його фундаментальних конструкцій. Податковому праву як складнику правової системи властиві загальноправові принципи, що знаходять прояв у всіх галузях: верховенство закону, єдність, законність, демократизм, реальність тощо. Що стосується спеціальних (галузевих) принципів, то одні з них знаходять пряме закріплення в конкретних нормах податкового закону (норми-принципи), інші отримують вираження в системі норм, що регулюють сплату конкретного податку (принципи, що впливають з норм) [14, с. 39]. Так, наприклад, загальноправовий принцип законності передбачає неухильне виконання законів і відповідних правових актів органами держави, посадовими особами, громадянами та громадськими організаціями. Він впливає зі змісту ст. 19 Конституції України, у якій зазначено, що органи державної влади та органи місцевого самоврядування, їх посадові особи зобов'язані діяти лише на підставі, в межах повноважень та у спосіб, передбачений Конституцією та законами України [15]. До спеціальних принципів можна віднести закріплені у ст. 4 ПК України принцип соціальної справедливості – установлення податків та зборів відповідно до платоспроможності платників податків [16]. Зазначений принцип набув свого втілення також у ст. 167 ПК України [16], де закріплено, що «ставка податку на доходи фізичних осіб становить 15 відсотків бази оподаткування щодо доходів, нарахованих (виплачених, наданих) (крім випадків, визначених у п. 167.2-167.5 цієї статті), у тому числі, але не виключно у формі заробітної плати, інших заохочувальних та компенсаційних виплат або інших виплат і винагород, які нараховуються (виплачуються, надаються) платнику у зв'язку з трудовими відносинами та за цивільно-правовими договорами; виграшу в державну та недержавну грошову лотерею, виграш гравця (учасника), отриманий від організатора азартної гри. Якщо база оподаткування, яка визначена з ураху-

ванням норм п 164.6 ст. 164 цього розділу щодо доходів, зазначених в абзаці першому цього пункту, в календарному місяці перевищує десятикратний розмір мінімальної заробітної плати, встановленої законом на 1 січня звітного податкового року, до суми такого перевищення застосовується ставка 17 відсотків».

Принципи податку, за словами М. П. Кучерявенка, реалізуються через конкретні прояви, що характеризують особливості цього специфічного механізму: а) одноразовість оподаткування – один і той же об'єкт може обкладатися податком одного виду тільки один раз за визначений період (податковий період); б) встановлення найбільш важливих податків, які забезпечують переважне надходження коштів до бюджету, центральним органом державної влади; в) універсалізація податку – рівний підхід до умов оподаткування будь-яких суб'єктів; г) науковий підхід у формуванні елементів податкового механізму; д) рівний розподіл податкового тиску на всіх платників залежно від їх доходів, майна й діяльності; е) однозначність обумовлює єдиний підхід до закріплення елементів податкового механізму; є) публічність – стягнення податку виключно в публічних інтересах [17, с. 68]. В якості прикладу закріплення принципів податку на рівні ПК України, варто звернути увагу на ст. 7, де зазначено, що під час встановлення податку обов'язково визначаються такі елементи: платники податку; об'єкт оподаткування; база оподаткування; ставка податку; порядок обчислення податку; податковий період; строк та порядок сплати податку; строк та порядок подання звітності про обчислення і сплату податку; податкові пільги та порядок їх застосування [16].

До принципів податкової системи необхідно відносити: рівне податкове обтяження, цілісність, стабільність, гнучкість, справедливе оподаткування, єдина мета, межа податкового тиску, раціональне поєднання прямих і непрямих податків тощо. Прикладом реалізації принципу стабільності є положення п. 4.1.9. ст. 9 ПК України, де закріплено, що «зміни до будь-яких елементів податків та зборів не можуть вноситися пізніше як за шість місяців до початку нового бюджет-

ного періоду, в якому будуть діяти нові правила та ставки. Податки та збори, їх ставки, а також податкові пільги не можуть змінюватися протягом бюджетного року» [16].

Щодо питання принципів податкового законодавства, то на думку М. П. Кучерявенка, їх можна розкрити таким чином:

а) принцип встановлення, зміни податків виключно законами, включає в себе два аспекти (цей процес має здійснюватися компетентними органами державної влади; тільки у встановленій формі);

б) принцип поєднання інтересів держави, органів місцевого самоврядування і платника податків (нерівність суб'єктів оподаткування, яка, зокрема, проявляється в нерівному становищі платників податків при стягненні недоплат і штрафів та при поверненні переплачених сум податків із бюджету);

в) спеціальний принцип пріоритетності податкового закону над неподатковим (у разі якщо поняття, терміни, правила та положення інших актів суперечать поняттям, термінам, правилам та положенням ПКУ України, для регулювання відносин оподаткування застосовуються поняття, терміни, правила та положення ПКУ України [16]);

г) держава гарантує платникам податків захист від незаконних податків і зборів (установлення загальнодержавних податків та зборів, не передбачених ПКУ України, забороняється [16]);

д) принцип наявності всіх елементів податкового механізму в податковому законі (відсутність хоча б одного з них означає, що обов'язки платників по сплаті податків не встановлено) [17, с. 66-72].

І нарешті, у системі перелічених груп принципів оподаткування важливо виділити принципи податкового контролю, оскільки перед органами Міністерства доходів і зборів України стоїть подвійне завдання: організація ефективного здійснення закріплених у законодавстві специфічних, притаманних таким органам державної влади функцій та завдань і забезпечення пріоритету захисту й до-

тримання законних прав та інтересів громадян і організацій. Досягненню зазначеного покликані сприяти принципи, на яких базується податковий контроль. А саме: загальноправові (законності, незалежності, юридичної рівності, дотримання прав людини і громадянина, захисту прав, гласності, публічності, відкритості, відповідальності, плановості, системності, об'єктивності, достовірності, компетентності, документального оформлення результатів) та спеціально-правові (усебічності, єдності, дієвості, реальності й територіальності податкового контролю; презумпції сумлінності платника податків і зборів, податкових агентів та інших зобов'язаних осіб; дотримання податкової таємниці; відшкодування збитку, завданого в результаті неправомірних дій під час проведення заходів податкового контролю та правоможності).

Певна річ, що названі нами принципи податкового контролю набули свого відображення в Конституції України, ПКУ України та окремих нормативних актах податкового законодавства. Проте для захисту прав платників податків, органів, що здійснюють податковий контроль, та їх посадових осіб необхідне безпосереднє (текстуальне) закріплення спеціально-правових принципів податкового контролю у ст. 61 ПКУ України чи на рівні Положення про Міністерство доходів і зборів України.

Висновки. Принципи оподаткування – основні начала, керівні ідеї, що складають основний зміст податкового права, характеризуються імперативністю і визначають загальну спрямованість правового регулювання суспільних відносин, пов'язаних з оподаткуванням. Принципи оподаткування необхідно розглядати у системному взаємозв'язку декількох груп принципів: принципи податкового права, принципи податку, принципи податкової системи, принципи податкового законодавства та принципи податкового контролю. При цьому кожна з названих груп принципів є сукупністю взаємопов'язаних між собою основних положень, що мають конкретний зміст.

Список літератури:

1. Смит А. Исследование о природе и причинах богатства народов / А. Смит. – М. : Соцэргиз, 1935. – 605 с.
2. Озеров И. Х. Основы финансовой науки : Курс лекций / И. Х. Озеров – Изд. 2-е, доп. вып. 2. – М. : Тип. т-ва И. Д. Сытина, 1908. – 335 с.
3. Тургенев Н. И. Опыт теории налогов / Н. И. Тургенев. – 3-е изд. – М. : Гос. соц.-экон. изд-во, 1937. – 176 с.
4. Кучерявенко М. П. Податкове право України : Академічний курс : Підручник. – К. : Всеукраїнська асоціація видавців «Правова єдність», 2008. – 701 с.
5. Башняк О. С. Принципи оподаткування та їх реалізація у податковому законодавстві України : дис. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.07 / Оксана Сергіївна Башняк. – Х., 2005. – 190 с.
6. Философский словарь / Под ред. И. Т. Фролова. – 4-е изд. – М. : Политиздат, 1981. – 445 с.
7. Сухарев И. Б. Категория “принцип” и ее методологическая роль в научном познании (историко-философский анализ) / И. Б. Сухарев. – Новосибирск : Новосиб. гос. ун-т им. Ленинского комсомола, 1986. – 35 с.
8. Шейндлин Б. В. Сущность советского права : Учеб. Пособие / Б. В. Шейндлер. – Л. : Изд-во ЛГУ, 1959. – 140 с.
9. Смирнов О. В. Основные принципы советского трудового права / О. В. Смирнов. – М. : Юрид. лит., 1977. – 213 с.
10. Чечина Н. А. Основные направления развития науки советского гражданского процессуального права / Н. А. Чечина. – Л. : Изд-во ЛГУ, 1987. – 103 с.
11. Осокина Г. Л. Гражданский процесс. Общая часть / Г. Л. Осокина. – М. : Юристъ, 2003. – 669 с.
12. Ногина О. А. Налоговый контроль: вопросы теории / О. А. Ногина. – СПб. : Питер, 2002. – 160 с.
13. Ежов Ю. А. Налоговое право : Учеб. пособие / Ю. А. Ежов. – М. : Изд. – книготорг. центр “Маркетинг”, 2001. – 172 с.
14. Кучерявенко М. П. Зміст і класифікація принципів у податковому праві / М. П. Кучерявенко // Право України. – 2002. – №2. – С. 38–42.
15. Конституція України від 28.06.1996 № 254к/196 – ВР // Відомості Верховної Ради України. – 1996. – № 30. – Ст. 141.
16. Податковий кодекс України : Закон України від 02.12.2010 № 2755-VI // Відомості Верховної Ради України. – 2011. – № 13. – Ст. 112.
17. Кучерявенко Н. П. Основы налогового права : Учеб. пособие / Н. П. Кучерявенко. – Харьков : Легас, 2001. – 304 с.

Бондаренко Т.В.

Донецкий государственный университет управления

ПРАВОВОЕ РЕГУЛИРОВАНИЕ ПРИНЦИПОВ НАЛОГООБЛОЖЕНИЯ**Резюме**

В статье исследованы теоретические концепции формирования принципов налогообложения. Рассмотрены научные подходы к определению и классификации последних. Проанализированы нормы украинского налогового законодательства, регулирующие вопросы принципов налогообложения.

Ключевые слова: принцип, налогообложение, классификация, экономичность налогообложения, фискальная достаточность.

Bondarenko T.V.

Donetsk State University of Management

LEGAL REGULATION OF THE PRINCIPLES OF TAXATION**Summary**

In the article was investigated the theoretical concept formation principles of taxation. Considered scientific approaches to the definition and classification of the latter. Analysis of Ukrainian tax legislation rules governing the taxation principles.

Key words: principles, tax classification, tax efficiency, fiscal adequacy.

УДК 342.7: 327 (478)

НАУКОВО-ТЕОРЕТИЧНИЙ АНАЛІЗ КОНСТИТУЦІЙНО-ПРАВОВИХ ГАРАНТІВ ПОЛІТИЧНИХ ПРАВ ГРОМАДЯН

Заворотченко Т.М.

Дніпропетровський національний університет імені Олеся Гончара

Здійснена теоретична характеристика політичних партій і громадських організацій. Проаналізована діяльність політичних партій в країнах Заходу та східноєвропейських суспільствах. Визначено, що позитивним моментом на сучасному етапі розвитку української державності є зацікавленість держави у залученні громадян України до управління державними справами. Розглянуто засоби масової інформації, які є гарантами політичних прав людини й громадянина та здійснене науково-прикладне дослідження нормативно-правових актів України в сфері інформаційних відносин.

Ключові слова: політичні партії, громадські організації, засоби масової інформації, здійснення політичних прав громадян, участь в управлінні державними справами.

Постановка проблеми. На сьогоднішній день конституційне право України приділяє особливу увагу нормативному закріпленню місця і ролі об'єднань громадян та засобів масової інформації в суспільстві та державі. Так, Конституцією України було проголошено право на свободу об'єднання у політичні партії та громадські організації для здійснення і захисту своїх прав і свобод та право вільно збирати, зберігати, використовувати і поширювати інформацію усно, письмово або в інший спосіб – на свій вибір. Однією з важливих проблем сучасності саме на етапах становлення і розвитку громадянського суспільства є чітке визначення в законодавстві України конституційно-правових гарантів політичних прав і свобод людини й громадянина. Забезпечення політичних прав громадян, здійснення контролю в процесі об'єднання громадян в політичні партії чи громадські організації повинно стати одним з пріоритетних напрямів розвитку конституційного права України, а також предметом наукових досліджень в цій сфері.

Аналіз останніх публікацій, в яких започатковано розв'язання цієї проблеми. Дослідження конституційно-правових гарантів політичних прав громадян в Україні стало предметом наукового дослідження багатьох українських вчених, а саме: В.В. Букач, А.В. Грабильніков, М.М. Гуренко, І.В. Дробуш, В.В. Копейчиков, Т.А. Костецька, В.В. Кравченко, А.Ю. Олійник, В.Ф. Погорілко, П.М. Ра-

бінович, В.Л. Федоренко, О.Ф. Фрицький, М.І. Хавронюк, М.Ф. Чудаков та ін. Серед зарубіжних дослідників слід виділити А.М. Головістікову, Л.Ю. Грудцину та ін. Однак не повною мірою досліджено порядок діяльності об'єднань громадян як гарантів політичних прав і свобод громадян, характеристика цих об'єднань громадян тощо.

Метою цієї статті є визначення проблеми, виходячи з модернізації політичної системи, складовою частиною якої є об'єднання громадян і засоби масової інформації. Насамперед є необхідним з'ясування того, на що мають право політичні партії і громадські організації, підходи щодо сутності засобів масової інформації як гарантів політичних прав і свобод людини й громадянина та проблемні аспекти функціонування об'єднань громадян у системі владних відносин України. Для розуміння об'єднань громадян і засобів масової інформації як гарантів політичних прав і свобод людини й громадянина доцільно розглянути декілька точок зору.

Виклад основного матеріалу дослідження. Будь-які обмеження щодо членства у політичних партіях встановлюються виключно Конституцією і законами України. Політичні партії, як і міжнародні громадські організації, підлягають обов'язковій реєстрації Міністерством юстиції України. У визначеному законом порядку, політичні партії мають право брати участь у виробленні державної політики; брати участь у формуванні ор-

ганів влади, представництва в їх складі; доступу під час виборчої кампанії до державних засобів масової інформації. Політичні партії мають право на майно, придбане від продажу суспільно-політичної літератури, інших агітаційно-пропагандистських матеріалів, виробів з власною символікою, проведення фестивалів, свят, виставок, лекцій, інших політичних заходів. Політичним партіям, їх установам та організаціям забороняється прямо або опосередковано одержувати кошти та інше майно від: іноземних держав та організацій, міжнародних організацій, іноземних громадян та осіб без громадянства; державних органів, державних підприємств, установ та організацій, крім випадків, передбачених законами України; підприємств, створених на основі змішаної форми власності, якщо участь держави або іноземного учасника в них перевищує 20 відсотків; не легалізованих об'єднань громадян; анонімних пожертвувачів. Політичні партії не мають права одержувати доходи від акцій та інших цінних паперів, їх забороняється мати рахунки в іноземних банках та зберігати в них коштовності.

Не менш важливе значення в системі захисту політичних прав людини мають і громадські організації. З моменту реєстрації громадської організації виконкомом міської ради вона набуває статусу юридичної особи. Громадська організація має розрахункові рахунки в банках, печатку зі своїм найменуванням, штампи, бланки та інші реквізити, необхідні для її діяльності; використовує власну символіку, яка затверджується загальними зборами громадської організації. Щодо порядку державної реєстрації символіки, то він визначається Кабінетом Міністрів України. Діяльність громадської організації поширюється на територію певного міста. Для здійснення мети та завдань, визначених Статутом громадської організації, вона користується правом: виступу учасником цивільно-правових відносин, набування майнових і немайнових прав; представлення і захищення своїх законних інтересів та законних інтересів своїх членів у державних та громадських органах; брання участі і політичній діяльності, проведення масових заходів (зборів, мітингів, демонстрацій тощо);

ідейної, організаційної та матеріальної підтримки інших об'єднань громадян, надання допомоги в їх створенні; створення установ та організацій; одержання від органів державної влади і управління та органів місцевого самоврядування інформації, необхідної для реалізації своєї мети та завдань; внесення пропозицій до органів влади і управління; розповсюдження інформації і пропагування своєї ідеї та мети; заснування підприємства, необхідного для виконання статутних завдань; заснування засобів масової інформації; користування іншими правами, передбаченими законами України. Громадська організація є міжнародною, якщо її діяльність поширюється на територію України і хоча б однієї іншої держави. Щодо вікового цензу громадських організацій, то їх членами, крім молодіжних та дитячих, можуть бути особи, які досягли 14 років. Громадські організації можуть не мати фіксованого індивідуального членства. В своїй діяльності у випадках, передбачених їх статутами можуть брати участь колективні члени. Громадські організації мають право заснувати підприємства, необхідні для виконання статутних цілей. Керівний орган громадської організації є вищим органом в період між загальними зборами. Він обирається з членів громадської організації на певний строк і виконує рішення загальних зборів громадської організації, а також розробляє і реалізує плани роботи. Крім вищеназваних повноважень керівного органу громадської організації, він без доручення діє від імені громадської організації та представляє її в організаціях та установах. Відповідно до цього Закону об'єднанням громадян є добровільне громадське формування, створене на основі єдності інтересів для спільної реалізації громадянами своїх прав і свобод. Назване об'єднання визнається політичною партією або громадською організацією. Отже, політичною партією є об'єднання громадян – прихильників певної загальнонаціональної програми суспільного розвитку, які мають за головну мету участь у виробленні державної політики, формування органів влади, місцевого самоврядування і представництво у їх складі. Громадською організацією є об'єднання

громадян, створене для задоволення та захисту їх законних соціальних, економічних, творчих, вікових, національно-культурних, спортивних та інших спільних інтересів.

Варто визнати, що в ході історичної еволюції, взаємного впливу ідеологій विकристалізувалися універсальні елементи соціально-економічної і політичної організації життя, що виступають як необхідні передумови поступового суспільного руху, невіддільного від нього. Характерно, що при всіх відмінностях політичні партії в країнах Заходу (окрім екстремістських угруповань) сходяться на основі відомого консенсусу стосовно принципів демократії, юридичного та соціального захисту громадян, забезпечення їх політичних прав і свобод [1, с.161-164]. Такого ж типу загальнодемократичний консенсус формується в наш час і в східноєвропейських суспільствах між діючими та основними політичними силами. Проте у сучасному світі ще немає єдності відносно таких загальнолюдських цінностей, як свобода, демократія, політичний плюралізм, верховенство права. В різних суспільствах в них вкладається неоднаковий зміст, можливі різні уявлення про їх політичні та економічні основи. Однак безсумнівним є і те, що ці цінності не можуть бути різнопорядковими. Існує їх універсальне розуміння, певна згода відносно форм життєдіяльності суспільства і діючих у ньому норм та інститутів, за межами яких поняття прав людини і демократії взагалі втрачають будь-який сенс [2, с. 73], [3, с. 10]. Опосередковано громадяни України беруть участь в управлінні державними справами: через обраних народом своїх представників до органів державної влади та органів місцевого самоврядування; через політичні партії та громадські організації. Відповідно до статті 36 Конституції України громадяни об'єднуються політичні партії та громадські організації для захисту своїх прав і свобод та задоволення політичних, економічних, соціальних, культурних та інших інтересів. Політичні партії сприяють формуванню і вираженню політичної волі громадян, беруть участь у виборах. Членами політичних партій можуть бути лише громадяни України,

які досягли 18 років; шляхом впливу на вироблення державної політики через участь громадян в дорадчих, консультативних органах. Включення зазначених положень до законодавства посттоталітарних, у тому числі постсоціалістичних, держав обумовлене врахуванням досвіду недавнього минулого. Адже у багатьох країнах, що розвиваються, з однопартійною системою законодавство відкрито закріплювало партійний ценз: членство у правлячій партії було необхідною умовою обрання до представницьких органів і зайняття посад у державному апараті. У соціалістичних державах формально такого цензу не було. Але він існував на практиці. Згідно з доктриною про керівну роль комуністичної партії у суспільстві та державі однією з найважливіших форм її здійснення визнавалися добір і розстановка партійних кадрів, зокрема їх призначення на керівні посади у державному апараті. Практично доступ до цих посад був відкритий лише для партійної номенклатури.

Заради справедливості треба зазначити, що порушення конституційних прав громадян через їх членство у певних політичних партіях мали і мають місце й у деяких країнах розвинутої демократії. Прикладом цього можуть бути законодавство і практика його застосування у США в період маккартизму (обмеження прав осіб, які є членами комуністичної партії і пов'язаних з нею організацій), система заборон на професії, запроваджена у ФРН наприкінці 70-х років [4, с. 40], [5, с. 112].

Особливо важливим у структурі конституційного законодавства України з огляду на предмет його регулювання є законодавча регламентація порядку здійснення політичних прав громадян України, зокрема, такого права як право на свободу об'єднання. Визначено, що об'єднаннями громадян є добровільні громадські формування, створені на основі єдності інтересів для спільної реалізації громадянами своїх прав і свобод. Водночас на законодавчому рівні відокремлені дві основні форми об'єднань громадян – прихильників певної загальнонаціональної програми суспільного розвитку, які мають головною метою участь у виробленні державної політики, формуванні

органів влади, місцевого самоврядування і представництво в їх складі. Натомість громадської організацією визнається об'єднання громадян для задоволення та захисту своїх законних неполітичних (соціальних, економічних, творчих, вікових, національно-культурних, спортивних та інших спільних) інтересів. Встановлені умови та порядок організації та легалізації об'єднань громадян, їх діяльності та її припинення. Спеціальне законодавче регулювання (на рівні окремого закону) передбачене для організації та діяльності дитячих та молодіжних громадських організацій [6, с. 230]. Конституція України гарантує громадянам нашої держави право на свободу об'єднання у політичні партії для здійснення і захисту своїх прав і свобод і задоволення політичних, економічних, соціальних, культурних та інших інтересів, за винятком обмежень, встановлених законом в інтересах національної безпеки і громадського порядку, охорони здоров'я населення або захисту прав та свобод інших людей. Існуюча правова база у цілому забезпечує нормальну діяльність політичних партій. Проте після прийняття Конституції України, вступу нашої держави до Ради Європи, налагодження активного співробітництва з ЄС та з окремими країнами, коли виявилася невідповідність Закону України «Про об'єднання громадян» сучасним вимогам розвитку конституціоналізму, набула актуальності проблема вдосконалення правового забезпечення процесів утворення та діяльності політичних партій. У цьому важливу роль має відіграти Закон України «Про політичні партії» та низка нормативно-правових актів, спрямованих на його реалізацію. Що стосується концептуальних нововведень зазначеного Закону, то вони такі: мета партій – сприяння формуванню і відображенню політичної волі громадян, участь у виборах та інших політичних заходах; рішення про утворення політичної партії має бути підтримане підписами не менш ніж 1 тис. громадян України, які мають виборче право, що зібрані у більшості регіонів нашої держави (області, Автономна Республіка Крим, міста Київ та Севастополь); членами політичних партій не можуть бути судді, прокурори, слідчі, посадові особи органів

внутрішніх справ, служби безпеки України, військовослужбовці. Не допускаються створення і діяльність структурних осередків політичних партій в органах виконавчої та судової влади і виконавчих органах місцевого самоврядування, у військових формуваннях, а також на державних підприємствах, у навчальних закладах та в інших державних установах і організаціях. Запроваджується державне фінансування партій; державний контроль за діяльністю політичних партій здійснюють Центральна виборча комісія і окружні виборчі комісії – за додержанням тією або іншою партією вимог статуту та порядку участі у виборчому процесі; фінансові органи у межах своєї компетенції – за джерелами і розмірами надходжень та правильністю їх використання, а також за правильністю складання фінансових звітів; до політичних партій можуть бути застосовані три види стягнень: 1) попередження про неприпустимість незаконної діяльності; 2) тимчасове примусове припинення діяльності; 3) заборона політичної партії.

Слід зазначити, що позитивним моментом на сучасному етапі розвитку української державності є зацікавленість держави у залученні громадян України до управління державними справами. Це яскраво проявляється у створенні відповідно до статті 106 Конституції України Національної ради соціального партнерства при Президенті України, Комітету законодавчих ініціатив при Президенті України [7], Громадської ради із внутрішньополітичних питань [8], Політичної ради при Президенті України. Остання створена з метою більш повного врахування позицій політичних сил при виробленні державної політики пропозицій та рекомендацій партій щодо подальшого вдосконалення політичної системи суспільства [9].

На примітивному рівні досі перебуває соціологічна та статистична служба, а результати навіть тих невеликих за обсягом і широтою предмета досліджень, які й проводяться в Україні, переважно залишаються поза межами доступу громадськості, обнародуються через засоби масової інформації лише після відповідної «вказівки» владних органів, коли самі ці органи вважають за потрібне довести

їх до відома населення. Слід враховувати, що ринок, товарно-грошові відношення мають в тому числі і інформаційну природу. Інформація про попит-пропозицію, про якість товарів, реклама, словом, маркетинг стає можливим тільки на достовірній інформаційній основі. Тому існувати і розвиватися громадянське суспільство може тільки при здійсненні правовою державою функції усестороннього інформаційного обслуговування. Треба підкреслити, що багатогранне обслуговування державою громадянського суспільства припускає і створення правових умов для діяльності і незалежних засобів масової інформації, без утручання держави, що поширюють інформацію серед невизначеного кола адресатів. Інше положення зараз. Українські газети, телебачення, радіо повідомляють про такі факти, обставини, які послужили підставами кадрових змін, політичних рішень, крупних соціальних потрясінь. Конституція України посиляється на закони, призвані регулювати здійснення свободи думки і слова на інформацію. Інформувати і бути поінформованою – це право, визнане одним з фундаментальних прав особи Загальною декларацією прав людини. Право на інформацію належить до числа таких прав, закріплених у Європейській конвенції про захист прав і основних свобод людини. У багатьох документах Ради Європи зроблено наголос на тому, що влада не може розглядати себе виключним власником інформації. За будь-яких обставин вона повинна забезпечувати плюралізм засобів масової інформації, свободу висловлювання різних думок.

Гарантовані Конституцією нашої держави свобода слова, думки, збирання, зберігання, використання та поширення інформації, літературної художньої, наукової і технічної творчості, а також захист авторських і суміжних прав органічно вливаються до палітри міжнародних стандартів з прав людини. У статті 15 Конституції України зазначено, що суспільне життя в нашій державі ґрунтується на засадах політичної, економічної та ідеологічної багатоманітності, цензура заборонена. Подання інформації є завданням журналіста. Його виконання необхідне для індивідуального і соціально-

го розвитку демократії неможливий без гарантування повноцінної участі громадян у політичному житті. Для утвердження і розвитку справжньої демократії необхідна наявність незалежних, плюралістичних засобів масової інформації, які повинні інформувати окремих осіб і об'єднання громадян про діяльність органів державної влади і приватного сектора, надаючи їх у такий спосіб можливість формувати власну думку, яку вони повинні мати можливість висловлювати публічно. Водночас правове регулювання основних засад журналістської діяльності здійснюється конституційними нормами та нормами низки законів, серед яких можна вказати на такі: «Про інформацію», «Про друковані засоби масової інформації (пресу) в Україні», «Про телебачення і радіомовлення», «Про авторські та суміжні права», «Про інформаційні агентства», «Про порядок висвітлення діяльності органів державно влади та органів місцевого самоврядування в Україні засобами масової інформації», «Про державну підтримку засобів масової інформації та соціальний захист журналістів», «Про систему Суспільного телебачення і радіомовлення України». Відповідно до статті 12 Закону України «Про державну підтримку засобів масової інформації та соціальний захист журналістів» специфічними рисами та умовами журналістської діяльності є: творчий характер, інтенсивність інтелектуальної праці, її нерегульована тривалість за умов жорсткої регламентації редакційного і технологічного циклів підготовки та випуску видань; суспільно впливове за наслідками значення роботи, висока соціальна відповідальність за свою працю та її результати; постійне значення морально-психологічне навантаження і напруженість, виконання службових обов'язків і реалізація творчих планів у стресових ситуаціях; необхідність здійснювати власний творчий пошук нової потрібної інформації та її джерел, наявність об'єктивних і суб'єктивних труднощів та перешкод у добуванні інформації. Динамічність, інтенсивність інформаційних потоків, що циркулюють в суспільстві, державі, ускладнюють здатність особи одержувати необхідні знання, відомості,

оперативно і якісно їх обробляти, ефективно використовувати відповідно до своїх потреб та інтересів. Тому нагальною проблемою для України на сьогодні є підвищення інформаційно-правової культури як на рівні всього суспільства, так і конкретної особи. Разом з тим аналіз правозастосовної практики, матеріалів конституційного звернення дає підстави констатувати наявність у нормативно-правовій базі в частині інформаційних правовідносин нечітко визначених, колізійних положень і прогалин, що негативно впливає на забезпечення конституційних прав і свобод людини і громадянина. Закон України «Про інформацію» закріплює лише загальні принципи доступу громадян до інформації, що стосується її особисто. Механізм реалізації зазначеного права належним чином не визначений. Відсутнє й регулювання використання конфіденційних даних у сфері психіатрії. Проте, відсутність на законодавчому рівні чітких повноважень державних органів, органів місцевого самоврядування по забезпеченню громадян, їх об'єднань, інших споживачів відповідною інформацією, обов'язку формувати інформаційні ресурси з питань своєї діяльності, прийнятих рішень; конкретних видів відповідальності за ненадання відомостей, поширення недостовірної інформації, несвоєчасне надання і т. ін., спричинює те, що на практиці жоден з перелічених шляхів інформаційного обміну не використовується владними органами в достатній мірі, інформація про їх діяльність є обмеженою і переважно тенденційною. Головним джерелом такої інформації для більшості населення є опубліковані нормативні акти та періодичні статті в пресі або репортажі по телебаченню. Для широкого загалу залишається, зокрема, невідомою структура і штати вищих органів державної влади, не кажучи вже про місцеві. Не проглядається прагнення чиновників виправдати перед платниками податків сам факт свого існування. Загалом відсутня (або просто не розповсюджується) належна статистика про роботу органів влади, з якої б пересічний громадянин міг зробити висновок про ефективність їхньої діяльності, особливо у сфері забезпечення

основних прав і свобод. В зв'язку з цим актуальними слід назвати положення концепції Національної програми інформації про важливість здійснення зваженої політики у сфері реформування власності. Як обов'язок держави вказано про необхідність концентрації необхідної кількості державних об'єктів і систем інфраструктури інформатизації для того, щоб мати необхідні важелі реалізації державної політики. Для створення конкурентного середовища передбачено проводити політику підтримки малих та середніх підприємств у сфері інформатизації. Ці заходи потребують насамперед, розробки організаційно-правового механізму реєстрації, ліцензування, сертифікації в галузі інформатизації [10. С. 122]. Законодавство повинно бути спрямоване на те, щоб людина була вимушена вимагати і шукати необхідну їй інформацію про діяльність органів влади, а навпаки – самі органи та посадові особи були зобов'язані надавати широку і правдиву інформацію про себе, щоб отримати відповідні кошти на своє утримання на наступний бюджетний рік або втриматись на займаній посаді. Вже давно настав час переводити гласність з політико-ідеологічної у прагматично-фінансову та організаційну площину. З цією метою, на нашу думку, доцільно було б розробити і прийняти спеціальний закон «Про відкритість органів влади», в якому детально розписати всі сторони інформаційних відносин у сфері здійснення публічної влади. У цьому законі необхідно було б закріпити чітку періодичність статистичних звітів цих органів та їх основні показники, зокрема, кількість прийнятих правових актів (у тому числі – нормативного характеру); розмір штатів; сума коштів, використаних на утримання апарату; кількість дисциплінарних стягнень, накладених на співробітників апарату; питання, що були предметом розгляду; кількість отриманих та розглянутих звернень, заяв і скарг громадян та ін. Треба пам'ятати, що українським законодавством визначені особливості соціального захисту журналістів з урахуванням специфіки їх професійної діяльності, яку суди повністю ігнорують при розгляді справ за позовами до засобів масової інформації.

Згідно статті 32 Конституції України, не допускається збирання, зберігання, використання та поширення конфіденційної інформації про особу без її згоди, крім випадків, визначених законом, і лише в інтересах національної безпеки, економічного добробуту та прав людини. Стаття 7 Цивільного кодексу України встановлює судовий порядок спростування відомостей, що не відповідають дійсності або викладені неправдиво, які порочать його честь, гідність чи ділову репутацію, або завдають шкоди його інтересам. Якщо зазначені відомості були поширені через засоби масової інформації (друкованої або аудіовізуальної), вони повинні бути спростовані у тому ж друкованому виданні, аналогічній радіо чи телепередачі або іншим адекватним способом. Громадянин чи організація, відносно якого поширені відомості, що не відповідають дійсності і завдають шкоди їх інтересам, честі, гідності, або ділової репутації вправі поряд із спростуванням таких відомостей вимагати відшкодування майнової і моральної (немайнової) шкоди, завданої їх поширенням. Не допускається без згоди батьків або осіб, що їх замінюють, поширення інформації про неповнолітніх, які вчинили злочини, про злочини, вчинені щодо неповнолітніх, а також про самогубство неповнолітніх, якщо така інформація дозволяє ідентифікувати особу неповнолітнього. Закон

України «Про телебачення і радіомовлення» захищає права осіб, які беруть інтерв'ю, а також тих, хто надав інформацію для телерадіоорганізації. Ці особи мають право вимагати перегляду чи прослуховування готового матеріалу перед його трансляцією. Важливою є і стаття 31 цього Закону, де йдеться про доступ громадян до інформації про них, згідно з якою вони мають право: знати у період збирання інформації, які відомості про них і з якою метою збираються, як, ким і з якою метою вони використовуються; доступу до інформації про них, заперечувати її правильність, повноту, доречність тощо. Особі гарантовано захист від несанкціонованого доступу інших осіб до інформації про неї та захист від заподіяної їй внаслідок використання такої інформації шкоди.

Висновки. На підставі проведеного аналізу можна зробити висновок, що дослідження об'єднань громадян і засобів масової інформації як гарантів суб'єктивних політичних прав і свобод людини й громадянина залишаються епізодичними і неповними. З огляду на необхідність удосконалення системи прав людини, і політичних прав, зокрема, актуальними залишаються питання визначення місця та ролі конституційно-правових гарантів політичних прав і свобод людини й громадянина у системі прав людини майбутнього.

Список літератури:

1. Dougal M.S. The comparative study of Law for policy purposes: Value clarification as an instrument of democratic world order // *International Law in comparative perspective* / Ed. By Butler W.E. – German-Lawn. Alphen an den Rijn, 1982. – P. 161-164.
2. Взгляд молодежи на права человека в современном мире: основные проблемы и пути их решения: III Всероссийская научная конференция студентов, аспирантов и молодых учёных. Красноярск, 9-10 апреля 2009 г.: Материалы конференции / Под ред.: Павельева Э.А. – Красноярск: ИПК СФУ, 2009. – 548 с. С. 73.
3. Дроздов С. Окремі аспекти інтегрування України в Європейське та світове співтовариство (в світлі проблем прав людини) // *Право України*. – 1998. – № 9. – С. 10-14.
4. Савицкий П.И. Государственная служба основных капиталистических стран / Отв. ред. В.А. Туманов. – М.: Наука, 1977. – 292 с. С. 40. // *Советское государство и право*. – М.: Наука, 1978, № 3. – С. 145-146.
5. Ледях И.А. Права граждан: буржуазная теория и практика ФРГ / И.А. Ледях ; [отв. ред.: В.М. Чиквадзе]. – М.: Наука, 1986. – 188 с. С. 112-117.
6. Конституційне законодавство України (законодавчі акти, коментар, офіційне тлумачення): Збірник нормативних актів / Актори-упорядники: Лінецький С.В., Мельник М.І., Ришелюк А.М. – К.: Атіка, 2000. – 896 с.
7. Указ Президента України від 27 квітня 1993 р., Указ Президента України від 23 серпня 1995 р. із змінами, внесеними згідно з Указом Президента від 27 лютого 1999 р. // *Бюлетень законодавства і юридичної практики України*. – 1999. – № 8: Президент в Україні: Законодавче забезпечення діяльності. – 416 с.
8. Указ Президента України від 4 листопада 2000 р. // *Урядовий кур'єр*. – 2000. – 10 листопада.

9. Указ Президента України від 7 грудня 2000 р. // Урядовий кур'єр. – 2000. – 27 грудня.
10. Костецька Т.А. Про деякі проблеми формування національних інформаційних відносин // Проблеми права на зламі тисячоліть: Матеріали міжнародної наукової конференції 13-14 лютого 2001 р. Наукове видання. – Дніпропетровськ, Видавництво ІМА – прес, 2001. – 528 с. С. 120-122.

Заворотченко Т.Н.

Днепропетровский национальный университет имени Олеса Гончара

НАУЧНО-ТЕОРЕТИЧЕСКИЙ АНАЛИЗ КОНСТИТУЦИОННО-ПРАВОВЫХ ГАРАНТОВ ПОЛИТИЧЕСКИХ ПРАВ ЧЕЛОВЕКА

Резюме

Осуществлена теоретическая характеристика политических партий и общественных организаций. Проанализирована деятельность политических партий в странах Запада и восточноевропейских обществах. Определено, что позитивным моментом на современном этапе развития украинской государственности является заинтересованность государства в привлечении граждан Украины к управлению государственными делами. Рассмотрены средства массовой информации, которые являются гарантами политических прав и человека и гражданина и осуществлено научно-примерное исследование нормативно-правовых актов Украины в сфере информационных отношений. **Ключевые слова:** политические партии, общественные организации, средства массовой информации, осуществление политических прав граждан, участие в управлении государственными делами.

Zavorotchenko T.M.

Dnipropetrovsk national University named after Oles Gonchar

SCIENTIFIC-THEORETICAL ANALYSIS OF THE CONSTITUTIONAL AND LEGAL GUARANTORS OF POLITICAL RIGHTS OF CITIZENS

Summary

Carried out theoretical characteristics of political parties and public organizations. The activity of political parties in the countries of Western and Eastern European societies. It is determined that a positive feature of the present stage of development of the Ukrainian statehood is the interest of the government in attracting citizens of Ukraine to the management of state Affairs. Explore ways to mass information, which are the guarantors of political rights and of human and citizen and carried out scientific and approximate study of legal acts of Ukraine in the sphere of information relations. **Key words:** political parties, public organizations, mass media, the exercise of political rights of citizens, participate in public Affairs.

УДК 347.672.21

СКЛАДНОЩІ ВИЗНАЧЕННЯ ДІЙНОСТІ ЗАПОВІТІВ САМОГУБЦІВ

Калашник Т.О., Гончарова А.В.
Сумський державний університет

Досліджено теоретичні питання дійсності заповіту осіб-самогубців. Визначено поняття самогубства та заповіт. Надано висновки про необхідність внесення змін до законодавства з метою виключення помилок у суді щодо визначення недійсності заповіту особи-самогубця.

Ключові слова: цивільне законодавство, заповіт, самогубство, підстави дійсності заповіту, визнання заповіту недійсним.

Постановка проблеми. Спадкове прав в сучасному цивільному законодавстві визначається як сукупність правових норм, регулюючих перехід прав і обов'язків померлого до інших осіб. Цивільним Кодексом закріплено ряд встановлених законодавцем положень щодо надання даного права суб'єктам цивільних відносин та порядку його реалізації даними особами, проте існують правові аспекти в даній сфері, що викликають певні правові труднощі. Однією з істотних проблем спадкового права є визначення дійсності заповіту, складеного особою-самогубцем. Актуальність даної теми полягає у сумній статистиці, що характеризує збільшення вчинення самогубств серед громадян нашої країни, а також у появі складнощів, пов'язаних із визначеністю дійсності їх заповітів та реалізацією права на спадок у спадкоємців осіб, що вирішили самотійно піти з життя.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Даній тематиці були присвячені монографії, статті та інші наукові праці українських та зарубіжних вчених, науковців, політологів, громадських діячів, таких як: Л. М. Балабанової, Л. К. Буркацького, Л. Ю. Грудциної, Т. В. Курила, Е. Писаревої, О. Печеного, К. П. Победоносцева, З. Ромовської, В. В. Рютіна, С. С. Семенова, А. П. Сергєєва, М. М. Студента, Ю. К. Толстого, В. А. Томсінова, Г. Ф. Шершеневича.

Виділення частин загальної проблеми, які раніше не розглядалися. Основною проблематикою з боку цивільного права є складнощі визнання дійсності заповітів осіб-самогубців через відсутність нормативного закріплення підстав

для визнання судом даного правочину нікчемним.

Ціль статті. Метою дослідження є визначення дійсності заповітів осіб-самогубців як підстави виникнення права на спадок, а також розробка пропозицій щодо вдосконалення чинного законодавства у даній сфері.

Виклад основного матеріалу. Характеризуючи проблематику даного питання, по-перше, слід окремо визначити поняття самогубства та заповіту з правової точки зору.

Зазвичай суїцид визначають як усвідомлений вчинок людини вільно і навмисно заподіяти собі смерть, як саморуйнівну форму людської поведінки. Науковцями доведено, що самогубство було за всіх часів. Однак ставлення до нього протягом епох було різне і часто залежало від переважаючих релігійних поглядів та морально-етичних норм і традицій. У давнину самогубства мали, як правило, ритуальний характер. Вони заохочувалися суспільством, а ухилення від них вважалося великою ганьбою. Прикладами ритуальних самогубств є добровільне принесення себе у жертву богам, а також характері, сепуку та саті (обряд самоспалення індійських удів). З появою християнства ставлення до самовбивства стає різко негативним, церква оголошує його гріховною справою [1, с. 75].

Самогубство в юридичній психології розглядається як 1) акт, що здійснюється людиною у стані душевного розладу або під впливом психічної хвороби, та 2) усвідомлюваний акт під впливом гострих психотравмуючих ситуацій, за яких власне життя як вища цінність позбавляється сенсу [2, с. 47]. Кримінальне

законодавство визначає самогубство як умисне позбавлення себе життя, воно не визнається злочином, проте вважається відхиленням від норм поведінки в сучасному суспільстві і є негативним явищем.

Поняття заповіту охоплює думки багатьох науковців українських та зарубіжних цивілістів. О.С. Іофее визначав заповіт як односторонній розпорядчий, особисто формальний правочин, вчинений на випадок смерті з метою встановлення спадкового правонаступництва [3, с. 128].

Л. К. Буркацький визначає заповіт, як вольовий односторонній акт фізичної особи (у тому числі подружжя) щодо розпоряджання своїми майновими правами власника на випадок смерті, вчиненим на користь однієї або кількості осіб у формі і порядку, встановленому законом [4, с. 85].

Більш наближеним до складу особистого розпорядження виявився Ю. К. Толстой, який визначив заповіт як акт фізичної особи (громадянина, іноземця, особи без громадянства) з розпорядження належними йому матеріальними чи нематеріальними благами на випадок смерті [5, с. 79].

Л. Ю. Грудцина вважає, що за змістом заповіт можна визначити як виражене у передбаченій законом формі волевиявлення спадкодавця, яке спрямоване на визначення юридичної долі його майна після смерті цієї особи [6, с. 117].

У юридичній літературі термін «заповіт» застосовують у двох значеннях: заповітом називають як документ, у якому виражена воля заповідача, так і сам акт висловлення волі заповідача [7, с.105].

Окремо варто зазначити підхід римського права до визначення поняття заповіту як початкової підстави виникнення спадкового права. Заповіт (*testamentum*) – розпорядження власника своїм майном на випадок смерті. У римській класичній сім'ї єдиним та підвладним власником сімейного майна був домовласник, і лише він міг ним розпоряджатися на випадок смерті. Звідси заповіт – це одностороннє волевиявлення, в силу якого можуть виникнути права та обов'язки для інших осіб – спадкоємців [8, с.14].

Отже, заповіт – це особисте розпорядження фізичної особи, зроблене у вста-

новленій законом формі, про передання після своєї смерті належних їй майнових і немайнових прав та обов'язків іншим особам. Фізична особа має право заповідати права й обов'язки, які належать їй на момент складання заповіту, а також ті права й обов'язки, що можуть належати їй у майбутньому. Дійсність заповіту щодо складу майна визначається на день відкриття спадщини [9, с.105].

На основі викладеного та на підставі норм Цивільного Кодексу України можна визначити основні підстави, за якими заповіт визнається діючим правочином:

1. Заповідачем (спадкодавцем) може бути тільки фізична особа – людина.

2. Заповідачем може бути фізична особа незалежно від громадянства. Це можуть бути громадяни України, іноземці, особи без громадянства.

3. Особа-завповідач повинна мати повну цивільну дієздатність.

4. Заповіт – правочин, безпосередньо пов'язаний з особою заповідача. У заповіті повинна виражатися особиста воля заповідача, тому він повинен бути укладеним заповідачем особисто.

5. Заповіт є одноосібним актом, тому не допускається включення до одного документа вказівок кількох осіб у разі смерті, крім випадку спільного заповіту подружжя.

6. Законодавством України визначені особливі вимоги до форми заповіту: письмова форма заповіт, правильність якої має бути підтверджена адміністративним актом засвідчення його відповідними особами, зазначеними в законі. Згідно зі ст. 1247 ЦК України заповіт має бути складений письмово з вказівкою на місце і час його вчинення, власноруч підписаний заповідачем і засвідчений належним чином [10, с. 327].

Взагалі юридична наука приділяє недостатньо уваги питанню самогубства як дії, що викликає певні правові наслідки. На сучасному етапі самогубство як правове явище розглядаються лише в аспекті кримінального права, проте цивілістична наука недостатньо цікавиться даною проблемою для її подальшого правового вирішення.

Існує дискусійна точка зору стосовно визначеності дійсності заповітів самогубців. Так, К. П. Победоносцев вка-

зував, що через відсутність розуміння значення своїх дій заповіти самовбивць є недійсними [11, с. 623]. У іншій літературі згадується, що за певних обставин такі заповіти можна вважати дійсними [12, с. 481].

Сучасна судова цивілістична та нотаріальна практика не має ситуацій визнання недійсними даних заповітів у позовному провадженні, проте вона також не містить і норм, які б конкретно визнавали дійсним даний правочин. Тому існують особливі підходи до визнання даних правочинів недійсними з посиланням лише на порушення норм дійсності заповітів.

Основним критерієм, який визначає недійсність заповіту як правочину є недієздатність особи під час складання заповіту. Тобто особа є такою, що через душевну хворобу або страждання перебуває у безпорадному стані, який можна визначити як такий, що унеможливує усвідомлення нею наслідків своїх правових дій. Дану правову ситуацію можна вважати юридично парадоксальною. Так, особа-самогубець, яка склала заповіт, може визначатися недієздатною за заявою зацікавлених особи та за підтвердження даного факту висновком судово-медичної експертизи. Факт недієздатності особи-заповідача автоматично визначає заповіт нікчемним. Проте задля більшої впевненості зацікавлені особи звертаються з тією ж вимогою також і до суду. А тому даний порядок визнання заповітів недійсними є незручним як з процесуального, так і цивільно-правового та матеріального підходу.

Важливим аспектом, який має місце при визнанні дійсності зазначених заповітів є його нотаріальне посвідчення. Адже відповідно до законодавства, особа, що складала заповіт «не усвідомлювала значення своїх дій та (або) не могла керувати ними», а тому нотаріус як посадова особа, на яку покладено обов'язок додержання вимог законодавства повинна передбачати дієздатність на складання правочинів окремою особою.

Відповідно до юридичної психології та кримінології, особа, що вчиняє самовбивство, вже має певні психічні розлади [2, с. 47]. Проте на практиці існують різні випадки щодо часу укладання за-

повіту та скоєння самого самогубства, а тому і душевний та психічний стан особи може не співпадати щодо різних проміжків у часі.

Висновки та пропозиції. Отже, на підставі зазначеного можна зробити декілька варіативних ситуацій та визначити правові наслідки щодо дійсності заповіту, складеного особою-самогубцем:

1. Заповіт складає особа, яка розуміє значення своїх дій та може керувати ними, а самогубство вчинено нею усвідомлено, у стані тимчасового душевного або психічного розладу, або є наслідком фізичного чи психічного тиску. Даний заповіт викликає всі встановлені законодавством правові наслідки та визнається дійсним, адже всі умови його складання додержані, а умова смерті людини в даному випадку не має істотного значення.

2. Заповіт складає особа, дієздатність якої є обмеженою, а самогубство вчинено нею усвідомлено або у стані тимчасового або психічного розладу, або є наслідком фізичного чи психічного тиску. В даному випадку заповіт за позовом піклувальника над даною особою, може визнаватися недійсним, відповідно до цивільного законодавства. Факт поновлення дієздатності заповідача після складання заповіту та співпадання часу складання заповіту та вчинення самогубства не має важливого значення для даної ситуації.

3. Заповіт складає особа, що не має дієздатності, а самогубство вчинено нею свідомо або у стані тимчасового душевного або психічного розладу. Дана ситуація дає всі підстави для визнання правочину недійсним, незалежно від інших умов.

4. Заповіт складає особою у стані психічного розладу (тимчасового або тривалого) або під фізичним чи психічним тиском, а самогубство скоєно нею усвідомлено або у стані тимчасового душевного чи психічного розладу, або самогубство є наслідком фізичного чи психічного тиску. Дана ситуація передбачає настання правових наслідків щодо дійсності заповіту незалежно від часу складання заповіту та скоєння самогубства, проте істотне значення має недієздатність особи в момент складання заповіту, яка може бути підставою для визнання заповіту недійсним та психічний або фізич-

ний тиск, який автоматично унеможливає дійсність правочину.

Отже, можна сказати, що задля визнання заповіту, який складено особою-самогубцем, недійсним необхідне надання позовної заяви зацікавленою особою та рішення суду на підставі умов дійсності правочину.

Дана процедура є досить складною, а тому задля покращення зручності порядку визнання даних правочинів недійсними на підставі вищезгаданого слід внести такі зміни до сфери регулювання даних відносин:

По-перше, зазначити в цивільному законодавстві підстави недійсності заповітів-самовбивць, яка може визначатися в судовому порядку, враховуючи обставини під час складання заповіту. По-друге,

слід підвищити кваліфікаційні вимоги до нотаріусів щодо навиків юридичної психології у даних осіб та вміння краще орієнтуватися у психічному стані здоров'я особи-заповідача на момент вчинення правочину задля забезпечення уникнення заповітів, що в подальшому можуть визнаватися недійсними.

Запропоновані покращення проблемних аспектів спадкового права сприятимуть належному регулюванню відносин в області визнання дійсності заповітів, складених особою-самогубцем, а також спрощенню системи визнання даних правочинів недійсними на підставі конкретного нормативного закріплення та визначеності законодавцем задля побудови належного правового середовища у сфері реалізації спадкового права.

Список літератури:

1. Семенов С.С., Рютін В.В. Суїцидальна поведінка військовослужбовця: її природа, форма та характерні ознаки/ С. С. Семенов, В. В. Рютін // Честь і закон. – 2012. – № 4(43). – С. 74–79.
2. Балабанова Л. М. Судебная патопсихология (вопросы определения нормы и отклонений) / Л. М. Балабанова. – Днепропетровск: Сталкер, 1998. – 209 с.
3. Печений О. Втрата чинності заповітом. Тлумачення заповіту / О. Печений // Вісник. – 2010. – № 4(63). – С. 128–137.
4. Буркацький Л. К. Спадкове право України: теорія, коментарі, практика, зразки заяв : навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. / Л. К. Буркацький. – К., 2008. – С. 85.
5. Гражданское право: учеб.: в 3-х т. Т. 3. – 4-е изд., перераб. и доп. / Под ред. А. П. Сергеева, Ю. К. Толстого. – М.: Проспект, 2007. – 784 с.
6. Грудцына Л. Ю. Наследственное право: Учебный курс – 2-е изд., испр. и доп. / Л. Ю. Грудцына. – М.: Эксмо, 2006. – 272 с.
7. Ромовська З. Реформа спадкового права / З. Ромовська // Українське слово. – 1997. – № 1. – С. 105.
8. Курило Т. В., Студент М. М. Інститут спадкування за заповітом: становлення та правова еволюція / Т. В. Курило, М. М. Студент // Науковий вісник. – 2010. – № 2. – С. 12–20.
9. Писарева Е. Заповіт як підстава виникнення спадкових відносин: деякі аспекти правового регулювання / Е. Писарева // Вісник Академії управління МВС.– 2009. – № 3. – С. 104–113.
10. Цивільний кодекс України від 16 січня 2003 року (станом на 3 лютого 2013 року). – С.: ТОВ «ВВП Нотіс». – 2012. – 344 с.
11. Победоносцев К. П. Курс гражданского права: В 3-х т. / Под ред. В.А. Томсинова. – М.: Зерцало, 2003. – Т. 2. – 656 с.
12. Шершеневич Г.Ф. Учебник русского гражданского права / Г.Ф. Шершеневич.– М.: СПАРК, 1995. – 574 с.

Гончарова А.В., Калашник Т.А.

Сумской государственной университет

СЛОЖНОСТИ ОПРЕДЕЛЕНИЯ ДЕЙСТВИТЕЛЬНОСТИ ЗАВЕЩАНИЯ САМОУБИЙЦ

Резюме

Исследованы теоретические вопросы действительности завещания самоубийц. Определено понятие самоубийства и завещание. Предоставлены выводы о необходимости внесения изменений в законодательство с целью исключения ошибок в суде по определению недействительности завещания самоубийцы.

Ключевые слова: гражданское законодательство, завещание, самоубийство, основания действительности завещания, признание завещания недействительным.

Goncharova A.V., Kalashnyk T.A.
Sumy State University

DIFFICULTY OF DEFINING OF THE REALITY OF SUICIDES' WILLS

Summary

Studied theoretical questions reality probate suicide. Defined the notion of suicide and testament. The conclusions on the necessity of making amendments to the legislation in order to exclude the mistakes during the trials on declaring the will of a suicide invalid were provided.

Key words: civil law, will, suicide, grounds of reality of the will, recognition of suicide's testament invalid.

БОРЬБА С ТЕРРОРИЗМОМ И ОГРАНИЧЕНИЯ ПРАВ ЧЕЛОВЕКА В МЕЖДУНАРОДНОМ ПРАВЕ

Михеев Д.Н.

Филиал «Кузбасский государственный технический университет имени Т.Ф. Горбачева» в г. Прокопьевск

Терроризм и экстремизм все больше угрожают безопасности государств и их граждан. Борьба с терроризмом стоит в повестке дня ООН на протяжении нескольких десятилетий. Государства, столкнувшиеся с террористической угрозой, стараются выработать эффективную политику для защиты своих граждан от угроз терроризма, но временами забывают, что проводя в жизнь свою политику борьбы с терроризмом, порой нарушают конституционные права граждан.

Ключевые слова: Международный терроризм, контртеррористическая стратегия, права человека, запрет на пытки, справедливое судебное разбирательство, специальные военные трибуналы, взятие под стражу.

Международный терроризм самым непосредственным образом затрагивает право на жизнь, право на свободу от пыток и произвольного задержания, права женщин, права детей, право на здоровье, на минимально необходимое количество продуктов питания, на демократический порядок, на мир и безопасность, право на не дискриминацию и целый ряд других защищаемых норм в области прав человека. Как отмечает специальный докладчик ООН по правам человека и терроризму К.Куфа: «В сущности, не имеется, вероятно, ни одного права человека, на котором терроризм не сказывался бы пагубным образом» [2, с. 41].

На международном уровне Совет Безопасности ООН четко определил разрушительное воздействие терроризма на международный мир и безопасность. Приняв резолюции против терроризма в соответствии с главой VII Хартии ООН, Совет Безопасности указал на то, что государства должны нести ответственность за исполнение международных правовых обязательств по активным действиям против терроризма. Государства должны действовать против терроризма всеми имеющимися в их распоряжении правовыми средствами.

В этой связи, В.А. Карташкин замечает, «мир сегодня оказался перед дилеммой: обеспечить безопасность государств и права человека на основе соблюдения Устава ООН и укрепления

ООН или бороться с терроризмом и другими нарушениями прав человека путем односторонних действий с применением вооруженной силы и дальнейшим ограничением основных прав и свобод человека и гражданина. Безопасный мир не может быть без соблюдения прав человека» [1, с. 47].

В докладе за 2006 год «Единство в борьбе с терроризмом рекомендации по глобальной контртеррористической стратегии» Генеральный секретарь ООН отметил, что защита прав человека является важнейшим условием для реализации всех аспектов контртеррористической стратегии, эффективные меры по борьбе с терроризмом и защита прав человека – это цели, которые не конфликтуют друг с другом, а дополняют и взаимно усиливают друг друга [6].

Принятые для защиты физических лиц государствами от актов терроризма некоторые из мер, сами по себе представляют собой серьезные вызовы правам человека. Они включают использование чрезмерной силы, в целях ликвидации отдельных лиц («преднамеренные» или «заказные убийства»), вместо того, чтобы их арестовывать и предавать правосудию. Приказы правоохранительным органам «вести огонь на поражение» в ответ на предполагаемые террористические угрозы.

Тем не менее, международные, так и региональные стандарты в области прав человека признают право и обязанность

государств защищать физических лиц в пределах своей юрисдикции в мирное время, равно как и в ходе вооруженного конфликта. В частности, «заказные убийства» и приказы «вести огонь на поражение» являются явными нарушениями не допускающего отступления юридического обязательства по статье 6 Пакта, в которой запрещается любое произвольное лишение жизни. Международные стандарты в области прав человека допускают смертоносное применение силы лишь тогда, когда это совершенно необходимо для самообороны или для защиты другой жизни и когда соблюдается принцип соразмерности. Государства должны обеспечивать осознание военнослужащими того, что вести огонь на поражение можно лишь при наличии полной уверенности в том, что в противном случае погибнут люди.

Некоторые государства приняли политику и методы борьбы с терроризмом, которые, в сущности, нарушают и подрывают абсолютный запрет на пытки и другие виды бесчеловечного или унижающего достоинство обращения или наказания. Чаще всего, пытки используются для получения информации от подозреваемых в совершении терроризма либо когда их содержат под стражей тайно и без связи с внешним миром, подвергают продолжительному одиночному заключению или аналогичным мерам, призванным вызвать стрессовое состояние.

Запрет на пытки и другие жестокие, бесчеловечные и унижающие достоинство виды обращения и наказания является императивной нормой и неотъемлемым правом. Право не подвергаться пыткам не может быть предметом каких-либо ограничений, где бы то ни было, ни при каких обстоятельствах. Оно не уменьшается опасностью терроризма или угрозой, которую якобы представляет какое-либо лицо для безопасности государства верховенства права.

В борьбе с терроризмом отдельные государства ведут деятельность, нарушающую основополагающие стандарты справедливого судебного разбирательства. В них используются специальные суды из «безликих судей», состоящие из анонимных судей. Недостатком деятельности таких судов является не только

то обстоятельство, что личность и статус судей не доводится до сведения обвиняемых лиц, но и то, что имеют место такие процессуальные нарушения, как недопущение публики или даже обвиняемых или их представителей к участию в процессе, ограничения права на защиту с помощью выбранного самим обвиняемым защитника, строгие ограничения или отказ в праве на общение с защитниками, особенно в случае содержания под стражей без возможности общения с внешним миром, угрозы защитникам, недостаточное время для подготовки к процессу или серьезные ограничения, отказ в праве вызывать и допрашивать свидетелей, включая запрет на проведение перекрестного допроса некоторых категорий свидетелей.

Говоря о дискриминационном характере законов, нельзя не отметить принятый в США закон «О национальной безопасности и системе регистрации въезда-выезда», граждане Ирана, Ирака, Ливии, Сирии и Судана включены в группу повышенного риска для национальной безопасности, которые при пересечении американской границы подлежат в обязательном порядке фотографированию, дактилоскопии и регистрации. При Пентагоне создано новое бюро «Оперативного информационного реагирования». Задача сформировать на основе последних технологий своего рода поисковую систему, которая сможет прочесывать практически все существующие базы данных на предмет выявления подозрительных групп или лиц. Под компьютерное просвечивание попадет и сугубо личная информация: электронная почта, данные анкет, кредитные и телефонные счета и т.д. После 11 сентября 2001 года администрация Дж.Буша-младшего пошла на создание специальных военных трибуналов с ускоренным рассмотрением дел всех подозреваемых в международном терроризме.

Одновременно США пытались заблокировать инициативе 76 государств-членов ООН Международного уголовного суда и согласились подписать его устав только при условии, что на граждан США не будет распространяться его юрисдикция.

Особое внимание требует норматив-

ное содержание «Акта патриота США» от 26.10.2001, где ст. 201-205 предусматривает увеличение процедур надзора за телефонными и электронными переговорами, за перехватом информации о расследуемых террористических преступлениях (ст. 207 этого предусматривает возможность назначения мобильного надзора за не гражданами США, являющимися агентами зарубежных властей, на срок от 90 до 120 дней с возможностью продления этого срока вплоть до одного года). Подобные нормы позволяют правоохранительным органам расширить свои карательные возможности за счет прав граждан, и ставят под угрозу свободу личности.

Очень сходная ситуация на Кубе (Гуантанамо). Эксперты ООН по правам человека выступили с совместным заявлением, в котором выразили обеспокоенность по поводу положения заключенных на американской военной базе Гуантанамо на Кубе. Они считают, что необходимо провести объективное расследование сообщений о пытках и других случаях жестокого обращения с задержанными. Специалисты подтвердили право и обязанность каждого государства использовать все законные способы для защиты своих граждан от угрозы, исходящей от террористов. Однако они напомнили, что борьба с терроризмом не должна приводить к нарушению основополагающих принципов в области прав человека. В заявлении отмечается, что многие обитатели Гуантанамо находятся в заключении и лишены права переписки и общения. Им не оказывается правовая помощь и не предоставляется информация о дальнейшей судьбе. В документе сообщается, что правозащитники неоднократно выражали обеспокоенность по данному вопросу. Тем не менее, власти США не предприняли никаких мер. Эксперты ООН по правам человека полагают, что действия США, в частности, освобождение нескольких заключенных и принятие Верховным судом решения, подтверждающего право арестованного предстать перед судом, не решают проблему в целом. Специалисты в области прав человека напоминают властям США о том, что в соответствии с III Женевской конвенцией военноплен-

ные должны быть освобождены «немедленно по окончании военных действий». Следует отметить, что многие заключенные были арестованы в Афганистане, также, эксперты указывают, что некоторые пленные были арестованы в странах, которые не являются стороной в вооруженном конфликте с США[5].

Европейские страны так же не являются исключением. В Великобритании был внесен целый ряд ограничений в осуществление прав и свобод граждан, в рамках борьбы с терроризмом.

Правительство Великобритании приняло закон «О борьбе с терроризмом, преступностью и безопасности» от 14.12.2001, британские власти признает, что нормы этого закона нарушают положения «Европейской Конвенции о защите прав человека и основных свобод» от 4 ноября 1950 года, но мотивирует это экстраординарностью террористической угрозы. Одобренное парламентом британо-американское соглашение о сотрудничестве предполагает в соответствующей области взятие под стражу без судебной санкции лиц, подозреваемых в террористической деятельности и не имеющих британского гражданства.

Документ усилил по нескольким направлениям основополагающий британский антитеррористический закон 2000 г. и превратил, по мнению специалистов, британское антитеррористическое законодательство в самое жесткое в Европе. Закон «О борьбе с терроризмом, преступностью и безопасности», предусматривает возможность бессрочного и без предъявления обвинения тюремного заключения иностранцев, подозреваемых в причастности к терроризму.

Усиливается ответственность финансовых учреждений за несообщение в правоохранительные органы о подозрительных банковских счетах, могущих иметь отношение к терроризму, предоставляется более широкий доступ к информации транспортных организаций о перевозимых пассажирах и грузах. Кроме того, закон уполномочил правоохранительные органы замораживать финансовые счета подозреваемых лиц уже в самом начале следствия. Данные положения Закона явно ограничивают права и свободы граждан.

В июне 2005 г. правительством готовились законодательные поправки, разрешающие более широкому перечню государственных органов и даже местным администрациям под серьезными предложениями (общественная безопасность, борьба с преступностью, терроризмом) получать доступ к телефонным и электронным сообщениям организаций и граждан. Однако на этот раз возмущение в обществе убедило власти отступить.

Во Франции в 2002 году был принят закон «Об ориентации и планировании в области внутренней безопасности», который создает нормативную базу для принятия актов, наделяющих правоохранительные органы правом прямого и дистанционного доступа к негосударственным (банковским, корпоративным и т.д.) базам данных при наличии санкции суда. В законе «О внутренней безопасности» расширены права доступа к информации без санкции ее владельца это положение уже подверглось критике со стороны Национального консультативного совета по правам человека. Некоторые нормы критикуются правозащитными организациями за отказ от принципа презумпции невиновности. Так, ст. 21 вводит в качестве состава преступления присутствие группы лиц (2 и более) в местах общего пользования жилого дома (лестничная клетка, подъезд), что рассматривается как потенциальный источник опасности.

В Австралии после 11 сентября 2001г. особым гонениям подверглись беженцы и вынужденные переселенцы, был принят закон о принудительной высылке с континента всех без разбора нелегальных эмигрантов как потенциальной среды для будущих террористов. «Human Rights Watch» характеризовала эти меры австралийских, а так же британских и французских властей как серьезное ограничение прав беженцев, которых фактически приравнивали к террористам[5].

Яркий пример эффективной реализации комплекса антитеррористических мер без сужения гарантий прав человека показывает ФРГ, так называемый гибкий подход.

На наднациональном уровне коллизия прав личности и новых приоритетов без-

опасности проявляется в контексте трех направлений сотрудничества в рамках ЕС: оформление механизма единого европейского ордера на арест; усиление контроля за информацией; ужесточение иммиграционной политики.

Если сравнивать жесткую и гибкую стратегию борьбы с терроризмом, то следует заметить, что будущее определено за второй. Следует признать, что жесткая стратегия достаточно проста, не требует тщательного анализа проблемы, и порой способна дать быстрый и эффективный результат, но зачастую такая политика приводит к массовым нарушениям прав человека.

Таким образом, следует отметить, что каждое государство старается выработать эффективную политику для защиты своих граждан от угроз терроризма, но довольно часто такая политика проводится слишком жестко, нарушая при этом основные права человека, такие как, личные права граждан, права граждан на доступ к информации, свободы прессы и другие, в условиях чрезвычайных ситуаций спецслужбы наделяются широкими полномочиями и имеют доступ к банковским счетам, прослушиванию разговоров, следят за перепиской в Интернете и т.д. Государства временами забывают, что проводя в жизнь свою политику борьбы с терроризмом, порой нарушают конституционные права граждан. В настоящее время в мире существуют и весьма гибкие подходы к данной проблеме, и есть страны которые уже доказали их результативность на практике. Активность государства в борьбе с терроризмом должна состоять не только из силовых методов, но и превентивных мер, что крайне важно в правовом демократическом обществе.

При анализе современного терроризма можно в обобщенном виде констатировать, что чем лучше у государств обстоит дело с правами человека, тем менее высока для них вероятность столкнуться с проблемами внутригосударственного терроризма.

Государства, в которых национальная политика в наибольшей мере согласуется с целями и принципами Устава ООН, скорее всего в наименьшей степени окажутся затронутыми международным

терроризмом. Следовательно, со всей очевидностью напрашивающимся шагом по пути к уменьшению терроризма является полное осуществление прав человека и практика проведения подлинных демократических преобразований по всему миру, причем как между государствами, так и в рамках каждого государства. Необходимо всячески стремиться к обеспечению более четкого осуществления прав человека, особенно в том, что касается самоопределения, внутригосударственного этнического и политиче-

ского представительства, а также экономического или культурного разделения общества на классы. Решающего преимущества можно добиться в том случае, если вопросы прав человека займут центральное место в обеспечении ответных мер против современной волны террора. Права человека не являются чем-то второстепенным для успешной кампании против терроризма. По сути, именно они являются ключом для обеспечения подлинного успеха в этой жизненно важной и неотложной борьбе.

Список литературы:

1. Карташкин В.А. Права человека и международная безопасность // Юрист-международник. – 2003. № 1. – С.46 – 50.
2. Куфа К. Конкретные вопросы в области прав человека: новые приоритеты, в частности терроризм и контртерроризм // Международное право.- 2004. – № 3 (19). – С. 40 – 43.
3. Хван Г. Роль ООН в вопросах прав человека и борьбы с терроризмом // Власть.- 2009.- №4. – С. 54 -57.
4. Борьба с терроризмом и права человека [сайт]: доклад Гражданская восьмерка. URL: <http://civilg8.ru/6394.php>.
5. Единство в борьбе с терроризмом: рекомендации по глобальной контртеррористической стратегии [электронный ресурс]: Доклад Генерального секретаря ООН 2006г. URL: <http://www.un.org/russian/unitingagainstterrorism/ch3.html>.
6. Защита прав человека и основных свобод в условиях борьбы с терроризмом [электронный ресурс]: Резолюция ООН A/RES/66/171 от 19 декабря 2011 года. URL: <http://www.un.org/russian/terrorism/resolutions.shtml>.

Міхєєв Д.Н.

Філія «Кузбасівський державний технічний університет імені Т.Ф. Горбачова» в м. Прокоп'євськ

БОРЬБА З ТЕРОРИЗМОМ ТА ОБМЕЖЕННЯ ПРАВ ЛЮДИНИ В МІЖНАРОДНОМУ ПРАВІ

Резюме

Тероризм і екстремізм все більше загрожують безпеці держав і їх громадян. Борьба з тероризмом коштує на порядку денному ООН впродовж декількох десятиліть. Держави, що зіткнулися з терористичною загрозою, прагне виробити ефективну політику для захисту своїх громадян від погроз тероризму, але часом забувають, що проводячи в життя свою політику боротьби з тероризмом, деколи порушують конституційні права громадян.

Ключові слова: Міжнародний тероризм, контртерористична стратегія, права людини, заборона на тортури, справедливий судовий розгляд, спеціальні військові трибунали, узяття під варту.

Mikheev D.N.

Branch of Federal State Educational Institution

«The Kuzbass State Technical University named Т.Ф. Gorbachev» in Prokopevsk

THE FIGHT AGAINST TERRORISM AND TO RESTRICT HUMAN RIGHTS IN INTERNATIONAL LAW

Summary

Terrorism and extremism have increasingly threatens the security of States and their citizens. The fight against terrorism on the agenda of the UN for several decades. The state, faced with the terrorist threat, is trying to develop an effective policy to protect its citizens from the threats of terrorism, but sometimes forget that pursuing its policy of fighting terrorism, sometimes violate the constitutional rights of citizens.

Key words: international terrorism, counter-terrorism strategy, human rights, the prohibition of torture, fair trial, special military tribunals, detention.

**ПЕДАГОГІЧНІ
ТА ПСИХОЛОГІЧНІ
НАУКИ**

РОЗВИТОК САМООЦІНКИ ТВОРЧИХ ЗДІБНОСТЕЙ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ У ДІЯЛЬНОСТІ З ВИСОКИМ РОЗВИВАЛЬНО-ТВОРЧИМ ПОТЕНЦІАЛОМ

Загурська І.С.

Житомирський державний університет імені Івана Франка

У статті аналізується розвиток самооцінки творчих здібностей залежно від особливостей організації провідної діяльності молодшого шкільного віку – навчання. Встановлено, що ті види навчальної діяльності, які мають вищий розвивально-творчий потенціал (розвивальне навчання, заняття в гуртках), у більшій мірі сприяють розвитку творчих здібностей і, відповідно, їх самооцінки.

Ключові слова: учбово-творча діяльність, розвивально-творчий потенціал, самооцінка творчих здібностей, суб'єктно-ціннісний рівень самооцінки.

Постановка проблеми. Молодший шкільний вік є періодом активного пізнання та порівняння себе з іншими в навчальній діяльності, основою якої має бути самостійність учнів, спрямована на відкриття суб'єктивно нових закономірностей, формування понять, розвиток теоретичного мислення. У вітчизняній психології склалася традиція аналізу самооцінки як комплексного особистісного утворення. Оскільки структура особистості не є однокомпонентною, то маючи на меті дослідити особистісну самооцінку, ми радше отримуємо дані про загальний рівень самоповаги чи самоприйняття себе, аніж проаналізуємо власне самооцінку. Існує необхідність додаткових досліджень, які б дозволили проаналізувати самооцінку окремих компонентів структури особистості.

Аналіз досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання проблеми. Дослідження були спрямовані в основному на вивчення самооцінки як складової контрольної-оцінної компонента навчальної діяльності (М.Й. Боришевський, П.Р. Чамата); на виявлення залежності самооцінки від рівня сформованості навчальної діяльності та міри орієнтації на способи діяльності і спілкування (Т.Ю. Андрущенко, А.В. Захарова); на зв'язок самооцінки зі шкільною успішністю (Н.Е. Анкудінова, Г.І. Ліпкіна) та з рівнями рефлексії (І.Н. Семенов, С.Ю. Степанов). Аналіз самооцінки окремих складових структури особистості проводився переважно в контексті вивчення ціннісно-моральної сфери (А.М. Богуш, О.С. Монке,

Г.І. Морєва, С.Г. Якобсон). У новому світілі проблему самооцінки почали аналізувати в руслі системи розвивального навчання (В.В. Давидов, О.К. Дусавицький, Д.Б. Ельконін, Г.А. Цукерман та ін.). Розвиток самооцінки в першу чергу розглядається в процесі становлення учнів як суб'єктів учбової діяльності та як умова активного включення молодших школярів у творчу діяльність.

Розвиток особистості в молодшому шкільному віці ми розглядаємо нерозривно із розвитком самооцінки творчих здібностей, тому що в окремих випадках показники самооцінки можуть бути індикаторами напрямків і кризових моментів у розвитку здібностей [9]. У результаті теоретичного аналізу було встановлено, що самооцінка творчих здібностей імпліцитно присутня в таких критеріях творчості в учінні як суб'єктивно нові знання, ціннісне ставлення до знань, рефлексивність та суб'єктність в учбовій діяльності, самостійність та оригінальність у вирішенні навчальних завдань (В.В. Давидов, В.О. Моляко, А.З. Рахімов, В.І. Слободчиков, Г.А. Цукерман).

Виділення не вирішених раніше частин аналізованої проблеми. Важливою умовою розвитку самооцінки творчих здібностей молодших школярів є діяльність з високим розвивально-творчим потенціалом, яку ми означили як учбово-творчу діяльність. Її особливістю, яка зближує учіння з власне творчою діяльністю, окрім суб'єктивно відкритих знань, є пріоритет соціальної значимості результатів. В учбово-творчій діяльнос-

ті визначальними є співробітництво між учнями, визнання та поцінування успіхів вчителями та ровесниками, ціннісний обмін, ціннісна підтримка, високий рівень соціальної рефлексії.

Формулювання завдань дослідження. У здібностей є дві основні форми прояву. Це зовнішньо-результативна і внутрішня – суб'єктивна, яка прямо пов'язана із самооцінкою. Нам важливо було виявити залежність динаміки самооцінки творчих здібностей від способу організації навчальної діяльності (традиційна та розвивальна системи навчання, заняття в гуртках).

Виклад основного матеріалу дослідження. Використання психо-семантичної методики [6] та методики вивчення динамічних механізмів розвитку творчих здібностей [9] дозволило проконтролювати розвиток різних рівнів самооцінки творчих здібностей та виділити на кожному рівні компоненти самооцінки та їх функції. На Рис. 1. представлено основні тенденції розвитку самооцінки творчих здібностей учнів.

У відсотках показано частку ціннісних конструктів, які визначають відповідний вид самооцінки. З метою ілюстрації впливу розвивально-творчого потенціалу діяльності на характер виділених тенденцій, до аналізу залучено результати дослідження самооцінки здібностей учнів, які навчаються за традиційною системою.

Основою самооцінки творчих здібностей першокласників, які навчаються за розвивальною системою, є самооцінка особистісної відповідності та самооцінка

учбових здібностей. Процес формування самооцінки особистісної відповідності пов'язаний з усвідомленням та вмінням виділяти особистісні якості в себе та інших. Наше дослідження показало, що на початку шкільного навчання особистісні якості, які приписують собі досліджувані, відображають характеристики соціальних очікувань (доброта, правдивість, акуратність тощо). Етично-моральний компонент самооцінки особистісної відповідності в цей час має функцію підтримання досягнутого раніше рівня самооцінки. До кінця навчального року спостерігається стрімкий розвиток соціальної рефлексії у досліджуваних розвивальних класів та досліджуваних, що займаються в гуртках (кількість виділених особистісних якостей у середньому збільшується від 4 до 12). Основним якісним показником розвитку соціальної рефлексії є вміння розмежовувати особистісні якості, що позначають соціально бажані форми поведінки («вчитель каже, що потрібно бути...»), та якості, які є особистісно цінними, необхідними для підтримання конструктивних стосунків («вміти похвалити», «вміння допомогти», «не насміхатися»).

Аналізуючи особистісно-ціннісний компонент соціальної рефлексії, ми виявили таку тенденцію: на початку навчання у першому класі учні виділяють соціально бажані форми поведінки у школі, зміст яких пояснюють лише поверхово. Бажані форми поведінки учні найчастіше описують за допомогою таких конструктів: «не викрикує», «тихо поводить», «не плачуть», «посміхаються»,

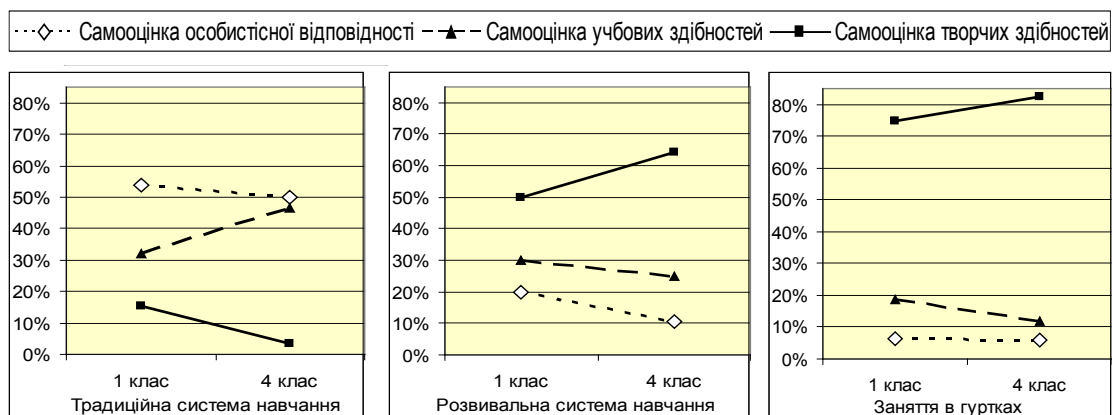

Рис. 1. Динаміка самооцінки здібностей у молодшому шкільному віці

«не б'ється» тощо. Пояснення переважною більшістю першокласниками традиційних класів змісту виділених форм поведінки, свідчить про певну деструктивність у сприйманні процесу навчання – точне відтворення поданої вчителем інформації є, на думку учня, гарантією шкільної успішності («Розумні ті учні, які багато знають, бо постійно вчать все напам'ять. Оцінки гарні мають, бо розповідають все, як у книжці, постійно ввічливо говорять», «Знати, як оцінювати – це значить знати, як ставити оцінки. Оцінки ставлять за те, що учень гарно відповідає (так, як у книжці)»). Особистісні якості, які виділяють учні, передусім слугують для підтримання стосунків (доброта, чесність, ввічливість, дружелюбність тощо). Всі описані приклади підтверджують те, що у структурі самооцінки особистісної відповідності особистісні якості морального змісту виконують компенсаторну функцію по відношенню до вмінь та здібностей. Відсутність зв'язку між особистісними якостями і діяльністю, в якій ці якості можуть розвиватися, є однією з причин шкільної дезадаптації та ознакою кризових моментів у розвитку самооцінки учбових та творчих здібностей.

Практично-когнітивний рівень самооцінки учбових здібностей, функцією якого є усвідомлення учбових дій як засобів підтримання самооцінки, більш характерний для учнів традиційних класів. Параметри самооцінки здібностей у цьому випадку задаються вчителем. Дослідженням встановлено, що для молодших школярів, які навчаються за традиційною системою, зовнішні параметри самооцінки не завжди стають внутрішніми регуляторами розвитку самооцінки здібностей. Однією з причин цього є виявлена нами тенденція до відстрочення інтеграції засвоєних учбових дій у структуру самооцінки. Це означає, що усвідомлення учбових дій як засобів підтримання самооцінки відбувається набагато повільніше. У зв'язку з цим, у більшості учнів традиційних класів переважає самооцінка учбових здібностей, аніж самооцінка творчих здібностей. Ефект відстроченої інтеграції в самооцінку набутих вмінь ілюструється також поясненнями молодших школярів змісту виділених учбових здібностей («Вирішувати задачі – зна-

чить зробити так, як каже вчитель. Це для того, щоб відповідь співпала із тією, що в кінці книжки», «Рахувати – знати цифри по порядку», «Писати – знати літери, поєднувати їх у склади»). Серед виділених дій не вказано розумових операцій, що є імовірною причиною низького рівня усвідомлення учбових здібностей та їх відстроченої інтеграції в самооцінку.

На відміну від учнів традиційних класів, для учнів, які навчаються за розвивальною системою, та учнів, які займаються в гуртках, виділені вміння є внутрішніми регуляторами розвитку самооцінки учбових здібностей та мають актуальний характер лише у першому класі. Іншими словами, першочерговий розвиток теоретичного мислення зумовлює усвідомлення та розуміння доцільності ряду учбових дій (читати, писати, рахувати тощо), на основі чого розвивається рефлексія учбових здібностей. З другого по четвертий клас досліджувані до групи актуальних та перспективних вмінь починають відносити вміння, які можуть бути включені у структуру творчих здібностей («писати вірші», «розробляти сценарії до вистав», «малювати картини», «грати в шахи» тощо).

Самооцінка творчих здібностей є психологічною надбудовою над самооцінкою особистісної відповідності та самооцінкою учбових здібностей. Суб'єктно-ціннісний рівень самооцінки творчих здібностей виявлено в учнів, які займаються в гуртках та в учнів, які навчаються за розвивальною системою. Відмічено позитивну динаміку розвивальних, творчих, соціальних та ціннісно-регулюючих компонентів у структурі самооцінки досліджуваних цих груп: від першого до четвертого класу кількість зазначених компонентів зростає вдвічі. Суб'єктно-ціннісний рівень самооцінки базується передусім на взаємодії діяльного та соціального компонентів, функціями яких є, відповідно, соціальне визнання досягнень та діяльно-рефлексивна функція.

Висновки та перспективи подальших досліджень. У результаті дослідження ми дійшли висновку, що розвивально-творчий потенціал учбової діяльності виявився вищим у класах розвивального навчання та в гуртках, де, порівняно з

традиційним навчанням, повніше представлено взаємодію соціальних і діяльнісних компонентів розвитку здібностей (усвідомлення критеріїв визнання, соціальне співробітництво, ціннісна підтримка, ціннісний обмін, представленість у просторі самооцінки творчих здібностей референтних осіб, високий рівень рефлексії здібностей, соціальної рефлексії та усвідомлення можливостей розвитку власних здібностей), що, в свою чергу, стимулює суб'єктно-ціннісну активність особистості, спрямовану на розвиток творчих здібностей, і, відповідно, їх самооцінки.

У структурі самооцінки учнів, які навчаються за традиційною системою, на відміну від учнів, які навчаються за розвивальною системою та учнів, які займаються в гуртках, переважають етично-моральний та практично-когнітивний компоненти. Змістові характеристики

етично-морального компонента пов'язані з позитивною зовнішньою оцінкою, з дотриманням соціально бажаних норм поведінки, насамперед це стосується слухняності та скромності. Змістові характеристики практично-когнітивного компонента стосуються зовнішніх, заданих вчителем критеріїв самооцінки, а також відстроченої інтеграції в самооцінку набутих вмінь (вміння читати, писати, рахувати тощо).

Проведене дослідження не претендує на вичерпний аналіз усіх аспектів складної та багатопланової проблеми розвитку самооцінки творчих здібностей. Перспективи дослідження вбачаються у подальшому ґрунтовному аналізі рівнів та умов розвитку самооцінки творчих здібностей у молодшому шкільному віці, а також у розробці стандартизованого опитувальника для виявлення особливостей самооцінки творчих здібностей.

Список літератури:

1. Анкудинова Н.Е. Об особенностях оценки и самооценки учащихся 1-4 классов в учебной деятельности / Н.Е. Анкудинова // Вопросы психологии. – 1968. – №3. – С. 131–138.
2. Богуш А.М., Монке О.С. Формування оцінно-етичних суджень у дітей старшого дошкільного віку. – Одеса: ПНЦ АПН України, 2002. – 239 с.
3. Боришевський М.Й. Індивідуальні відмінності самоконтролю в поведінці молодших школярів / М.Й. Боришевський // В кн.: Психологія. Республіканський науково-методичний збірник. Вип. 6. – К., 1968. – С. 74–82.
4. Давыдов В.В. Нерешенные проблемы теории учебной деятельности / В.В. Давыдов // Развивающее образование. Том II. Нерешенные проблемы развивающего образования. – М.: АПК и ПРО, 2003. – С. 7–14.
5. Дусавицкий А.К. Развивающее образование: теория и практика. Статьи. – Харьков, 2002. – 146 с.
6. Загурська І. С., Музика О.Л. Застосування психосемантичних методів при дослідженні самооцінки молодших школярів / І. С. Загурська, О.Л. Музика // Духовність як основа консолідації суспільства: Міжвідомчий науковий збірник. – К.: Інститут “Проблеми людини”, 1999. – Т.16. – С. 266–275.
7. Захарова А.В., Андрущенко Т.Ю. Исследование самооценки младшего школьника в учебной деятельности / А.В. Захарова, Т.Ю. Андрущенко // Вопр. психологии. – 1980. – №4. – С. 90–99.
8. Моляко В.А. Творческая конструкторология (пролегомены). – К.: «Освіта України», 2007. – 388 с.
9. Музика О.Л. Рефлексія та ціннісна підтримка розвитку здібностей: підходи до побудови методики дослідження / О.Л. Музика // Творчий потенціал особистості: проблеми розвитку та реалізації: Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції / О.Б. Терезина, П.Ю. Лепський. – К., 2005. – С. 187–190.
10. Рахимов А.З. Формирование творческого мышления школьников в процессе учебной деятельности: Учеб. пособие по спецкурсу. – Уфа, 1988. – 167 с.
11. Слободчиков В.И. О нормативном статусе учебной деятельности (логико-психологический анализ) / В.И. Слободчиков // Развивающее образование. Том II. Нерешенные проблемы развивающего образования. – М.: АПК и ПРО, 2003. – С. 29–43.
12. Степанов С.Ю., Семенов И.Н. Проблема формирования типов рефлексии в решении творческих задач / С.Ю. Степанов, И.Н. Семенов // Вопросы психологии. – 1982. – №1. – С. 99–103.
13. Цукерман Г.А. Что развивает и чего не развивает учебная деятельность / Г.А. Цукерман // Вопросы психологии. – 1998. – №5. – С. 68–81.
14. Чамата П.Р. Самосвідомість та її розвиток у дітей. – К.: Знання, 1965. – 48 с.
15. Якобсон С.Г., Морева Г.И. Образ себя и моральное поведение дошкольников / С.Г. Якобсон, Г.И. Морева // Вопросы психологии. – 1989. – №6. – С. 34–42.

Загурская И.С.

Житомирский государственный университет имени Ивана Франко

РАЗВИТИЕ САМООЦЕНКИ ТВОРЧЕСКИХ СПОСОБНОСТЕЙ МЛАДШИХ ШКОЛЬНИКОВ В ДЕЯТЕЛЬНОСТИ С ВЫСОКИМ РАЗВИВАЮЩЕ-ТВОРЧЕСКИМ ПОТЕНЦИАЛОМ

Резюме

В статье анализируется развитие самооценки творческих способностей зависимо от особенностей организации ведущей деятельности младшего школьного возраста – учения. Установлено, что те виды учебной деятельности, которые имеют высший развивающе-творческий потенциал (развивающее обучение, занятия в кружках), в большей мере содействуют развитию творческих способностей и, соответственно, их самооценки.

Ключевые слова: учебно-творческая деятельность, развивающе-творческий потенциал, самооценка творческих способностей, субъектно-ценностный уровень самооценки.

Zagurska I.S.

Zhytomyr Ivan Franko State University

THE DEVELOPMENT OF SELF-ESTEEM OF CREATIVITY ABILITIES OF THE PUPILS OF PRIMARY SCHOOL WITH HIGH CREATIVITY-DEVELOPMENT POTENTIAL

Summary

In the article the development of self-esteem of creative abilities is analyzed in depending of the organizational peculiarities of studying as leading activity of pupils of primary school. It was stated that those kinds of studying activities that have the highest evolving and creative potential contribute much more to the development of creative abilities and their self-esteem as well.

Key words: studying and creative activity, evolving and creative potential, creative abilities self-esteem, subject-evaluative level of self-esteem.

УДК 37.013: 376

МОЖЛИВОСТІ ІНКЛЮЗИВНОГО НАВЧАННЯ ДІТЕЙ З РОЗЛАДАМИ АУТИСТИЧНОГО СПЕКТРУ

Пасєвіна О.А.

Криворізький педагогічний інститут
Криворізького національного університету

У статті проаналізовано можливості і труднощі організації інклюзивного навчання дітей з розладами аутистичного спектру у загальноосвітній школі. Розглянуто особливості психічного розвитку дітей з РАС, а також специфіку ранньої диференціальної діагностики і кваліфікації діагнозу. Обґрунтовано організаційні і змістовні умови включення дітей з РАС в освітні установи, методологічні орієнтири пропедевтичної і корекційно-терапевтичної роботи з дітьми-аутистами.

Ключові слова: аутизм, розлад аутистичного спектру, інклюзія, інтеграція, сегрегація, інклюзивне навчання.

Упродовж тривалого часу світова наукова спільнота дискутує з питання, наскільки доцільно створювати спеціальні (корекційні) освітні установи для дітей з розладами аутистичного спектру (РАС), наскільки правомірно відносити аутизм до категорії емоційно-поведінкових розладів і здійснювати спільне навчання дітей-аутистів разом зі здоровими однолітками в інклюзивному освітньому середовищі? Остаточна відповідь повинна бути логічно обґрунтованою.

Актуальність дослідження зумовлена високою поширеністю РАС і постійним збільшенням кількості клінічних випадків аутизму в нашій країні.

За статистичними даними Криворізького психоневрологічного диспансеру, спостерігається зростання рівня захворюваності на РДА (ранній дитячий аутизм) відповідно до розподілу за роками: якщо у 2009 р. на обліку перебувало 34 особи, то у 2010 р. їх було уже 42, в 2011 р. – 45 дітей, в 2012 р. – 49, у січні 2013 р. – 51 особа.

Розв'язання проблеми ускладнюється тим, що дотепер не розроблено єдиної системи класифікації РАС, у зв'язку з чим рання диференціальна діагностика суміжних розладів є слабко ефективною, а іноді і зовсім не можливою, що суттєво знижує прогностичність психолого-педагогічної і медико-реабілітаційної корекції дітей-аутистів.

Термін «аутизм» (від грец. «сам») було уперше використано швейцарським пси-

хіатром Ейгеном Блейлером для визначення категорії егоцентричного мислення при шизофренії [8, с. 329].

Вітчизняна дефектологія звернула увагу на проблему дитячого аутизму порівняно недавно. С.С. Мнухін, Д.Н. Ісаєв в 1969 р. описали синдром аутизму, де підкреслили органічну природу розладу [6, с. 12].

Аналізуючи клініко-психологічну характеристику дітей-аутистів, слід зазначити, що вони значно відрізняються за рівнем розвитку когнітивних, мовленнєвих і соціальних навичок, можуть мати різні відхилення, які не належать до аутизму – розумову відсталість, енцефалопатію, ДЦП, епілепсію [11, с. 7].

РАС – це великий набір різноманітних дисфункцій, основною частиною яких є порушення в соціальній сфері, контактах з близькими людьми, оточенням, а також розлади уяви.

На думку К.С. Лебединської, О.С. Нікольської, аутизм, насамперед, пов'язаний з розладами емоційно-поведінкового спектру і виявляється як порушення можливості встановлювати адекватні афективні зв'язки. Труднощі можуть бути менш вираженими в спілкуванні з дорослими, і більш очевидними в контактах з іншими дітьми, причому спілкування з молодшими або старшими за віком дітьми проходить легше, ніж з однолітками, під час взаємодії з якими спостерігається ігнорування, «занурення» у себе, споглядання з боку тощо [5, с. 3-6].

Отже, спектр аутистичних порушень складається зі складно диференційованих різновидів відхилень у комунікативній сфері особистості, центральною складовою яких є порушення соціальної інтеграції та страх вступати в контакти із суспільством (соціофобія).

Ті завдання, які у звичайної дитини сприяють розвитку, в аутиста можуть викликати роздратування, стомленість та агресію. Постійно перебуваючи в такому стані, дитина-аутист сприймає світ як ворожий з категоричною установкою на заборону контактів. Щоб уникнути агресії та не вступати у взаємодію, аутист поступово усамітнюється, не реагує на зовнішні стимули, виявляє емоційну байдужість до почуттів членів родини [11, с. 9].

На сьогодні відомі лише гіпотетичні причини походження цієї групи розладів, однак домінуючою є думка про поліетиологію РДА.

Так, Лео Каннер уважав РДА особливою аномалією розвитку, що входить до спектру спадкової шизофренії [9, с. 11]. Низка авторів (L. Bonder, G. Faretra, В.М. Башина, К.С. Лебединська) вважали, що причиною аутизму є органічна патологія мозку (вроджений токсоплазмоз, сифіліс). [4, с. 11-18]

Останнім часом причиною аутизму вважають хромосомні, метаболічні та органічні захворювання – синдром Дауна, дубль-У-хромосому, крихку Х-хромосому, фінілкетенурию, гістідінемію, мукополісахарідози. Встановлено, що при різних вроджених дефектах обміну і дегенеративних захворюваннях РДА включає різну ступінь інтелектуальної недостатності: від дебільності до прогресуючої деменції. [4, с. 19-21]

Деякі автори вважають, що аутизм є наслідком патології, в основі якої полягає недостатність центральної нервової системи, а саме дисфункції фронтальних відділів головного мозку, зони стику скроневої, тім'яної і потиличної областей (ТПО) та діенцефальних відділів головного мозку [4].

Цікавою є також гіпотеза про генетично обумовлений характер захворювання. Наприклад, Lehojer припускав, що успадковується не аутизм, а вразливість до патології у спектр якої, крім аутизму,

можуть входити розумова відсталість та порушення мовлення [7, с. 9].

Саймон Барон-Коен – професор психопатології розвитку Кембріджського університету, директор Центра з дослідження аутизму вважає, що діти вчених, інженерів, математиків та інших людей, професія яких має системний характер, можливо, успадковують гени, які наділяють їх не тільки схильностями до точних наук, але й схильністю до аутизму. [2, с. 50] Він пояснює це феноменом асортивного схрещення.

Потребує уточнення також питання класифікації РАС, оскільки на сьогодні єдиної усталеної системи типологізації даних розладів не існує. Ми пояснюємо це тим, що з розвитком технічних і наукових можливостей етіологічна картина захворювання динамічно змінюється, а з нею – удосконалюється і видозмінюється і класифікація РАС.

У нашому дослідженні за систему відліку ми обрали класифікацію РАС, запропоновану українською авторкою Діаною Шульженко – кандидатом педагогічних наук, професором кафедри корекційної психопедагогіки НПУ

ім. М. Драгоманова.

Вона виділила сім форм спектру аутистичних порушень (АП) за принципом розташування від легкої до складної:

АФ-1. Спектр АП зі збереженням мовлення – легка форма;

АФ-2. Спектр АП із наявністю високого і нормального рівня інтелекту;

АФ-3. Спектр АП, що виступають вторинними при загальному недорозвитку мовлення;

АФ-4. АП, що виступають вторинними при встановлених олігофренії, шизофренії, ДЦП, ЗПР;

АФ-5. АП, що комбінуються з дисфоричними розладами поведінки;

АФ-6. АП, що комбінуються з психопатоподібними розладами поведінки;

АФ-7. АП, що комбінуються з шизофрено-подібними розладами поведінки. [11]

За особливостями формування емоційної сфери дітей-аутистів умовно поділяють на дві основні групи: гіпозбудливих і гіперзбудливих. Емоційні прояви у дітей цих груп суттєво відрізняються і мають яскраву вираженість. [1, с. 44-52]

Не зважаючи на значне накопичення фактологічного матеріалу про РДА дотепер актуальною залишається проблема ранньої діагностики аутизму. Усі основні діагностичні системи (ДСМ-III-R, ДСМ-IV та МКХ-10) сходяться в тому, що для постановки діагнозу РДА мають бути присутні три основні симптоми: недолік соціальної взаємодії, недолік взаємної комунікації (вербальної та невербальної) та недорозвиток уяви, що проявляється в обмеженому спектрі експресивної та інструментальної поведінки дитини раннього віку.

Очевидно, що чим раніше буде виявлено патологію, тим вища вірогідність правильної поставки і класифікації діагнозу РАС та своєчасного початку корекційної роботи, що полегшить перебіг захворювання та попередить вторинну аутизацію особистості.

Своєчасна діагностика аутизму, в принципі, є можливою, оскільки РДА з його симптомокомплексом проявляється дуже рано. Але, як не дивно, мають місце численні помилкові діагнози до 5-6-річного віку дитини, тому що немає конкретної методики, яка б дозволяла діагностувати аутизм, тим більше, що РАС дуже різноманітні.

Багато спеціалістів опираються на метод спостереження, який просто доповнюють різними методиками, опитувальниками, що можуть підтвердити правомірність їх припущень щодо діагнозу.

Труднощі ранньої діагностики аутизму пов'язані з наступними чинниками:

1. Нечіткість скарг батьків, недостатність батьківського досвіду.
2. Необізнаність спеціалістів у клініці РАС.

3. Часта наявність у дітей-аутистів не грубих неврологічних ознак – мінімальної мозкової дисфункції, неспецифічних вікових симптомів, конституціональних особливостей, що маскують первинний діагноз і кваліфікуються як рання церебрально-органічна патологія [6, с. 26-27].

Одним з найбільш достовірних критеріїв РДА можна вважати «ключовий пізнавальний дефіцит», діагностика якого покладена в основу опитувальника СНАТ (Checklist for Autism in Toddlers), розробленого Саймон Барон-Коеном для

спостереження за балансом здоров'я 18-місячних дітей. [2]

Серед критеріїв диференціальної діагностики у вітчизняних дослідженнях вирішальне значення також відводиться динамічному спостереженню. [4]

Картина синдрому оформлюється поступово. Найбільш глибока аутизація відмічається в період 3-7 років [3, с. 3]. З віком афективна патологія може згладжуватися, тоді як когнітивний дефект навпаки зростає.

Отже, синдром РДА належить до негативних дизонтогенетичних розладів первазивного характеру. За МКХ-10 відноситься до класу V, категорії F 84 – загальних розладів психічного розвитку, оскільки страждають всі сфери психіки (найбільш ураженими є емоційно-вольова та когнітивна), що і визначає необхідність використання спеціальних умов, форм і методів корекційного навчання дітей-аутистів.

На вісі «сегрегація» – «інтеграція» сама природа відвела аутизму місце, тотожне до поняття «сегрегація», тому питання «чи не буде інклюзивне навчання сприяти сегрегації аутичних дітей»? носить дещо риторичний характер, і доцільніше говорити про те, якою мірою освітня інклюзія сприятиме їх інтеграції. Необгрунтовані, некваліфіковані кроки не тільки перешкоджають інтеграції дітей-аутистів в інклюзивне освітнє середовище, але й фіксують їх сегрегацію.

Якщо під інклюзією розуміти спільне перебування дітей з відхиленнями в розвитку (особливими освітніми потребами, обмеженими можливостями здоров'я) в класі загальноосвітньої школи, то до справжньої інтеграції це не має ніякого відношення, а є банальним формалізмом. Чотирирічний досвід навчання дітей з РАС в українських школах свідчить про те, що ці спроби закономірно приречені на провал, оскільки лише в окремих випадках таким дітям удається завершити початкову школу, а в середній ланці їх вимушені переводити на індивідуальну форму навчання у зв'язку з незадовільною комунікацією або її цілковитою неможливістю.

Принцип формувальної ролі спілкування в колективі не можна реалізувати суто формально: навіть якщо дитину-ау-

тиста не відторгають одразу, її перебування в класі (групі) утруднене, а частіше – просто неможливе або малоефективне в плані виховання і навчання. Більше того, негативний досвід спілкування (перш за все, з однолітками) викликає важкі невротичні реакції, які нашаровуються на базальні комунікативні проблеми, що, зрештою, призводить до зростання труднощів у корекційній роботі.

В окремих випадках інклюзивне навчання можливе, але за певних умов, а саме: РАС у дитини відносно негрубі; рівень обізнаності педагогів про аутизм, їх здатність адаптувати дитячий колектив до спільного навчання з аутичною дитиною є достатньо сформованою; позиція сім'ї активна; проведена пропедевтична психологічна підготовка дитини до навчання в умовах інклюзивного класу.

Узагальнюючи практику вітчизняного і зарубіжного досвіду, можна визначити два основні напрямки організації навчання дітей з РАС: інтеграція в існуючі типи і віди освітніх установ і створення спеціальних корекційних освітніх установ.

Реалізація першого зі вказаних напрямків можлива на основі індивідуального супроводу дитини з РАС в системі інклюзивної освіти.

Перспективи другого напрямку для України, враховуючи тенденцію до деінституціоналізації, тобто розформування нерентабельних бюджетних організацій з метою економії коштів, – слабо реалістичні.

Однак, враховуючи медичні і психологічні аспекти аутизму, створення спеціальних (корекційних) установ, на наш погляд, є нагальною необхідністю як мінімум з двох причин, що пов'язані зі змістовною інтеграцією в освітній простір:

- для пропедевтичної підготовки дітей з РАС до навчання у масових закладах освіти, тобто для інтеграції в колективи цих установ, а також

- для навчання, виховання і соціокультурної інтеграції тих дітей з РАС, для яких інклюзивне навчання з тих або інших причин виявилось неможливим.

Більшість особливостей розвитку дітей з РАС підлягають корекції при дотриманні певних принципів організації відновлювально-терапевтичної (психо-

реабілітаційної, а іноді і психофармакологічної) і корекційно-розвивальної роботи. До таких базових положень ми відносимо:

- ранню клінічну діагностику аутизму, РАС, суміжних слабо диференційованих розладів і пропедевтику можливих ускладнень;

- комплексний – медико-соціальний і психолого-педагогічний – характер корекційної роботи;

- індивідуальний підхід до підбору як фармакологічних препаратів, так і основних психолого-педагогічних стратегій;

- використання на початкових етапах індивідуальних форм психолого-педагогічної корекції з поступовим переходом до групової взаємодії;

- високу інтенсивність психолого-педагогічних занять (до 35-40 годин і не менше 20-25 годин на тиждень) у перші півроку супроводу;

- холістичний підхід до підготовки спеціалістів (педагог інклюзивного навчання крім педагогічних і профільних дисциплін повинен володіти основами клінічної психології, патопсихології, дефектології, корекційної педагогіки, психофармакології, психотерапії);

- дотримання загальної мети інклюзивної освіти – забезпечення якомога повнішої соціальної адаптації та інтеграції дітей-аутистів у сучасне суспільство, не зважаючи на принципову різноманітність існуючих освітніх і соціальних траєкторій;

- психологічний супровід сім'ї, що виховує дитину з РАС.

При роботі з такими дітьми мають вирішуватися наступні завдання:

1. Виділити та систематизувати патологічну систематику і дати психологічну кваліфікацію синдрому.

2. Провести структурний аналіз розладів, виявити первинні симптоми, пов'язані із захворюванням, і вторинні, обумовлені порушенням розвитком в умовах захворювання.

3. Розробити програму корекційних заходів, диференційовану залежно від характеру, природи і механізму утворення порушень, і спрямовану на їх попередження, зняття або послаблення.

4. Проводити відновлювальне навчання дітей з порушенням вищих психічних

функцій, що мають місце при локальних ураженнях мозку [1].

Система корекційної допомоги дітям-аутистам повинна носити комплексний характер і проводитися групою фахівців різного профілю, включаючи дитячих психіатрів, невропатологів, логопедів, психологів, педагогів. Також слід зазначити, що традиційні прийоми корекційної педагогіки не завжди є ефективними в роботі з такими дітьми. Можна виділити два перспективні напрямки допомоги дітям з РДА:

1. Лікувальна допомога. Фармакотерапія спрямована на купіювання психопатологічних проявів хвороби, вегетосудинної і вегето-вісцеральної дистонії, на активізацію дитини, на послаблення психічної напруги. Слід зазначити, що сам аутизм фармакологічними засобами не лікується!

2. Психолого-педагогічна корекція. Корекційна робота повинна здійснюватися поетапно, виходячи зі ступеня вираженості дизонтогенезу. При цьому використовуються два режими: помірний і активний. На перших етапах роботи відпрацьовуються реакції поживлення і стеження, формується зорово-моторний комплекс. У подальшому, в процесі маніпуляцій з предметами розвивають тактильне, зорово-тактильне, кінестетичне, м'язове сприйняття. На наступних етапах проводяться терапевтичні техніки [1].

Одним із способів психотерапевтичної допомоги у подоланні негативних емоційно-поведінкових проявів і підвищенні рівня емоційної стійкості дітей-аутистів є проведення терапевтичних ігор. [12, с. 39].

За допомогою терапевтичної гри можна: допомогти дитині зняти напругу; пом'якшити прояви афективних спалахів; навчити дитину виражати емоційні прояви більш адекватним способом [11, с. 55-56].

Засвоївши гру як спосіб «легалізації» власних емоційних реакцій, в подальшому, коли дитина відчує необхідність емоційного іонізування, вона зможе вдатися

до гри і отримати бажану розрядку – цікаво, екологічно і безпечно.

Особливостями терапевтичних ігор є те, що:

1. Терапевтична гра не планується заздалегідь, а проводиться в разі

2. потреби. Ця потреба виникає у зв'язку зі спонтанною зміною стану дитини, тому психолог має бути готовий до проведення гри.

3. У терапевтичній грі має бути ведучий – психолог, який підіграючи дитині, переживаючи разом із нею певні емоції, коментуючи те, що відбувається, поступово навчає дитину усвідомлювати власні емоції й надалі контролювати їх.

4. У терапевтичній грі обов'язково присутній об'єкт, на який спрямовані дії дитини: це можуть бути матеріали – крупы, вата, вода та ін. і предмети – кубики, конструктор та ін.

5. Проводити терапевтичну гру слід у спокійній обстановці.

6. Для терапевтичної гри притаманий принцип повторюваності.

7. Під час проведення терапевтичної гри можна також виявити приховані страхи дитини [12, с. 43-44].

Також дієвий корекційно-розвивальний вплив на дитину-аутиста може здійснюватися засобами анімалотерапії (дельфіно-, кані-, іпотерапії) і танцювально-рухової терапії [10, с. 70- 71].

Висновки. Узагальнюючи практику вітчизняного і зарубіжного досвіду, можна визначити два основні напрямки організації навчання дітей з РАС: інтеграція в існуючі типи і віди освітніх установ і створення спеціальних корекційних освітніх установ.

Реалізація першого зі вказаних напрямків можлива на основі індивідуального психолого-педагогічного супроводу дитини з РАС в системі інклюзивної освіти.

Перспективи другого напрямку для України, враховуючи тенденцію до деінституціоналізації, тобто розформування нерентабельних бюджетних організацій з метою економії коштів, – слабко реалістичні.

Список літератури:

1. Аппе Франческа. Введение в психологическую теорию аутизма / Франческа Аппе. – М. : НАУЧНАЯ СЕРИЯ, 2000. – 189 с.
2. Барон-Коэн Саймон. Аутизм / Саймон Барон-Коэн // В мире науки. – № 1 (01 января 2013). – С. 10–12.
3. Веденина М. Ю. Общие трудности бытовой адаптации аутичных детей. Аутичный ребенок: проблемы в быту. Методические рекомендации по обучению социально-бытовым навыкам аутичных детей и подростков / М. Ю. Веденина – М. : Добро, 1998. – 144 с.
4. Гилберт К. Аутизм. Медицинское и психологическое воздействие: книга для педагогов-дефектологов / К. Гилберт, Т. Питерс. – М. : Гуманитар. изд. центр ВЛАДОС, 2005. – 144 с.
5. Лебединская К. С., Лукашова И. Д., Немировская С. В. Клиническая характеристика синдрома раннего детского аутизма // Ранний детский аутизм / Под ред. Т. А. Власовой, В. В. Лебединского, К. С. Лебединской. – М. : НИИД АПН СССР, 1981. – 24 с.
6. Лебединская К. С. Диагностика раннего детского аутизма: Начальные проявления / К. С. Лебединская, О. С. Никольская. – М. : Просвещение, 1991. – 96 с.
7. Манелис Н. Т. Ранний детский аутизм. Психологические и нейропсихологические механизмы / Н. Т. Манелис // Школа здоровья, 1999. – Т. 6. – № 2, 3. – С. 6–21.
8. Мэш Э., Вольф Д. Детская патопсихология. Нарушения психики ребенка // Э. Мэш, Д. Вольф. – СПб. : ПРАЙМЕВРОЗНАК, 2003. – 384 с.
9. Питерс Тео. Аутизм: от теоретического понимания к педагогическому воздействию / Тео Питерс. – СПб. : Институт специальной педагогики и психологии, 1999. – 192 с.
10. Шипицына Л. М. Детский аутизм. Хрестоматия / Л. М. Шипицына – СПб. : Речь, 1997. – 190 с.
11. Шульженко Діана. Аутизм – не вирок / Діана Шульженко – Львів : Кальварія, 2010. – 224 с.
12. Яковлева Л.М. Психологічний супровід дітей-аутистів / Леся Миколаївна Яковлева. – К. : Редакція загальнопед. газет, 2013. – 120 с.

Пасевина Е.А.

Криворожский педагогический институт
Криворожского национального университета

ВОЗМОЖНОСТИ ИНКЛЮЗИВНОГО ОБУЧЕНИЯ ДЕТЕЙ С РАССТРОЙСТВАМИ АУТИСТИЧЕСКОГО СПЕКТРА

Резюме

В статье проанализированы возможности и трудности организации инклюзивного обучения детей с расстройствами аутистического спектра в общеобразовательной школе. Рассмотрены особенности психического развития детей с РАС, а также специфика ранней дифференциальной диагностики и квалификации диагноза. Обоснованы организационные и содержательные условия включения детей с РАС в образовательные учреждения, методологические ориентиры пропедевтической и коррекционно-терапевтической работы с детьми-аутистами.

Ключевые слова: аутизм, расстройство аутистического спектра, инклюзия, интеграция, сегрегация, инклюзивное обучение.

Pasevina E.A.

Krivoy Rog National University

POSSIBILITY OF INCLUSIVE EDUCATION CHILDREN WITH AUTISM SPECTRUM DISORDERS

Summary

In the article opportunities and challenges of organization of inclusive education children with autism spectrum disorders in secondary school are analysed. The features of the mental development of children with ASD, as well as the specifics of the early differential diagnostics and qualification of diagnosis. Substantiated organizational and substantive conditions for the inclusion of children with ASD in educational establishments, methodological guidelines and propaedeutic and correction-therapeutic work with autistic children were considered.

Key words: autism, autism spectrum disorder, inclusion, integration, segregation, inclusive education.

**МЕДИЧНІ,
ФАРМАЦЕВТИЧНІ
ТА ВЕТЕРИНАРНІ НАУКИ**

ОТРАСЛЕВАЯ ХАРАКТЕРИСТИКА ПРОФЕССИОНАЛЬНОЙ ПОТЕРИ СЛУХА

Аденинская Е.Е., Горблянский Ю.Ю., Хоружая О.Г.
ГБОУ ВПО РостГМУ Минздрава России

В статье приведена отраслевая характеристика результатов комплексного длительного динамического наблюдения за профессиональными больными-мужчинами трех видов экономической деятельности: гражданской авиации, машиностроения и угольной промышленности с установленным диагнозом профессиональной нейросенсорной тугоухости.

Ключевые слова: нейросенсорная тугоухость, шум, потеря слуха, критерии, авиационный транспорт, машиностроение, угольная промышленность.

Влияние повышенного шума несет за собой серьезную опасность для здоровья работника со значительными социальными и физиологическими проблемами, в том числе и профессиональную потерю слуха. По всему миру 16% нарушений слуха у взрослых (более 4 миллионов DALYs) связано с производственным шумом, от 7% до 21% в различных регионах [8, 9, 11, 10]. Последствия воздействия чрезмерного производственного шума чаще регистрируются у мужчин во всех субрегионах. Особенностью профессиональной тугоухости на современном этапе является то, что заболеваемость не только нарастает, но омолаживается и поражает преимущественно рабочих трудоспособного возраста [4]. Производственный шум, являясь решающим этиологическим фактором, во многих отраслях промышленности и профессиональных группах оказывает свое отрицательное действие в комплексе с другими факторами риска (вибрация, ускорение, тяжесть труда) и др. [6].

Клиническая картина профессиональной тугоухости изучена многими авторами [7]. Основными в изучении клинических закономерностей течения и патогенетических механизмов формирования нейросенсорной тугоухости являются аудиологические методы. Одновременное воздействие на работников таких факторов, как шум и вибрация, характеризуется снижением слуховой чувствительности по шумо-вибрационному типу в зоне низких (125-220 Гц) и в зоне высоких частот (4000-8000 Гц).

В Российской Федерации и в Ростовской области три вида экономической

деятельности: добыча полезных ископаемых (в Ростовской области – угольная промышленность), транспорт, включая авиационный, и обрабатывающие производства, в которых основное место принадлежит машиностроению и металлургии, формируют не менее 90% от всех впервые выявленных профессиональных заболеваний, в том числе, и нейросенсорной тугоухости.

Учитывая лидирующие позиции угольной промышленности, машиностроения и гражданской авиации в отраслевой структуре нейросенсорной тугоухости, для анализа были взяты работники именно этих трех отраслей экономики

Цель работы. Провести сравнительный анализ особенностей клинического течения профессиональной потери слуха в ведущих отраслях промышленности (гражданской авиации, машиностроения и угольной промышленности).

Материалы и методы. Основным объектом исследования в работе являются профессиональные больные-мужчины, с установленным диагнозом профессиональной нейросенсорной тугоухостью (ПНСТ) и работающие (либо работавшие ранее) в трех видах экономической деятельности: гражданской авиации (228 чел.), машиностроения (215 чел.) и угольной промышленности (294 чел.). Группы сопоставимы по возрасту и стажу работы в условиях воздействия шума. Работа основана на результатах комплексного динамического наблюдения (ДН) за 15-летний период с 1996 по 2011 г.г., которое включало клинико-функциональные обследования рабочих основных профессий трех отраслей производства.

При установлении степени потери слуха для рабочих «шумовых» профессий использовалась принятая Государственным стандартом единая классификация оценки состояния слуха для работающих в шуме без учета поправок на возраст «Шум. Методы определения потерь слуха человека» – ГОСТ 124062 – 78 [2,3]. Она основана на клинико-аудиологических данных (восприятия шепотной речи, потери слуха в области речевого диапазона частот 500, 1000, 2000 Гц, потери слуха в области 4000 Гц). Действующий ГОСТ полностью коррелирует с международными и национальными стандартами. Имеющуюся классификацию, на основе (ГОСТ 124062 – 78), которая показала свои преимущества на протяжении десятков лет, мы дополнили и расширили с учетом поставленных задач выделив выраженную степень нарушения слуховой функции [1].

Проверка нормальности распределения исследуемых показателей проводилась методами Шапиро-Уилка и Эппса Палли. В случаях нормального и близкого к нормальному распределения использовали методы вариационной статистики с расчетом средних арифметических величин, стандартных отклонений и средних ошибок.

Результаты и обсуждение. Развитие нейросенсорной тугоухости зависит, прежде всего, от суммарной дозы шума, получаемой работником. Однако профессиональное нарушение органа слуха отличается от многих других профес-

сиональных заболеваний тем, что слух ухудшается у большинства людей с увеличением возраста независимо от того, действует ли на него шум. Исходя из этого, начальным этапом анализа особенностей формирования НСТ у работников, занятых в условиях воздействия повышенных уровней шума был анализ возрастено-стажевых зависимостей (Таблица 1).

В гражданской авиации и угольной промышленности отмечается более раннее формирование доклинической формы патологии органа слуха, с постепенной отрицательной динамикой. Выявлены статистически достоверные различия скорости формирования значительной и выраженной степени нарушения слуха у работников угольной промышленности ($54,4 \pm 1,0$, лет) в отличие от работников гражданской авиации ($62,6 \pm 3,4$, лет) и машиностроения ($60,8 \pm 3,5$, лет).

При распределении обследованных по степени тугоухости и стажу работы, обращает на себя внимание ранее формирование доклинической формы нарушения слуха у работников гражданской авиации и угольной промышленности. Это связано, как правило, с тем, что они являются наиболее обследованным контингентом, у летчиков в обязательном порядке ежегодно проводится врачебные летно-экспертные комиссии, а шахтеры в анализируемый период практически ежегодно осматривались специалистами ЦПП.

У работников угольной промышленности отмечаются также короткие стажевые

Таблица 1

Средний возраст и стаж формирования профессионального нарушения органа слуха в зависимости от степени

Отрасль экономики	Средний возраст (лет) при выявлении потери слуха различной степени:				
	Признаки воздействия шума	Легкая степень НСТ	Умеренная степень НСТ	Значительная степень НСТ	Выраженная степень НСТ
Гражданская авиация	$42,9 \pm 1,9$	$47,5 \pm 2,3$	$50,7 \pm 2,6$	$55,0 \pm 3,1$	$62,6 \pm 3,4^*$
Машиностроение	$47,8 \pm 5,1$	$49,2 \pm 4,4$	$52,6 \pm 4,7$	$54,6 \pm 4,9$	$**60,8 \pm 3,5$
Угольная промышленность	$45,2 \pm 1,8$	$47,0 \pm 1,8$	$49,2 \pm 2,3$	$50,2 \pm 2,9$	$**54,4 \pm 1,0^*$
	Средний стаж (лет) при выявлении потери слуха различной степени:				
Гражданская авиация	$19,8 \pm 2,6$	$23,8 \pm 3,1$	$26,6 \pm 2,9$	$29,5 \pm 3,5$	$30,6 \pm 3,2$
Машиностроение	$23,6 \pm 5,7$	$25,0 \pm 5,1$	$27,4 \pm 5,5$	$28,9 \pm 5,6$	$32,7 \pm 3,8$
Угольная промышленность	$21,0 \pm 2,0$	$22,4 \pm 2,0$	$23,5 \pm 2,5$	$23,9 \pm 2,6$	$25,5 \pm 1,7$

Примечание. *,** – различия статистически достоверны, $p < 0,5$

промежутки между степенями нарушения слуха, что вероятно вызвано комплексным воздействием вредных факторов.

Течение тугоухости характеризует не только стаж и возраст, но и сроки перехода одной степени в другую. По данным Лопотко А.И. [5] к прогрессирующей форме тугоухости относится состояние при котором происходит увеличение порогов на 10 дБ и более на 4 частотах от 500 до 4000 Гц в течение 5 лет. В связи с этим нами проанализирован временной промежуток между различными степенями тугоухости (Таблица 2).

Проведенный анализ показал, что у обследованных независимо от вида экономической деятельности отмечается прогрессирующее течение со средним максимальным временным интервалом между степенями тугоухости $4,2 \pm 1,0$ года. В результате установлено, что сроки прогрессирования профессиональной потери слуха у работников угольной промышленности составляют в среднем 7,3 года, в машиностроительной отрасли – 10,2, гражданской авиации – 14,8 лет соответственно.

Таким образом, профессиональная потеря слуха у работников гражданской авиации характеризуется «медленно» прогрессирующим течением. Тугоухость у работников машиностроения имеет прогрессирующее течение. Самые короткие временные интервалы перехода одной степени в другую у работников угольной промышленности характеризуют «быстро» прогрессирующее течение. Полученные данные требуют углубленного анализа особенностей формирования профессиональной потери слуха в данных отраслях экономики.

Отраслевой анализ среднеарифметических значений порогов слуха в октавных полосах среднегеометрических частот, более значимых при формировании профессиональной потери слуха и вошедших в число анализируемых согласно ГОСТу представлен в таблице 3.

Таким образом, у работников различных отраслей не выявлено статистически достоверных различий между среднеарифметическими показателями порогов слуха.

Таблица 2

Временные интервалы при изменении степени тугоухости

Отрасль экономики	Временной интервал при изменении степени тугоухости (лет)				Средний срок от признаков воздействия до выраженной степени НСТ, лет
	Признаки воздействия шума – легкая степень НСТ	Легкая – умеренная степень НСТ	Умеренная – значительная степень НСТ	Значительная – выраженная степень НСТ	
Гражданская авиация	** $4,3 \pm 1,6^*$	$4,2 \pm 1,0$	$3,4 \pm 1,2$	$2,9 \pm 1,5$	$14,8 \pm 1,3$
Машиностроение	** $1,2 \pm 0,4$	$3,6 \pm 1,0$	$3,3 \pm 0,9$	$2,1 \pm 1,3$	$10,2 \pm 0,9$
Угольная промышленность	$1,4 \pm 0,3^*$	$3,2 \pm 0,5$	$2,0 \pm 0,5$	$0,7 \pm 0,3$	$7,3 \pm 0,4$

Примечание. *,** – различия статистически достоверны, $p < 0,5$

Таблица 3

Средние пороги слуха при профессиональной нейросенсорной тугоухости

Степени тугоухости	Порог слуха на 4000 Гц			Среднее арифметическое значение порогов слуха на частотах (500, 1000, 2000 Гц)		
	Авиационный транспорт	Машиностроение	Угольная промышленность	Авиационный транспорт	Машиностроение	Угольная промышленность
Признаки воздействия шума	$37,6 \pm 17,3$	$40,0 \pm 14,0$	$34,3 \pm 15,0$	$6,9 \pm 1,6$	$8,2 \pm 1,0$	$7,8 \pm 0,6$
Легкая	$46,8 \pm 15,8$	$41,7 \pm 14,0$	$44,1 \pm 10,2$	$15,6 \pm 3,8$	$17,1 \pm 3,1$	$17,8 \pm 2,4$
Умеренная	$53,0 \pm 12,0$	$52,7 \pm 9,7$	$53,8 \pm 11,9$	$26,1 \pm 4,9$	$26,6 \pm 6,0$	$25,5 \pm 6,3$
Значительная	$65,0 \pm 11,3$	$65,5 \pm 10,6$	$65,4 \pm 11,0$	$42,4 \pm 7,1$	$41,3 \pm 8,2$	$40,1 \pm 8,8$
Выраженная	$95,7 \pm 9,9$	$88,0 \pm 14,7$	$96,3 \pm 9,6$	$75,0 \pm 8,2$	$68,2 \pm 7,8$	$73,8 \pm 10,1$

При аудиометрическом исследовании начальные стадии хронической нейро-сенсорной тугоухости характеризуются повышением порога слуха на частоте 4000 Гц, что практически не отражается на слуховом восприятии речи. Учитывая то, что среднеотраслевые пороги слуха на основных частотах существенных различий не имеют, мы провели межотраслевое сравнение структуры порогов слуха на частоте 4000 Гц при различной степени выраженности профессиональной потери слуха (Рисунок 1).

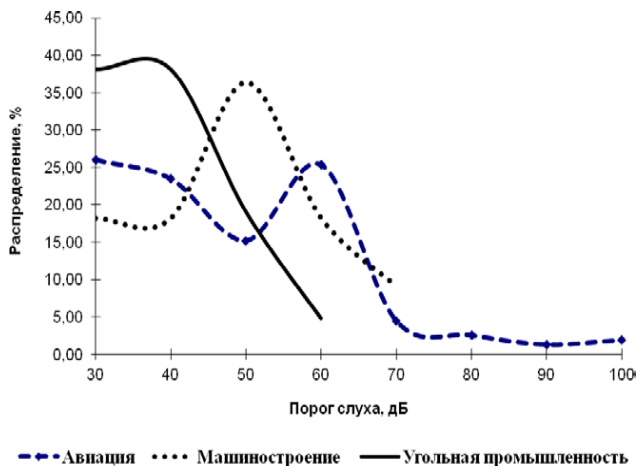

Рис. 1. Структура отраслевых порогов слуха на частоте 4000 Гц при признаках воздействия шума на орган слуха

При регистрации признаков воздействия шума на орган слуха у работников угольной промышленности в структуре преобладало повышение порогов слуха на 30 и 40 дБ (по 40%), значительно реже на 60 дБ (5%). У работников гражданской авиации распределение по уровню восприятия не относится к типу нормальных и составляет по 25% восприятия с уровнем 30 и 60 дБ, но и сохраняются достаточно высокие пороги пороги слуха (80, 90, и 100 дБ) по 3-5%. В машиностроительной отрасли у работников отмечается максимальным процент случаев восприятия звука на уровне 50 дБ.

При легкой степени потери слуха дальнейшая тенденция изменений в структуре порогов нарушения слуха сохраняется и становится более выраженной особенно у работников угольной промышленности (Рисунок 2).

При этом пороги восприятия звука у работников машиностроения и граждан-

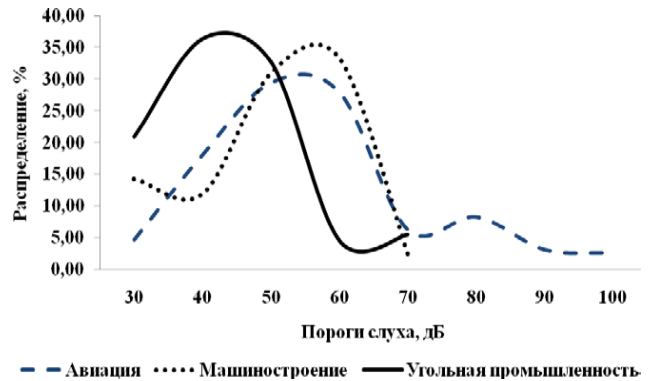

Рис. 2. Структура отраслевых порогов слуха на частоте 4000 Гц при легкой степени тугоухости

ской авиации практически совпадают, за исключением более выраженных порогов в авиации до 80-100 дБ (20%).

При прогрессировании тугоухости до умеренной степени отраслевые различия порогов уменьшаются у работников машиностроения и гражданской авиации, в отличие от работников угольной промышленности (Рисунок 3).

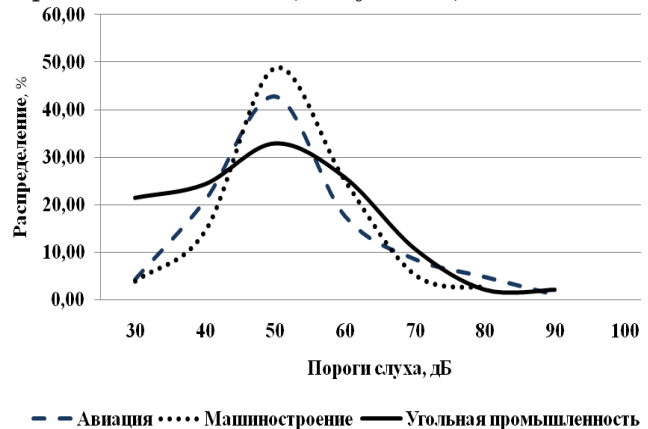

Рис. 3. Диапазон отраслевых порогов слуха на частоте 4000 Гц при умеренной степени тугоухости

Увеличение удельного веса высоких порогов восприятия звука при значительной степени тугоухости более выражено у работников гражданской авиации и машиностроения, менее выраженное у работников угольной промышленности.

Выводы. Таким образом, установлено, что значительная и выраженная степени нарушения слуха раньше развиваются у шахтеров, что подтверждается статистически достоверными различиями среднего возраста их формирования в одной и той же стажевой группе со средним стажем $25,3 \pm 5,5$ лет: $54,4 \pm 1,0$ года

против $62,6 \pm 3,4$ лет в гражданской авиации и $60,8 \pm 3,5$ лет в машиностроении ($p < 0,05$).

Показано, что для работников угольной промышленности характерны более короткие стажевые промежутки между предыдущей и последующей степенями нарушения слуха, что, по-видимому, обусловлено формированием НСТ на фоне других, клинически более тяжелых профессиональных заболеваний, а также сочетанным воздействием более сложного комплекса вредных факторов рабочей среды и трудового процесса.

Установлено, что у всех больных ПНСТ имеет место прогрессирующий

тип ее течения со средним максимальным временным интервалом между степенями тугоухости $4,2 \pm 1,0$ года, при этом доказано, что у работников гражданской авиации профессиональная потеря слуха характеризуется медленно прогрессирующим течением ($3,7 \pm 1,3$ года), у работников машиностроения имеет умеренно прогрессирующее течение ($2,6 \pm 0,9$ года), а самые короткие временные интервалы перехода одной степени в другую наблюдаются у работников угольной промышленности ($1,8 \pm 0,4$ года), что может быть охарактеризовано как быстро прогрессирующий тип течения НСТ.

Список литературы:

1. Аденинская Е.Е., Пиктушанская Т.Е., Быковская Т.Ю. К вопросу о классификации сенсоневральной тугоухости профессиональной этиологии // Медицина труда и промышленная экология. – 2012. – №3. – С. 25–30.
2. ГОСТ 12.4.062-78 ССБТ. Шум. Методы определения потерь слуха человека. – М.: Изд-во стандартов; 1979:6.
3. ГОСТ Р ИСО 8253-1-2012 Методы аудиометрических испытаний. – М.: Стандартиформ; 2013:47
4. Илькаева Е.Н. Медико-социальная значимость потери слуха в трудоспособном возрасте и научное обоснование методов профилактики: автореф. дисс. ...докт.мед.наук. – М., 2009. – 44 с.
5. Лопотко А.И. Практическое руководство по сурдологии // Санкт-Петербург: Диалог – 2008, 273 с.
6. Нехорошев А.С. Ультраструктурные изменения, наступающие в рецепторных клетках ушного лабиринта при сочетанном действии шума и вибрации // Морфология. – 1992. – Т. 102. – №4. – С. 45–18.
7. Тугоухость у пилотов гражданской авиации (диагностика, врачебно-летная экспертиза и профилактика профессионального заболевания органа слуха шумовой этиологии): Метод, рекомендации. – М., 2004. – С. 95.
8. Arlinger S., Johansson M. Reference data for evaluation of occupationally noise - induced hearing loss // Noise Health. – 2004. – Vol. 24, № 6. – P. 35–41.
9. Guerra M.R., Lourenco P.M., Bustamante-Teixeira M.T. Prevalence of noise-induced hearing loss in metallurgical company // Rev Saude Publica. – 2005.–№2. – P. 238–282.
10. Montiel-Lopez M., Corzo-Alvarez G., Chacón-Almarza B. Prevalence and characterization of hearing loss in workers exposed to industrial noise of the turbogenerated electric plant of a petrochemical industry // Invest. Clin. – 2006. – Vol. 47, № 2. – P. 117–131.
11. Rubak T., Kock S.A., Koefoed B. The risk of noise - induced hearing loss in the Danish workforce // Noise Health. – 2006. – Vol. 31, № 8. – P. 80–87.

Аденінська Е.Е., Горблянський Ю.Ю., Хоружая О.Г.
ГБОУ ВПО РостГМУ МОЗ Росії

ГАЛУЗЕВА ХАРАКТЕРИСТИКА ПРОФЕСІЙНОЇ ВТРАТИ СЛУХУ

Резюме

У статті наведена галузева характеристика результатів комплексного тривалого динамічного спостереження за професійними хворими-чоловіками трьох видів економічної діяльності: цивільної авіації, машинобудування та вугільної промисловості з встановленим діагнозом професійної нейросенсорної приглухуватості.

Ключові слова: нейросенсорна тугоухість, шум, втрата слуху, критерії, авіаційний транспорт, машинобудування, вугільна промисловість.

Adenskaya E.E., Gorblyansky Yu.Yu., Khoruzhaya O.G.
Rostov State Medical University, Russia

INDUSTRIAL CHARACTERISTICS OF OCCUPATIONAL HEARING LOSS

Summary

The article presents the results of a comprehensive sectoral characteristic long-term follow-sick for professional men three types of economic activity: civil aviation, engineering and coal industry professional with an established diagnosis of sensorineural hearing loss.

Key words: sensorineural hearing loss, noise, hearing loss, criteria, air transport, engineering, coal industry.

ОПТИМІЗАЦІЯ ДІАГНОСТИКИ САЛЬПІНГООФОРИТІВ У ДІВЧАТ-ПІДЛІТКІВ

Боднарюк О.І., Андрієць О.А., Гуменна К.Ю.
Буковинський державний медичний університет

Наукова робота присвячена дослідженню проблеми запальних захворювань внутрішніх статевих органів у дівчат-підлітків. Показано, що особливостями імунного статусу є зміни імунно-гематологічних індексів і коефіцієнтів та формування тенденції до зростання концентрації у периферійній крові прозапальних та протизапального цитокінів. а ступінь зростання прямо пропорційний мікробному навантаженню.

Ключові слова: сальпінгоофорит, дівчата-підлітки.

Актуальність теми. В умовах економічної нестабільності, падіння народжуваності й високого рівня загальної смертності проблеми охорони репродуктивного здоров'я населення набувають особливої соціальної значущості. Виходячи з аналізу динамічних показників вікового й кількісного складу населення України, за яким кількість жінок 20-27 років становить понад 3 млн, а дівчат 10-17 років – ледь сягає 2,5 млн, стає зрозумілим, що репродуктивне здоров'я кожної дівчинки як майбутньої матері є актуальним питанням сучасної гінекології. Більше того, лібералізація статевих відносин серед молоді на тлі низького рівня статевої культури – одна з причин поширення трансмісивних інфекцій, які зумовлюють різні порушення репродуктивного здоров'я.

Незважаючи на розробку та впровадження в клінічну практику нових методів діагностики, а також антибактеріальної й протизапальної терапії цих процесів більшість дослідників значну увагу приділяє застосуванню факторів імунологічного захисту, оскільки досить часто інфекція персистує, що пояснюється або ж внутрішньоклітинною локалізацією збудника і пов'язаними з цим імунопатологічними порушеннями, або ж – перебігом захворювання на тлі зниженої імунологічної реактивності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Зміни умов життя, підвищення ролі в суспільному житті сучасної жінки є фактором ризику, яки й призводить до підвищення психоемоційного та фізичного навантаження на її організм.

На жаль, останнім часом в нашій країні відбувається погіршення як соматичного, так і репродуктивного здоров'я дітей і підлітків. В структурі гінекологічних захворювань у дівчаток запальні процеси геніталій посідають перше місце і складають 65-80% від загального числа. Велика частота запальних захворювань гінекологічного генезу у дівчаток-підлітків пов'язана із анатомо-фізіологічними особливостями становлення репродуктивної системи, мікробіоценозом вульви та піхви, які характерні для пубертатного періоду [1, с. 28, 2, с. 137].

На сучасному етапі хронічний сальпінгоофорит розглядається, як захворювання зі складним етіопатогенетичним механізмом, характерним «стертим» початком та затяжним перебігом. Подальше вдосконалення відомих і пошук нових, патогенетично обґрунтованих методів терапії залишаються актуальними на сьогодні. Результати клінічних спостережень і наукових досліджень, які проведені в останні роки, вказують на необхідність перегляду деяких принципів лікування дівчат-підлітків із сальпінгоофоритом [2, с 138, 5, с 59]. Варто уваги і те, що у дівчат-підлітків, хворих на сальпінгоофорит, відмічається посилення явищ імунного дисбалансу, який виникає при запаленні придатків матки. Використання антибактеріальних засобів, які призначаються емпіричним шляхом, на яких часто необґрунтовано й нераціонально, зазвичай, базується традиційне лікування сальпінгоофориту можуть сприяти розвитку виражених імуносупресивних станів організму. На-

слідком перенесеного сальпінгофориту може бути позаматкова вагітність, частота якої зростає в 6-10 разів після одного епізоду захворювання [3, с. 144, 4, с. 98]. Частота виникнення неплідності, як результату перенесеного епізоду гострого сальпінгіту, становить 6,0-60,0%, порушення функції яєчників – 23-37%. Тому, засоби підвищення точності, достовірності діагностичних критеріїв та застосування нових методів діагностики та лікування, які сприяють більш швидкій реабілітації функцій репродуктивної системи гінекологічних органів при з'ясуванні особливостей перебігу сальпінгофориту, мають суттєве значення у клінічній практиці [5, с. 60, 6, с. 221].

Виділення невирішених частин загальної проблеми. Традиційні методи лікування запальних захворювань органів малого тазу у дівчат-підлітків включають в себе антибактеріальні, десенсибілізуючі, протизапальні, розсмоктуючі препарати, фізіопроцедури та інше. Усе це приводить до того, що, незважаючи на зусилля в напрямку вдосконалення методів діагностики та лікування запальних процесів жіночих статевих органів, їх ефективність залишається недостатньо високою, що призводить до хронізації захворювання та його рецидивування. Тому пошук нових методів імунологічної та мікробіологічної корекції, як складової частини патогенетичного лікування хворих на запальні захворювання придатків матки, є досить актуальним.

Мета статті. Головною метою даної роботи було вивчення основних патогенетичних ланок розвитку сальпінгофоритів у дівчат-підлітків з метою вдосконалення методів діагностики, та подальшої оптимізації лікування і профілактики сальпінгофоритів у дівчат-підлітків для збереження їх репродуктивного потенціалу в майбутньому.

Викладення основного матеріалу. Проведено обстеження 169 дівчат-підлітків, хворих на сальпінгофорит.

Дослідження виконано з дотриманням основних положень GCP (1996 р.), Конвенції Ради Європи про права людини та біомедицину (від 04.04.1997), Гельсінської декларації Всесвітньої Медичної Асоціації «Про етичні принципи проведення наукових медичних досліджень за

участю людини» (1964-2008 рр.) і наказу МОЗ України № 960 від 23.09.2009, що підтверджено комісією з питань біомедичної етики щодо дотримання морально-правових правил проведення медичних наукових досліджень Буковинського державного медичного університету (протокол № 7 від 18.04.2013).

За допомогою клінічних, мікробіологічних, мікроскопічних методів, а також імунофлюоресцентного методу та методу ДНК-полімеразної ланцюгової реакції провели комплекс дослідження матеріалу з піхви дівчат-підлітків, крім того здійснили імуноферментний аналіз показників їх загального й місцевого імунітету.

Для характеристики та оцінки мікробіоценозу піхвового вмісту в дівчаток, хворих на сальпінгофорит, вираховували індекс видового багатства Маргалєфа. Для визначення ступеня домінування певного виду мікроорганізмів у біотопі вираховували індекс домінування таксона за методом Сімпсона і Бергера-Паркера.

Взаємовідношення між резистентними мікроорганізмами вмісту порожнини піхви у дівчаток, хворих на сальпінгофорит, характеризували за допомогою коефіцієнта Жаккарда, який є найбільш достовірним показником взаємовідносин мікроорганізмів в асоціаціях.

З метою встановлення впливу запального процесу на формування, розвиток і клінічний перебіг сальпінгофориту в дівчат пубертатного віку ми провели аналіз концентрації певних цитокінів (IL-1 β , IL-4, IL-10, ФНП- α) у крові та в піхвовому секреті (sIgA) пацієнток, а також вивчили абсолютну і відносну кількість імунокомпетентних клітин у периферійній крові дівчаток пубертатного віку.

Результати дослідження та їх обговорення. Провівши ретроспективний порівняльний аналіз гінекологічних захворювань внутрішніх статевих органів у дівчат-підлітків Буковини за 2007-2012 рр., звернули увагу на тенденцію до зростання протягом цього періоду рівня захворюваності на згадану патологію та її поширеність. При цьому спостерігалися їх стабільно високі показники, які були значно вищими за подібні загальнодержавні.

Так, в 2011 році показник захворюваності на сальпінгофорити дівчат Буковини перевищив загальнодержавний в 1,96 раза, а поширеності в 1,68 раза, що можна пояснити оптимізацією роботи дитячих гінекологів щодо виявлення цієї патології у дівчат, нестабільною екологічною ситуацією на зазначених місцевостях, а в 2012 році захворюваність на сальпінгофорити у дівчат області становила 10,72 випадку, поширеність – 23,25 випадку на 1000 відповідного населення.

Проведений аналіз соціальних факторів виникнення запальних захворювань внутрішніх статевих органів на тлі запальних захворювань нирок та сечового міхура показав, що у 102 пацієнток (60,4%) були незадовільні матеріально-побутові умови проживання, матері або обоє батьків перебували на роботі за кордоном і відвідували дитину 1 – 2 рази на рік, тобто дівчата не мали належного батьківського догляду й контролю.

У процесі вивчення анамнестичних даних матерів обстежених дівчат було з'ясовано, що значна кількість матерів (59,7 %) мала генітальні інфекції під час вагітності. Ці дані достовірно свідчать про наявність «перинатального сліду» у обстежених дівчат із сальпінгофоритами, які були народжені жінками із генітальними інфекціями.

В результаті дослідження встановлено, що гостру форму захворювання було діагностовано у 46 хворих (27,2 %) II, а хронічна – у 123 (72,8 %) пацієнток.

Основними скаргами у хворих на сальпінгофорити дівчат були: патологічні виділення з піхви (водянисті, гнійні, пінисті), гіперемія та набряк вульви, печія, болючий сечопуск, ниючий біль внизу живота, вираженість яких залежала від форми захворювання.

З вивчених клінічних проявів найбільш частими скаргами у дівчат, хворих на сальпінгофорит з незначною тенденцією до зменшення їх частоти у випадку хронічного запального процесу, були: загальна слабкість, біль у нижньому відділі живота, патологічні виділення з піхви, які у переважній кількості пацієнток були різноманітними за своїми ознаками – кількістю, кольором, запахом, густиною, що було характерно для відповідного збудника запалення та його асоціацій.

Під час оцінки клінічного перебігу сальпінгофориту було виявлено, що у 15,4 % спостерігалися рецидиви захворювання до 4–6 разів на рік, що стало підставою для більш ретельного вивчення стану здоров'я цих дівчат.

У результаті дослідження асоціацій мікроорганізмів, що персистували у вмісті порожнини піхви дівчат пубертатного віку, хворих на сальпінгофорит з'ясовано, що у 38,46 % пацієнток виявлялася монокультура, в інших 61,54 % – асоціації мікроорганізмів. При цьому найбільшою була асоціація, що складалася з 2-х видів мікроорганізмів. У вмісті порожнини піхви більшості дівчат виявлялися асоціації умовно-патогенних мікроорганізмів, які склалися з 2-х (42,01 %), 3-х (5,02 %) та 4-х (13,61 %) видів мікроорганізмів, що належали 12-м різним таксономічним групам. У формуванні асоціацій брали участь усі виділені та ідентифіковані бактерії, гриби роду *Candida*, мікоплазми, хламідії, уреоплазми, найпростіші й віруси. Можна стверджувати, що виділені та ідентифіковані мікроорганізми з вмісту порожнини піхви дівчат були випадковими для біотопу, і ці умовно-патогенні мікроорганізми брали участь у формуванні запального процесу в яєчниках та маткових трубах. Встановлено, що домінуючими у біотопі при сальпінгофориті були дріжджоподібні гриби роду *Candida*, епідермальний стафілокок, ешерихії, вагінальні гарднерели, трихомонади й ентерококи. Ці мікроорганізми характеризувалися високими показниками індексу видового багатства Маргалєфа, індексів домінування Сімпсона і Бергера-Паркера. У взаємовідносинах цих мікроорганізмів в асоціації характерним був мутуалізм.

За допомогою коефіцієнта діагностичної цінності ми встановили ключові параметри імунних порушень. Виявлення змін неспецифічного і специфічного місцевого імунного протиінфекційного захисту в дівчат, хворих на сальпінгофорит найбільш інформативно прослідковувалися за: індексом нейтрофільного зсуву, який зростав на 88,33 %, індексом імунної реактивності, який збільшувався у 2,04 раза; індексом співвідношення нейтрофілів і моноцитів, який зростав у 2,42 раза; індексом співвідношення лім-

фоцитів і моноцитів, який збільшувався на 93,09 %; індексом співвідношення лімфоцитів та еозинофілів, який збільшувався у 2,30 раза; індексом співвідношення еозинофілів і лімфоцитів, зростання якого відбувалося у 2,20 раза; індексом співвідношення агранулоцитів і ШОЕ, який зменшувався у 4,31 раза та за показником інтоксикації, який зростав у 7 разів порівняно з контрольною групою.

У процесі аналізу результатів досліджень, спрямованих на визначення концентрацій про- і протизапальних цитокінів, встановлено суттєве зростання всіх їх без винятку. Концентрація інтерлейкіна-1 β зростала на 58,82 % ($p < 0,001$), інтерлейкіна-4, інтерлейкіна-10 і ФНП- α – у 2,91, 2,93 і в 2,45 раза ($p < 0,05$) відповідно порівняно з практично здоровими дівчатками відповідного віку.

Таким чином, розвиток, клінічний перебіг сальпінгофориту проходив із суттєвим зростанням прозапальних (IL-1 β , IL-4, ФНП- α) і протизапальних (IL-10) медіаторів імунної відповіді, що засвідчувало про формування у пацієнток адекватної як гуморальної, так і клітинної імунної відповіді.

Першим бар'єром, що бере на себе удар контамінованого у піхві мікроорганізму, є поверхня слизової оболонки піхви. Існує велика кількість неспецифічних і специфічних імунних факторів і механізмів, які беруть участь у продукції антиген специфічного секреторного імуноглобуліну А (sIgA). Його рівень у секреті слизової оболонки піхви свідчить про її протимікробний захист. У практично здорових дівчат пубертатного віку рівень sIgA становив $0,13 \pm 0,01$ г/л. При цьому концентрація sIgA у вмісті порожнини піхви дівчат, хворих на сальпінгофорит дорівнювала $0,74 \pm 0,16$ г/л, що у 5,69 раза більше ($P < 0,05$), ніж у практично здорових дівчат відповідного віку.

Список літератури:

1. Андрієць О.А. Запальні захворювання внутрішніх статевих органів на тлі урологічної патології в дівчат / О.А. Андрієць, О.І. Боднарюк, А.П. Ясинська // Актуальні питання педіатрії, акушерства та гінекології. – 2009. – №1. – С. 122–124.
2. Андрієць О.А. Значення мікст-інфекцій в етіології вульвовагінітів у дівчаток нейтрального віку / О.А. Андрієць, К.Ю. Данькова, О.І. Боднарюк [та ін.] : матеріали V Міжнародної науково-практичної конференції студентів та молодих вчених [«Новітні підходи до лікування в сучасній медицині»], (Ужгород, 17-19 квітня 2007 р.). – Ужгород, 2007. – С. 139.
3. Андрієць О.А. Клінічні аспекти виникнення та розвитку сальпінгоофоритів на тлі запальних захворювань нирок та сечового міхура у дівчат-підлітків / О.А. Андрієць, О.І. Боднарюк // Актуальні питання педіатрії, акушерства та гінекології. – 2010. – №2. – С. 34–37.

Висновки та пропозиції.

1. Ретроспективний аналіз захворюваності на сальпінгофорити у дівчат-підлітків Чернівецької області та їх поширеності показав, що в 2011 році частота захворюваності на сальпінгофорити у дівчат становила 10,72 випадку, а поширеність – 23,25 випадку на 1000 відповідного населення, що в 1,96 раза та в 1,68 раза відповідно перевищило загальнодержавні показники.

2. З'ясовано, що у дівчат пубертатного віку, хворих на сальпінгофорити частіше спостерігалася хронічна форма захворювання, яка супроводжувалась рецидивуючим перебігом, що розвинувся на тлі «перинатального сліду».

3. Доведено, що мікробіоценоз статевих шляхів дівчат-підлітків, хворих на сальпінгофорит частіше сформований за рахунок асоціацій з 2-х та 3-х видів мікроорганізмів.

4. Показано, що особливостями імунного статусу є зміни імуно-гематологічних індексів і коефіцієнтів. Визначено, що для пацієнток із сальпінгофоритами характерним є формування тенденції до зростання концентрації у периферійній крові прозапальних та протизапальних цитокінів, а також sIgA у вмісті порожнини піхви, де ступінь зростання прямо пропорційний мікробному навантаженню, що свідчить про яскравий прояв у хворих на сальпінгофорит явищ підвищеної інтоксикації та імунологічної реактивності організму.

5. У дівчат-підлітків, хворих на сальпінгофорит для моніторингу важкості перебігу сальпінгофориту та прогнозу розвитку захворювання рекомендовано в клінічній практиці досліджувати мікробіологічний статус піхви до початку лікування, а також на 5-у, 10-у добу з початку лікування та після чергової менструації; імунологічні параметри (IL1 β , IL-4, IL-10, ФНП α , sIg A) – до лікування та на 10-у добу з початку лікування.

4. Workowski KA, Berman S. Centers for Disease Control and Prevention. Sexually Transmitted Diseases Treatment Guidelines. MMWR Recom Rep 2010; 59 (RR-12): 1-110.
5. Хронические воспалительные заболевания половых органов у женщин фертильного возраста как причина осложнений в гинекологии и акушерстве / В. В. Подольский, Л. Е. Туманова, В. Л. Дронова [и др.] // неонатология, хирургия и перинатальная медицина. – 2011. – Т. 1, № 1. – С. 127-132.
6. Форостяная Е. В. Лечение воспалительных заболеваний гениталий, обусловленных микстинфекцией / Е. В. Форостяная, М. А. Дижга, С. И. Соболева // Репродуктивное здоровье женщины. – 2006. – № 2 (27). – С. 118-120.

Боднарюк О.И., Андриец О.А., Гуменная К.Ю.

Буковинский государственный медицинский университет

ОПТИМИЗАЦИЯ ДИАГНОСТИКИ САЛЬПИНГООФОРИТОВ У ДЕВУШЕК-ПОДРОСТКОВ

Резюме

Научная работа посвящена исследованию проблемы воспалительных заболеваний внутренних половых органов у девушек-подростков. Показано, что особенностями иммунного статуса являются изменения иммуно- гематологических индексов и коэффициентов, а также формирование тенденции к росту концентрации в периферической крови провоспалительных и противовоспалительно- цитокинов, а степень роста прямо пропорциональная микробной нагрузке.

Ключевые слова: сальпингоофорит, девушки-подростки.

Bodnarjuk O.I., Andriiets O.A., Humenna K.Y.

Bucovinian State Medical University

OPTIMIZATION OF DIAGNOSTICS SALPINGOOPHORITIS IN ADOLESCENT GIRLS

Summary

The thesis is dedicated to investigation of the problem of the inflammatory diseases of internal genitalia in the adolescent girls. It has been showed that the peculiarities of the immune status are seen as the changes of the immune and hematologic parameters and coefficients which results in forming of the tendency to growth of the concentration of pro-inflammatory and anti-inflammatory cytokines in the peripheral blood. The extent of the growth is in proportion to microbial load.

Key words: salpingo-ophoritis, adolescent girls.

УДК 577.1:61

НАДМІРНА ВАГА В СТРУКТУРІ ПАТОЛОГІЧНОГО ПЕРЕБІГУ МЕНОПАУЗИ

Гресько М.Д., Андрієць О.А., Дудко Т.О.

Буковинський державний медичний університет

Особливої уваги заслуговує проблема виникнення порушень менструального циклу, а саме надмірних маткових кровотеч, при надлишкової масі тіла та при ожирінні у пременопаузальному віці, оскільки за даними ВООЗ, від 64% до 96% жінок цієї вікової категорії населення мають проблеми з надлишковою вагою, а надмірні кровотечі преклімактерію зустрічаються з частотою 10 – 25%. Патологічні процеси, які пов'язані з змінами обміну жирів, вуглеводнів (гіпер- та дисліпідемії, інсулінорезистентність, порушення толерантності до глюкози) обумовлюють формування ожиріння і в той же час посилюються при збільшенні маси тіла.

Ключові слова: надмірні маткові кровотечі, пременопауза, метаболічний синдром.

Актуальність теми. Ми живемо у сторіччя, коли надлишкова вага та ожиріння стали епідемією. Ожиріння скорочує тривалість життя: у середньому від 3-5 років при невеликому надлишку ваги та до 15 років при вираженому ожирінні. Практично в двох з трьох смерть людини настає від захворювань, що пов'язані з порушенням жирового обміну та ожирінням [1, 2].

Доведено, що з надлишковою вагою пов'язано багатократне підвищення ризику та частоти розвитку системних порушень, які визначають ризик виникнення цукрового діабету (ЦД) 2-го типу, атеросклерозу, артеріальної гіпертензії, ішемічної хвороби серця. Доказано, що в основу підвищення артеріального тиску, інсулінорезистентності, дисліпідемії, які у подальшому призводять до розвитку Д 2-го типу, покладені метаболічні порушення, які спостерігаються у жінок з ожирінням [3].

У ряді досліджень, що засновані на принципах доказової медицини, було показано, що у жінок з надлишковою вагою тіла або ожирінням значно частіше розвиваються захворювання опорно-рухового апарату – остеохондроз хребта, обмінно-дистрофічний поліартроз, хвороби гепатобіліарної системи – дискенезія жовчного міхура, холестаза, хронічний холецистит та жовчекам'яна хвороба, пухлини ряду локалізацій, а саме молочних залоз, тіла матки та яєчників [4,5].

У розвитку метаболічного синдрому (МС) у жінок у перименопаузі важливу роль відіграє порушення балансу статевих

гормонів. Після 48 років швидкість метаболізму сповільнюється на 4-5% кожні наступні 10 років, що пояснюється не тільки «фактором хронологічного віку», але й гормональними порушеннями [6,7].

Метою нашого дослідження було вивчення основних гормональних показників гіпофізарно-яєчничково-надниричково-залонової системи у жінок із природною менопаузою, характеру й виразності вуглеводних та ліпідних порушень у них; виявлення взаємозв'язку між цими порушеннями, ступенем ожиріння та характером розподілу жирової тканини. Це дасть змогу у подальшому сформулювати напрямки по оптимізації тактики ведення хворих з ожирінням та порушеннями репродуктивної функції.

Матеріали та методи дослідження. Під нашим спостереженням знаходились 95 жінок пері- і постменопаузального віку. Вік жінок коливався від 43 до 60 років й в середньому склав 44 ± 1 , років. Розподіл хворих на групи вироблявся з урахуванням періоду перименопаузи. Першу групу склали 20 (21,05%) жінок у пре менопаузі, середній вік яких склав $42,1 \pm 2,5$ років. В другу групу увійшли 32 (33,7%) жінки з тривалістю менопаузи не більше 2 років. Середній вік даної групи склав $45,2 \pm 3,5$ років. Жінки з тривалістю менопаузи від 2 до 5 років увійшли в 3 групу – 25 (26,3%). 18 (18,9%) пацієнток склали 4 групу з тривалістю менопаузи більше 5 років.

Крім загально клінічного обстеження оцінювали антропометричні дані (індекс

маси тіла (ІМТ), значення окружності талії (ОТ), співвідношення обсягу талії до обсягу стегон (ОТ/ОС)), вивчали дані ліпідограми, оцінювали рівень вуглеводного обміну (рівень глюкози натще, тест толерантності до глюкози (ТТГ), оцінювали стан ліпідного обміну (вміст тригліцеридів (ТГ), концентрацію холестерину (ХС), ліпопротеїдів низької та високої щільності (ЛПНШ, ЛПВЩ). Особлива увага приділялась аналізу взаємоз'язку між масою тіла і ступенем прояву вищевказаних порушень.

На першому етапі обстеження проводилося ретельне опитування, що торкалося питань сімейного анамнезу. Намагалися виявити головні клінічні ознаки, на основі яких можна було б запідозрити МС. Такими ознаками вважали ЦД 2-го типу, артеріальну гіпертензію (АГ), ранню ІХС у батьків і найближчих родичів.

Результати та їх обговорення. При вивчені сімейного анамнезу було виявлено, що рання ішемічна хвороба серця в батьків мала місце в 18 (18,9%) жінок; ЦД 2-го типу виявлений у найближчих родичів у 39 (41,05%) жінок; АГ в родині – у 68 (71,6%) пацієнтки.

Дуже цікавим з клінічної точки зору був гінекологічний анамнез цих жінок. Було відмічено, що в 65 (68,4%) жінок з загальної кількості мали місце гіперпроліферативні процеси ендометрію, з приводу яких проводилося фракційне діагностичне вишкрібання цервікального каналу та порожнини матки у різні періоди життя цих пацієнток. У 46 (48,42%) пацієнток була виявлена вузлова міома тіла матки різних розмірів. Спостерігався прямий кореляційний зв'язок між цими захворюваннями та ступенем ожиріння у цих жінок.

Жовчекам'яна хвороба була виявлена в 42 (44,2%) пацієнток, що можливо у майбутньому зажадає додаткового хірургічного втручання, жирова дистрофія печінки у 7 (7,4%). Даний факт, також свідчив на користь метаболічного синдрому.

Основними скаргами були швидке збільшення маси тіла – 62 (65,3%) жінок, підйом АТ – 53 (55,8%) пацієнток, ріст волосся в незвичайних місцях – у 58 (61,05%), загальну слабкість і апатію, що чергуються з приступами дратівливості чи депресії – 42 (44,21%).

Відомо, що в нормі естрогени сприяють акумулюванню жирової тканини в області стегон і сідниць [11], однак в період пременопаузи рівень цих гормонів значно знижується, що може сприяти зміні просторової локалізації акумульованої жирової тканини в організмі жінки.

З метою перевірки цього припущення проведено антропометричне дослідження жінок в період пременопаузи. Відповідно до отриманих нами даних (таблиця 1), у жінок в період пременопаузи індекс маси тіла коливався в діапазоні 32,21–37,88 кг/м², в середньому становлячи 35,17 ± 0,52 кг/м², що свідчить про наявність у них ожиріння II ступеня за шкалою, розробленою Всесвітньою організацією охорони здоров'я [15].

Таблиця 1

Антропометричні показники жінок в пременопаузі

Антропометричний показник	Жінки в пременопаузі	Норма
Індекс маси тіла, кг/м ²	35,17 ± 0,52	18,5–25
Окружність талії / окружність стегон, у.о.	0,89 ± 0,01	< 0,8

Відношення окружності талії до окружності стегон у даних жінок коливався в діапазоні від 0,85 до 0,93 у.о., в середньому становлячи 0,89 ± 0,01 у.о., що дозволяє констатувати патологічне відкладання жиру в абдомінальній області.

Отримані нами результати узгоджуються літературними даними, в яких зазначається, що збільшення кількості вісцерального жиру є звичайною й типовою зміною в композиційній будові тіла у жінок в пременопаузі [13]. Отже, зниження рівня естрогенів супроводжується розвитком абдомінального ожиріння, що узгоджується з літературними даними [12], однак патогенез цього явища залишається нез'ясованим. Відомо, що вісцеральні адипоцити містять значну кількість β-адренорецепторів, кортикостероїдних та андрогенних рецепторів і відносно незначну кількість α2-адренорецепторів та рецепторів до інсуліну. Ці особливості визначають високу чутливість вісцеральної жирової тканини до ліполітичної

дії катехоламінів і низьку – до антиліполітичної дії інсуліну та забезпечують високу схильність до гормональних змін, що часто супроводжують абдомінальне ожиріння [8, 9].

Дефіцит жіночих статевих гормонів сприяє підвищенню активності ліпопротеїніпази в жировій тканині стегново-сідничної області, а також зниженню її активності в абдомінальній і вісцеральній жировій тканині, що сприяє більш інтенсивному ліполізу, збільшує концентрацію вільних жирних кислот в крові [11]. Однак такі зміни чітко описані в літературі тільки для жінок клімактеричного періоду [14].

За результатами наших досліджень (таблиця 2) у жінок з метаболічним синдромом в період пременопаузи спостерігається підвищення рівня тригліцеридів з 0,7–1,7 ммоль/л в нормі до $2,74 \pm 0,1$ ммоль/л, що свідчить про наявність гіпертригліцеридемії. Це підтверджує підвищення рівнів загального холестерину до $6,72 \pm 0,13$ ммоль/л та ХС ЛПНЩ до $3,93 \pm 0,1$ ммоль/л, а також зниження рівня ХС ЛПВЩ до $0,6 \pm 0,08$ ммоль/л.

Таблиця 2

Показники ліпідного обміну у жінок в пременопаузі

Показники ліпідного обміну	Жінки в пременопаузі	Норма
Тригліцериди, ммоль/л	$2,74 \pm 0,1$	0,7–1,7
ХС загальний, ммоль/л	$6,72 \pm 0,13$	до 5,2
ХС ЛПНЩ, ммоль/л	$3,93 \pm 0,1$	до 3,3
ХС ЛПВЩ, ммоль/л	$0,6 \pm 0,08$	> 1,68
Коефіцієнт атерогенності, у.о.		< 3

Коефіцієнт атерогенності у жінок в період пременопаузи становить становить $12,4 \pm 1,95$ у.о., перевищуючи нормативні значення у 4 рази, що є несприятливим фактором розвитку атеросклерозу і серцево-судинних захворювань [9].

Вісцеральна жирова тканина, на відміну від жирової тканини іншої локалізації, має потужнішу сітку капілярів і безпосередньо сполучена з порталною системою печінки [14]. Пряме потрапляння вільних жирних кислот, а також ін-

ших біологічно активних субстанцій, які виділяються із жирової тканини в печінку, на думку багатьох дослідників [1, 3, 10], являє собою один із патогенетичних механізмів інсулінорезистентності.

З метою з'ясування можливих механізмів порушення ліпідного обміну у жінок в період пременопаузи нами проведено дослідження рівня інсуліну (таблиця 3).

Таблиця 3

Показники інсулінорезистентності у жінок в пременопаузі

Показники інсулінорезистентності	Жінки в пременопаузі	Норма
Глюкоза крові натще, ммоль/л	$5,62 \pm 0,15$	4,4–6,6
Глюкоза крові через 30 хвилин, ммоль/л	$6,31 \pm 0,18$	
Глюкоза крові через 60 хвилин, ммоль/л	$7,32 \pm 0,27$	
Глюкоза крові через 120 хвилин, ммоль/л	$8,23 \pm 0,26$	
Інсулін натще, мкОД/мл	$6,27 \pm 0,25$	3–5

В нормі рівень інсуліну в крові натще коливається в межах 3–5 мкОД/мл [4], тоді як за результатами дослідження у жінок в період пременопаузи рівень інсуліну в плазмі натще становить $6,27 \pm 0,25$ мкОД/мл і оцінюється як базальна гіперінсулінемія, що, в свою чергу, є маркером інсулінорезистентності.

З метою підтвердження цього факту нами проведено глюкозо-толерантний тест. У жінок в період пременопаузи рівень глюкози натще знаходився в межах від 4,7 до 6,4 ммоль/л, в середньому становлячи $5,62 \pm 0,15$ ммоль/л, що відповідає нормативним значенням. При проведенні глюкозо-толерантного тесту виявлено, що через 30 хвилин з моменту введення глюкози її рівень в крові підвищився порівняно з базальним рівнем в середньому на 0,69 ммоль/л, через 60 хвилин – на 1,7 ммоль/л, а через 2 години перевищував базальний рівень глюкози майже у 1,5 рази. Зазначена динаміка рівня глюкози в крові при глюкозо-толерантному тесті та підвищений базальний рівень інсуліну в крові дозво-

ляють зробити висновок про наявність інсулінорезистентності у жінок в період пременопаузи.

При вісцеральному ожирінні в умовах інсулінорезистентності внаслідок надлишкового потрапляння вільних жирних кислот в печінку і зміни активності ліпопротеїнліпази і печінкової тригліцеридліпази, уповільнюється розпад ліпопротеїдів, багатих тригліцеридами, розвивається гіпертригліцеридемія, що в

свою чергу сприяє зниженню рівня ХС ЛПВЩ, утворенню дрібних частинок ХС ЛПНЩ. Тобто, створюється замкнене коло, яке сприяє накопиченню жирової тканини в абдомінальній області.

Висновки. У жінок в період пременопаузи на фоні дефіциту статевих гормонів спостерігається збільшення маси тіла з формуванням абдомінального ожиріння і порушення метаболізму ліпідів на фоні інсулінорезистентності.

Список літератури:

1. Бутрова С. А. Метаболический синдром: патогенез, клиника, диагностика, подходы к лечению / Бутрова С. А. // Русский медицинский журнал. – 2008. – № 2. – С. 56–60.
2. Григорян О. Р. Менопаузный синдром у женщин с нарушениями углеводного обмена. Взгляд гинеколога-эндокринолога / Григорян О. Р., Андреева Е. Н. // Трудный пациент. – 2007. – № 9. – С. 29–34.
3. Григорян О. Р. Заместительная гормональная терапия у женщин, больных сахарным диабетом, в период пери- и постменопаузы: руководство для врачей / Григорян О. Р., Анциферов М. Б. – М., 2001. – С. 15–16.
4. Дубоссарская З. М., Дубоссарская Ю. А. Репродуктивная эндокринология (перинатальные, акушерские и гинекологические аспекты): Учебно-метод. пособ.. – Д.: Лира ЛТД, 2008. – 416 с.
5. Ефименко О. А. Пременопауза – предчувствие осени / Ефименко О. А. // Здоров'я України. – 2009. – Тематичний номер. – С. 60–62.
6. Медицина климактерия / Под. ред. Сметник В. П. – Ярославль: ООО «Издательство Литера», 2006. – 848 с.
7. Савельева Л. В. Современные подходы к лечению ожирения / Савельева Л. В. // Врач. – 2009. – № 12. – С. 12–14.
8. Сметник В. П. Системные изменения у женщин в климактерии [Электронный ресурс] / Сметник В. П. // Русский медицинский журнал. – 2011. – № 9. – Режим доступа до журн.: http://www.rmj.ru/articles_1286.htm.
9. Bray G. A. Etiology and pathogenesis of obesity / Bray G. A. // Clinical Cornerstone. – 2005. – Vol. 2. – P. 1–15.
10. Granberry M. C. The insulin resistance syndrome / Granberry M. C., Fonseca V. A. // Southern Medical Journal. – 2000. – vol. 92. – № 1. – P. 2–14.
11. Krotkiewski M. Impact of obesity on metabolism in men and women. Importance of regional adipose tissue distribution / Krotkiewski M., Bjorntorp P., Sjostrom L., Smith U. // J Clin Invest. – 2008. – vol. 118. – P. 1150–1162.
12. Poehlman E. T. Changes in energy balance and body composition at menopause: a controlled longitudinal study / Poehlman E. T., Toth M. J., Gardner A. W. // Ann Intern Med. – 2004. – vol. 141. – P. 673–675.
13. Poehlman E. T. Traversing the menopause: changes in energy expenditure and body composition / Poehlman E. T., Tchernof A. // Coronary Artery Dis. – 2007. – vol. 18. – P. 799–803.
14. Shimokata H. Studies in the distribution of body fat: effects of age, sex and obesity / Shimokata H., Tobin J. D., Muller D. C. et al. // J Gerontol. – 2003. – vol. 58. – P. 66–73.
15. WHO. Obesity: preventing and managing the global epidemic // Report of a WHO Consultation. WHO Technical Report Series 894. – Geneva: World Health Organization, 2009.

Гресько М.Д., Андриец О.А., Дудко Т.А.

Буковинский государственный медицинский университет

ИЗБЫТОЧНЫЙ ВЕС В СТРУКТУРЕ ПАТОЛОГИЧЕСКОГО ПРОТЕКАНИЯ МЕНОПАУЗЫ

Резюме

Особого внимания заслуживает проблема возникновения нарушений менструального цикла, а именно, чрезмерных маточных кровотечений, при избыточной массе тела и при ожирении в пременопаузальном периоде, поскольку за данными ВОЗ, от 64% до 96% женщин этой возрастной категории населения имеют проблемы с избыточным весом, а чрезмерные кровотечения пременопаузы встречаются с частотой 10-25%. Патологические процессы, которые связаны с изменением обмена жиров, углеводов (гипер- и дислипидемии, инсулинорезистентность, нарушение толерантности к глюкозе) обуславливают формирование ожирения и усиливаются при увеличении массы тела.

Ключевые слова: чрезмерные маточные кровотечения, пременопауза, метаболический синдром.

Gresko M.D., Andriiets O.A., Dudko T.O.

Bucovinian State Medical University

OVERWEIGHT IN STRUCTURE OF MENOPAUSE PATHOLOGICAL COURSE

Summary

Special attention is paid to the problem of menstrual cycle disorders, massive uterine bleeding in particular, in case of excessive body weight and obesity in the pre-menopause age. According to WHO data from 64% to 96% women of this age have problems with excessive body weight, and massive premenopausal bleedings are as frequent as 10-25%. Pathological processes connected with changes of lipid and carbohydrate metabolism (hyper- and dyslipidemia, insulin-resistance, glucose tolerance disorder) stipulate obesity, and at the same time they are intensified with increasing of body weight.

Key words: massive uterine bleeding, pre-menopause, metabolic syndrome.

ДИФЕРЕНЦІЙОВАНИЙ ПІДХІД ДО КОМПЛЕКСНОГО ЛІКУВАННЯ БЕЗСИМПТОМНОЇ БАКТЕРІУРІЇ У ВАГІТНИХ

Ринжук Л.В., Ринжук В.Є.

Буковинський державний медичний університет

Визначено чинники ризику реалізації безсимптомної бактеріурії в запальний процес нирки, розроблено диференційований підхід до лікування даного патологічного стану у вагітних із використанням антибактеріальних засобів та препарату пробіотичної дії, досліджено його клінічну ефективність та вплив на акушерські і перинатальні наслідки вагітності.

Ключові слова: комплексне лікування, безсимптомна бактеріурія, вагітність.

Екстрагенітальна патологія, як фоновий стан, на якому перебігає вагітність, з кожним роком зростає як по частоті, так і по різноманіттю нозологічних форм, створюючи серйозні проблеми у виношуванні вагітності та перебігу гестаційного і пологового процесу [9]. Інфекції сечовивідних шляхів у її структурі займають стабільно високий показник за розповсюдженням та важкістю пов'язаних з ними ускладнень [7], що окреслює проведення наукових досліджень в цій сфері як надто актуальне.

Безсимптомна бактеріурія (ББ) – це стан, коли, за відсутності симптомів інфекції сечових шляхів, із сечі, взятої без катетера, висівають 10⁵ або більше колоній будь-якого мікроорганізму в 1 мл [3]. Особливого значення ця проблема набуває у вагітних, оскільки створює серйозну загрозу для здоров'я матері і плода. Переконаливими є факти, які свідчать, що під час вагітності безсимптомна бактеріурія у випадках пізньої діагностики чи неадекватного лікування в 40-50% випадків реалізується в гестаційний пієлонефрит [9]. Також безсимптомна бактеріурія належить до категорії патологічних форм, які є чинниками виникнення такого серйозного та навіть загрозового для плода стану, як внутрішньоутробне його інфікування – однієї з основних причин перинатальної захворюваності та смертності [7]. За даними Макарова О.В. (2004), найбільше значення у виникненні та розвитку внутрішньоутробного інфікування плода відіграють інфекції сечостатевого тракту [2].

На сьогодні відсутній єдиний погляд на переважний мікробний спектр ураження,

характер якого принципово залежить від механізмів виникнення безсимптомної бактеріурії під час вагітності. За даними Туманової Л.Є. (2006), основною причиною її виникнення у вагітних є міхурово-сечоводний рефлюкс, як результат дії прогестерону на гладеньком'язовий компонент різних органів та систем [8]. Базуючись на цьому, автор висловлюється за переважний висхідний шлях інфікування сечових шляхів у вагітних, коли мікробний агент потрапляє в це середовище інтраканалікулярним варіантом розповсюдження з нижніх відділів урогенітального тракту. До речі, такої думки на сьогодні дотримується більшість дослідників даної наукової проблеми. З іншого боку, Бердичевський Б.А. та співавт. (2003) мають підстави стверджувати той факт, що безсимптомна бактеріурія – це прояв аутоагресії власних мікробних середовищ, яскравим прикладом яких є кишечник [1], проте дана думка не зовсім узгоджується з висхідним шляхом колонізації сечових шляхів у вагітних.

Дані проведених нами на попередніх етапах досліджень свідчать, що безсимптомна бактеріурія, у переважній більшості випадків, виникає у вагітних, котрі мають ті чи інші за ступенем вираженості прояви порушення функціонування кишкового біотопу (дисбактеріоз/дисбіоз) [4]. Останні не лише сприяють міграції кишкової флори у різні середовища організму, у тому числі й сечовідний тракт, але й викликають вторинні зміни у показниках імунного статусу, останнім сприяючи переходу контамінації середовища у реалізований інфекційно-запальний процес. З іншого боку,

дослідження прозапальної ланки цитокінового статусу вагітних із безсимптомною бактеріурією [6], а також оцінка показників ультразвукових характеристик нирок та ниркового кровотоку [5], чітко вказують на те, що зазначені зміни так званого «прозапального напруження» мають місце лише у 39,78% вагітних із ББ, а у інших 60,22% означені показники не відрізняються від таких у когорті практично здорових вагітних.

Тому метою дослідження стало розробити та впровадити диференційований підхід до комплексного лікування безсимптомної бактеріурії у вагітних з урахуванням змін прозапальної ланки імунітету, стану нирок, ниркового кровотоку, та оцінити його клінічну ефективність.

Нами запропоновано поєднання традиційної антибактеріальної терапії (вибір антибактеріального засобу базується на результатах антибіограми) з призначенням препарату Лекран, який є пробіотиком з уроантисептичними властивостями з наступним складом: *Lactobacillus acidophilus*, *Streptococcus thermophilus*, *Bifidobacterium bifidum* у концентраціях 1,0Ч10⁹ КУО/г; екстракт журавлини – 100мг; вітамін С – 60мг. Антибактеріальна терапія проводиться протягом 5 діб за дозуваннями та формою і кратністю введення в залежності від обраного за чутливістю антибактеріального засобу. Лекран призначається з першого дня антибіотикотерапії протягом 14 днів по 2 капсули двічі на добу під час або після їжі. Дану комплексну терапію ми пропонуємо проводити вагітним із безсимптомною бактеріурією, у яких за даними дослідження показників імунного статусу, структурного індексу нирки та доплерометрії ниркового кровотоку відмічений стан «прозапального напруження». У вагітних із безсимптомною бактеріурією, у яких перераховані вище показники не відрізняються від показників у практично здорових вагітних, ми пропонуємо у лікуванні обмежитися призначенням препарату Лекран за наведеною вище схемою. Лікування слід розпочинати з моменту верифікації діагнозу безсимптомної бактеріурії, контроль лікування проводити методом бактеріологічного контролю – засів сечі через

2 тижні після завершення лікування, а надалі – щомісячно до завершення вагітності.

Для відображення клінічної ефективності запропонованого нами диференційованого підходу до комплексного лікування безсимптомної бактеріурії, нами відібрана когорта пацієнок з безсимптомною бактеріурією, яка методом простої рандомізації була розподілена на наступні групи: I групу склали вагітні із ББ (46 пацієнок), яким проводилось традиційне лікування даного ускладнення (антибіотикотерапія з вибором препарату за даними антибіограми протягом 5 діб). Ця група була розподілена на дві підгрупи: Ia – 18 вагітних з ББ, які мали зміни у показниках системи факторів прозапального імунітету, структурному індексі та доплерометрії ниркових артерій; Ib – 28 вагітних із ББ, у яких зазначені вище параметри не відрізнялися від практично здорових вагітних. До II групи порівняння (всього 47 пацієнок) увійшли вагітні з ББ, котрим проводилось запропоноване нами комплексне диференційоване лікування. Ця група за аналогічним принципом була розподілена на підгрупи: IIa – 19 вагітних з ББ, які мали зміни в показниках системи факторів прозапального імунітету, структурному індексі та доплерометрії ниркових артерій, і яким призначалась антибактеріальна терапія в поєднанні з Лекраном за наведеною вище схемою; IIb – 28 вагітних з ББ, у яких зазначені вище параметри не відрізнялися від практично здорових вагітних і яким була призначена монотерапія препаратом Лекран. III групу обстеження (контроль) склали 37 практично здорових вагітних.

Як зазначалось вище, контроль ефективності щодо санації сечовивідних шляхів проводили бактеріологічним методом через 2 тижні після завершення лікування та щомісячно до завершення вагітності.

Перший бактеріологічний контроль, що був проведений через 2 тижні після лікування, визначив повну санацію сечовивідних шляхів у всіх групах обстежених пацієнок. Однак, при аналізі результатів другого бактеріологічного контролю (через 1 місяць) виявлені певні особливості. У вагітних Ia та Ib констатують

вано рецидив безсимптомної бактеріурії: у 3 пацієнток Іа підгрупи ($16,67 \pm 1,92\%$) та у 5 пацієнток Іb підгрупи ($17,85 \pm 1,52\%$), що було приводом для призначення повторного курсу антибактеріальної терапії зі зміною антибактеріального засобу. Також 2 випадки рецидиву мали місце у вагітних підгрупи ІІb ($7,14 \pm 1,75\%$). У пацієнток підгрупи ІІа рецидиви безсимптомної бактеріурії не мали місця в жодному випадку, як і при проведенні наступних бактеріологічних контролів до моменту родорозродження. При наступних бактеріологічних дослідженнях сечі мав місце один випадок третього рецидиву у пацієнтки з підгрупи Іb, який після проведення вже третього курсу лікування завершився санацією сечовивідних шляхів.

Щодо розвитку гестаційного пієлонефриту як варіанту найбільш несприятливого перебігу безсимптомної бактеріурії, то дане ускладнення мало місце у 4 вагітних з підгрупи Іа ($22,22 \pm 1,76\%$) і не ускладнювало перебіг вагітності у всіх інших групах та підгрупах порівняння.

Аналіз даних щодо подальшого перебігу вагітності у пацієнток визначених груп обстеження встановив, що за переважною більшістю ускладнень гестаційного процесу зазначені групи вірогідно не відрізнялися ні між собою, ні у порівнянні з контролем ($p > 0,05$). Виключення складала частота плацентарної недостатності, яка в 1,76 раза частіше траплялась у вагітних підгрупи Іа у зрівнянні з контролем ($33,33 \pm 1,36\%$ проти $18,92 \pm 1,19\%$, $p < 0,05$) та в 1,70 раза – у вагітних підгрупи Іb ($32,14 \pm 1,30\%$ проти $18,92 \pm 1,19\%$, $p < 0,05$). Також у вагітних підгрупи Іа вірогідно частіше у зрівнянні з контролем траплялися багатоводдя ($22,22 \pm 1,76\%$ проти $10,81 \pm 1,46\%$, $p < 0,05$), синдром затримки росту плода ($27,78 \pm 1,38\%$ проти $10,81 \pm 1,46\%$, $p < 0,01$) та передчасний розрив плодових обо-

лонок ($22,22 \pm 1,76\%$ проти $10,81 \pm 1,46\%$, $p < 0,05$). Частота СЗРП вірогідно частіше зустрічалася також у вагітних підгрупи Іb, перевищуючи показник у групі контролю в 2,31 раза ($p < 0,05$).

Результати завершення вагітності у пацієнток груп обстеження наведені у таблиці 1.

Аналіз наведених у табл. 1. даних про результати завершення вагітності у пацієнток груп обстеження виявив наступне. Якщо за питомою часткою термінових пологів визначені нами групи порівняння вірогідно не відрізнялися ні між собою, ні у зрівнянні з контролем ($p > 0,05$), то щодо частоти передчасних пологів встановлено наступне: даний показник перевищував відповідний йому контрольний практично у 2 рази ($22,22 \pm 1,76\%$ проти $10,81 \pm 1,46\%$, $p < 0,05$) у підгрупі вагітних Іа та мав тенденцію до зростання у всіх інших підгрупах порівняння, найбільш суттєво – у підгрупі Іb, щоправда різниця не сягала меж вірогідності ($p > 0,05$).

Щодо перебігу пологового процесу у обстежених пацієнток, то не зважаючи на різноманіття ускладнень та втручань у пологах, вірогідної різниці за даними показниками між групами порівняння не було констатовано ($p > 0,05$ у всіх випадках порівняння).

Нами було вивчено стан немовлят при народженні, які відповідно зі своїми матерями були розподілені на однойменні (згідно попереднього розподілу) групи та підгрупи. Кількість представників у них дещо змінилась, адже у Іа підгрупі була одна двійня, ще одна двійня – у ІІb підгрупі та дві двійні – у групі контролю. Усі немовлята груп порівняння народилися живими. У контрольній групі одна дитина загинула антенатально у зв'язку з внутрішньоутробною асфіксією, викликаною передчасним відшаруванням нормально розташованої плаценти (табл. 2).

Таблиця 1

Результати завершення вагітності у пацієнток груп обстеження ($M \pm m$)

Результати завершення вагітності	І група (n=46)		ІІ група (n=47)		ІІІ група (n=37),%
	Іа (n=18),%	Іb (n=28),%	ІІа (n=19),%	ІІb (n=28),%	
Пологи термінові	$77,78 \pm 1,76$	$82,13 \pm 1,71$	$84,22 \pm 1,90$	$85,71 \pm 1,60$	$89,19 \pm 1,46$
Пологи передчасні	$22,22 \pm 1,76^*$	$17,87 \pm 1,71$	$15,78 \pm 1,90$	$14,29 \pm 1,60$	$10,81 \pm 1,46$

Примітка: * – різниця вірогідна при порівнянні показників з контролем ($p > 0,05$)

Таблиця 2

Стан немовлят при народженні в обстежуваних групах (M±m)

Досліджувані показники	I група		II група		III група, %	p
	Ia, %	Ib, %	IIa, %	IIb, %		
Всього дітей:	19	28	19	29	39	
- живо народжені	100	100	100	100	97,44±1,56	
- мертвонароджені	-	-	-	-	2,56±1,56	
- доношені	73,68±1,58	82,13±1,71	84,22±1,90	82,76±1,50	89,47±1,44	p>0,05
- недоношені	26,32±1,58*	17,87±1,71	15,78±1,90	17,24±1,50	10,53±1,44	p<0,01

Примітка: * – різниця вірогідна при порівнянні показників з контролем (p<0,01)

Дані табл.2 вказують на те, що частота народження доношених дітей у групах порівняння не відрізнялась ні між собою, ні у порівнянні з показниками контролю (p>0,05 у всіх випадках порівняння). Однак, за частотою народження недоношених дітей вірогідно переважала підгрупа Ia, у якій даний показник перевищував контрольний в 2,5 рази (26,32±1,58% проти 10,53±1,44%, p<0,01). Останній факт, звичайно, корелює з показником передчасних пологів у даній підгрупі, а той, в свою чергу, – з частотою виникнення гестаційного пієлонефриту у даної категорії вагітних.

Оцінка за шкалою Апгар на 1-ій та 5-ій хвилині у всіх групах обстеження вірогідно не відрізнялась (p>0,05 у всіх випадках порівняння). Вона мала тенденцію до зниження у немовлят Ia підгрупи, однак не досягала при цьому меж вірогідності. Що ж до побального розподілу немовлят груп дослідження, то перевагу серед новонароджених у підгрупі Ia мали ті, що народилися з порушеннями ранньої післяпологової адаптації (з оцінковими межами 6-7 балів за Апгар). Крім того, дана когорта немовлят підгрупи Ia чисельно тенденційно перевищувала відповідні їм у інших групах порівняння та в 1,82 рази перевищила показник групи контролю, сягнувши при цьому меж вірогідності (52,63±0,53% проти 28,94±1,05%, p<0,05). Відповідно, суттєво чисельно нижчою у цій підгрупі була і когорта немовлят, що народилися в задовільному стані (8-10 балів за Апгар) – в 1,79 рази (36,85±1,18% проти 65,80±0,91%, p<0,05). Немовлята інших груп та підгруп при побальному розподілі ні між собою, ні у зрівнянні з контр-

олем суттєво не відрізнялися (p>0,05). У групах порівняння була намічена чітка тенденція до зниження масово-ростових параметрів новонароджених, що правда в жодному випадку ця різниця не сягала меж вірогідності у порівнянні з контрольною.

Таким чином, вивчення клінічної ефективності запропонованого нами диференційованого підходу до комплексного лікування безсимптомної бактеріурії у вагітних дало змогу зробити наступні висновки:

1. Прослідковується позитивний вплив комплексного лікування з поєднанням антибактеріальної терапії та пробіотика з антисептичною дією Лекрану, про що свідчить відсутність рецидивів безсимптомної бактеріурії та випадків виникнення гестаційного пієлонефриту у вагітних, котрі мали ознаки «прозапального напруження», зміни структурного індекса нирки та показників ниркового кровотоку у зрівнянні з традиційної терапією даного ускладнення.

2. У вагітних з безсимптомною бактеріурією, у яких показники цитокінового статусу, структурного індексу нирки та доплерометрії ниркового кровотоку не відрізнялися від практично здорових вагітних, застосування Лекрану в якості монотерапії є більш ефективним, ніж традиційна антибактеріальна терапія, що базується на частоті рецидивів ББ у зазначеної когорти пацієнток.

3. Впровадження запропонованого нами диференційованого підходу до комплексного лікування ББ не мало ніякого негативного впливу на подальший перебіг вагітності, пологів, післяпологового періоду та стан новонароджених.

Список літератури:

1. Бердичевский В.А. Особенности диагностики и лечения инфекций нижних мочевых путей у женщин / В.А.Бердичевский //Мед.аспекты здоровья женщины. – 2003. – №1. – С. 38–43.
2. Макаров О.В. Современные представления о внутриутробной инфекции: Обзор / О.В.Макаров // Акушерство и гинекология. – 2004. – №1. – С. 10–13.
3. Наказ МОЗ України №906 від 27.12.2006 «Про затвердження клінічного протоколу з акушерської допомоги «Перинатальні інфекції».
4. Ринжук Л.В. Безсимптомна бактеріурія:сучасні погляди на механізми колонізації сечовивідних шляхів під час вагітності / Л.В.Ринжук //Буковинський медичний вісник. – 2012. – Том 16, №2(62). – С. 108–110.
5. Ринжук Л.В. Структурно-функціональні особливості нирок та ниркового кровотоку у вагітних з безсимптомною бактеріурією / Л.В.Ринжук, В.С.Ринжук //Матеріали міжнародної науково-практичної конференції «Вітчизняна медицина в умовах сучасності». – Дніпропетровськ, 2013. – С. 75–77.
6. Ринжук Л.В. Прозапальний цитокиновий статус у вагітних з безсимптомною бактеріурією /Л.В.Ринжук, В.С.Ринжук, М.Д.Гресько //Матеріали міжнародної науково-практичної конференції «Медична наука та практика XXI століття». – Київ, 2013. – С. 68–69.
7. Сидорова И.С. Диагностика и лечение внутриутробной инфекции в различные периоды беременности / И.С.Сидорова, И.О.Макаров, Р.М.Воеводин //Акушерство и гинекология. – 2004. – №2. – С. 40–45.
8. Туманова Л.Е. Особливості клінічного перебігу вагітності, пологів та післяпологового періоду у жінок з хронічним пієлонефритом та мікоплазменною інфекцією / Л.Е.Туманова, В.Ю.Жук // Педіатрія, акушерство та гінекологія. – 2006. – №4. – С. 70–73.
9. Graham J.C. Analisis of E.coli strains causing bacteriuria during pregnancy:selection for stains that do not express tyre 1 fimbriae / J.C.Graham, J.B.Leathert //Infect.Immun. – 2001. – Vol. 69, N 2. – P. 794–799.

Рынжук Л.В., Рынжук В.Е.

Буковинский государственный медицинский университет

ДИФФЕРЕНЦИРОВАННЫЙ ПОДХОД К КОМПЛЕКСНОМУ ЛЕЧЕНИЮ БЕССИМПТОМНОЙ БАКТЕРИУРИИ У БЕРЕМЕННЫХ

Резюме

Определены факторы риска реализации бессимптомной бактериурии в воспалительный процесс почки, разработан дифференцированный подход к лечению данного патологического состояния у беременных с использованием антибактериальных средств и препарата пробиотического действия, исследовано его клиническую эффективность и влияние на акушерские и перинатальные последствия беременности.

Ключевые слова: комплексное лечение, бессимптомная бактериурия, беременность.

Rynzhuk L.V., Rynzhuk V.Y.

Bucovinian State Medical University

THE DIFFERENTIATED APPROACH TO THE COMPLEX TREATMENT OF ASYMPTOMATIC BACTERIURIA IN THE PREGNANT

Summary

The risk factors to transform asymptomatic bacteriuria into inflammatory process of the kidney are detected, differentiated approach to the treatment of the given pathology with administration of antibacterial agents and probiotic drug is elaborated, its clinical efficacy and influence upon obstetric and perinatal consequences of pregnancy is investigated.

Key words: complex treatment, asymptomatic bacteriuria, pregnancy.

**АРХІТЕКТУРА
ТА
МИСТЕЦТВОЗНАВСТВО**

УДК 792.22.7.01.

МИНИМАЛИЗМ СЦЕНИЧЕСКОГО ОФОРМЛЕНИЯ НА ПРИМЕРАХ СПЕКТАКЛЕЙ «ОБЕЩАНИЕ НА РАССВЕТЕ» И «GOGOL ПОИСК»

Триколенко С.Т.

Институт искусствоведения, фольклористики и этнологии имени М.Т. Рывльского

В статье рассматривается сценографическое оформление с минимальным использованием декорационных конструкций. Анализируется применение современных проекционных технологий и их влияние на общий эмоционально-визуальный образ спектакля. На примерах двух спектаклей прослеживается популярная современная тенденция метафорического оформления сценического пространства, максимальное акцентирование внимания на самых знаковых элементах.

Ключевые слова: сценография, декорационные конструкции, проекции, метафора.

Постановка проблемы. Современная сценография настроена на визуально-ассоциативное восприятие, основное внимание концентрируется на создании характерного образа, символа драматургической проблематики. Использование современных материалов и технологий позволяет не только приблизить действие к восприятию современным зрителем, но и максимально воплотить фон действия без передачи указанного автором места и времени действия.

Анализ последних исследований и публикаций. Современная украинская сценография еще не стала предметом основательного научного исследования. Немногочисленные статьи, посвященные рассмотрению непосредственно сценографии дают основу для дальнейшего анализа, среди них стоит назвать статьи О. Островерх, О. Красильниковой, А. Веселовской. Тему современной сценографии и непосредственно использование проекционных технологий рассматривает в своих статьях С. Триколенко.

Выделение нерешенных ранее частей общей проблемы. Минимальное конструктивное оформление, использование проекций и синтез в едином спектакле драмы, хореографии, пантомимы дают отличную почву для анализа общих тенденций развития современного театра.

Цель статьи. Целью этой статьи является анализ созданного художниками-постановщиками сценического оформления, которое воплощает основную подчеркнутую режиссером проблематику.

Изложение основного материала. Отличным примером минимального сце-

нического оформления с максимальной смысловой нагрузкой является спектакль «Обещание на рассвете». Премьера спектакля состоялась 9 ноября 2013 г. в Центральном Доме офицеров вооруженных сил Украины. Постановка создана по одноименному роману Романа Гари, инсценировка Н. Нежданы и И. Зильберман, режиссер-постановщик Ирина Зильберман, художник Борис Орлов, музыкальное оформление Александр Курий, художник по костюмам Светлана Никитчина, художник по свету Ярослав Марчук.

Спектакль начинается с проекций на боковые кулисы хроникальных видеозаписей интервью Романа Гари, в которых он объясняет свою мотивацию написания работы «Обещание на рассвете». Беседу с видеорядом ведет мим в классическом черном трико, белых перчатках и гриме на лице. Любовь к матери – сильнейшее, древнейшее чувство, которое на протяжении всей человеческой истории заставляло людей совершать подвиги, делать открытия, создавать произведения искусства. Не всем удалось увековечить память своей матери, но Гари сделал это, благодаря своему роману.

Вступление – проекция морского пейзажа: тихие, маленькие волны накатываются на берег, и отплывают назад. На сцену выходит Ромен (Алексей Богданович): на нем простая походная одежда, в руках – большой старинный чемодан. Он погружен в воспоминания. В глубине сцены на задник натянут огромный белый парашют. Появляется Мать (Надежда Кондратовская) – в классическом черном костюме, она рассказывает зрителям, своему сыну

и миму историю его появления на свет. Безумная, страстная любовь молодой актрисы к уж признанному, известному и титулованному актеру Ивану Мозжухину закончилась ее беременностью. Отец, как часто бывает в подобных ситуациях, не пожелал обременять себя семьей. Ее законный муж, человек благородный и любящий, признал ребенка своим, дал ему свою фамилию. Но любовь и почти утопическая мечта жить в Париже, который ассоциировался со всеми благами цивилизации и культуры вынудили ее разбить семью и уехать с маленьким сыном из постреволюционной России. Возможно, таким образом она спасла их жизни – репрессии 30-х годов не щадили интеллигенцию и богему. Сначала был побег в Польшу: средневековый Вильно предстал перед детским глазами, словно игрушечный сказочный городок. Проекция старых улиц, низких домов, местами пошарпанных, облезлых – весьма непривлекательное зрелище для взрослого, но для ребенка прекрасный мир, полный сюжетов услышанных историй и собственных фантазий. На улицах царит оживление, они похожи на коридоры муравейника – озабоченные люди снуют туда-сюда, все куда-то спешат, забывая, куда, и зачем. Тем не менее, здесь он впервые увидел и осознал грязь, непонимание, зависть, царящие в человеческом обществе. Мать рассказывала ему о таинственных божествах, олицетворяющих человеческие пороки – именно они управляли миром, они задавали такт человеческим жизням. Отношения к иммигрантам было не радушным, насмешки и оскорбления стали для них привычными. Мать целыми днями блуждала по городу, пытаясь продать созданные ею дамские шляпы, на которые крепила этикетки чужих модных ателье. Дела шли плохо, но Ромен никогда не знал голода благодаря стараниям Матери. Наконец ей удалось привлечь внимание к своему товару – нехитрая афера, в которой ее приятель-актер, тоже иммигрант, выдал себя за великого французского модельера Поля Пуаре.

Теперь у нее свое ателье: декорация дополняется стилизованным под модерн диваном и вешалкой со множеством шляп, вся сцена залита мягким розовым светом. Дела налаживаются, в доме появляются и другие предметы роскоши – ковер (изо-

бражается лучами света), дорогая посуда (словесная декорация). А также Мать пытается максимально развивать сына, раскрыть его творческий потенциал. Но потенциал не так уж и велик – комические сцены с мимами, изображающими разных учителей, демонстрируют его безалаберность. Иногда звучат воспоминания о гениальном актере, его отце. На боковые экраны и парашют проецируются изображения старой пленки. События развиваются стремительно: вот и первая любовь Ромена. Девочка, в которую он влюбился, заставляла его есть всякую гадость, чтобы доказать свои чувства.

Потом – крах их счастливого бизнеса: мальчик заболел. Мать вынуждена продать свой салон, чтобы лечить его. На сцене она накрывает его белой простыней, а мимы изображают врачей. На оставшиеся от продажи салона деньги они едут в Варшаву, надеясь со временем перебраться в Ниццу. В Варшаве Мать устроила Ромена во французский лицей, где он, так и не найдя общего языка с соучениками, стал объектом насмешек. Диалог актера с мимами передает отстраненность мальчика от проблем реального мира, погружение в свои фантазии, а главное, в фантазии своей Матери. Она придумала для него будущее, сформировала модули поведения. Он не может от них отстраниться – они настолько срослись с его личностью, что воспринимаются как собственные цели и устремления. После крупного скандала в колледже они приняли решение отправится наконец-то во Францию.

На экраны и парашют проецируются автомобили, французские пейзажи. Мимы увозят за кулисы мебель. В Ницце их ждала нищета. Мать принялась обходить дорогие магазины, отели, ювелирные мастерские пытаясь продать столовое серебро. «Она развязала и проиграла героическую битву, отстаивая и рекламируя старинное русское серебро» [1]. На экраны и парашют проецируются бесконечные улицы Ниццы. Но талант в создании рекламы был замечен, и ее нанял господин Серюрье. Теперь она продавала его товар. Другие коммерсанты тоже поручали ей свою торговлю. И вот настоящая, плотская любовь: служанка Мариетта, которую изображает мим, страстно обнимает

его руками в длинных красных перчатках, при этом сцену заливают яркий розовый цвет. Цветовая палитра освещения максимально отражает эмоциональное состояние героев, рассчитана на определенные визуальные ассоциации. Мариетту изгнали, как только Мать узнала об их связи. Но «девица с лукавыми глазами и сенсационным задом» [1] пробудила в Ромене голод, который он стал утолять с проститутками. Из дома стали пропадать вещи, и в скорости Мать узнала его тайну. Однако ее реакция была несколько иной, нежели он ожидал: она... гордится! В тот день она написала письмо, и в скорости на имя сына стали приходить денежные переводы. Вероятно, Иван Мозжухин решил проявить заботу о сыне, от которого когда-то отрекся. Их благосостояние растет – на сцене снова появляется современный диван, к нему мимы выносят изящный столик с витыми ножками.

Настало время обучения Ромена в Эксан-Провансе на юридическом факультете, и разлуки с Матерью. Композиция движения актеров по сцене изменяется: Мать все время находится в глубине сцены, а сын – на переднем плане. Они не пересекаются, коммуникативная связь между ними поддерживается при помощи мимов, которые переносят информацию от одного персонажа к другому. Потом он воплощает ее мечту о сыне-рыцаре, поступает в летную академию. На экранах появляются проекции самолетов. Именно здесь раскрывается символика парашюта – он не просто пассивный светлый фон для проекций и световых эффектов. Это образ мечты, мечты Матери о взлете ее сына в прямом и переносном смысле этого слова, и мечты сына о гордости, которую Мать испытывает за его успехи. Теперь они общаются при помощи писем, которые передают мимы. Надежды матери увидеть Ромена при военном звании едва не рухнули: из-за иностранного происхождения ему не дают чин лейтенанта. Но разразившаяся в скорости война все расставляет по своим местам: способные к военному делу люди получают возможность реализации независимо от происхождения. Сцену заливают кроваво-красный свет, проекции хроникальных записей времен войны покрывают экраны и парашют. Мебель убирают за кулисы,

сцена снова обнажена. События начинают развиваться все стремительнее: ранение Ромена, его односторонняя переписка с Матерью, путь домой... Проекции военных действий сменяются хроникальными кадрами въездов освободителей в разные города Франции.

Мимы торжественно сопровождают Ромена, идущего навстречу к Матери. Но Матери нет. Ее не стало несколько лет назад, из-за болезни. Предчувствуя смерть, и понимая, что без ее поддержки сыну не выстоять в войне, не добиться всего того, что она ему предвещала, она написала множество писем, которые отправила своей подруге, и которые та постепенно отсылала Ромену. Так объяснялось отсутствие в письмах ссылок на окружающие события, кажущееся непонимание его реальных проблем. Она стремилась оставаться живой в его сознании, в его памяти. Не ради себя, ради него.

Конец спектакля дублирует начало: морские волны заливают сцену, погружая в пучину натянутый парашют и боковые экраны. Сын забирает чемодан и скрывается в глубине сцены. А волны продолжают неспешно накатываться на берег...

Спектакль Нового театра на Печерске «Gogol Поиск» представляет собой интегральный синтез современной драмы, пластики, киноленты. Сценическое оформление максимально открывает сцену для актерской игры: основные элементы декорации – три белых экрана в глубине сцены, которые двигаются, раздвигаются в разные стороны. На них проецируются различные изображения: примитивные самодельные слайды – вырезанные из картона силуэтики различных фантастических существ, персонажей произведений Н. Гоголя, подсвеченные фонариком; силуэты профилей актеров, играющих в перевод украинского языка на русский; абстрагированные узоры а так же изображения из камеры, транслирующиеся в реальном режиме при помощи цифрового проектора. Начинается спектакль своеобразным прологом: три актера играют в переводы, при этом пуская на экраны теневые силуэты слайдиков. Слайдики извлекаются из больших старых чемоданов с металлическими деталями. Все загаданные слова связаны с произведениями

Н. Гоголя. Потом они заменяют слайдики собственными силуэтами – здесь наблюдается реплика знаменитого профильного силуэта Н. Гоголя. Актеров на сцене сменяют актрисы в громоздких белых полотняных балахонах, белые экраны закрывают черным задником, на фоне которого их силуэты выглядят особенно контрастно и зловеще. Каждая из них представляет какого-то персонажа из определенного произведения: здесь знаменитая Оксана, панночка-ведьма, утопленница... Ведущая бродит среди них, освещая огоньками свечек в крошечном мраке. Каждая говорит определенную реплику и задает один и тот же вопрос: что это за вечера такие, на хуторе близ Диканьки? Ведущая цитирует гоголевское описание украинской ночи близ водоема, и тут же начинается переход на народные празднично-ритуальные мотивы: девушки украшают одну, словно на вечерницах, лентами, напевая фольклорный мотив. «Невеста» исчезает со сцены, остальные девушки, выполняя пластический номер, выманивают из-за кулис парубков. Перед зрителями разворачивается сюжет «Вия»: бурсаки заблудились в степи, натыкаются на всякую ночную живность, которую изображают девушки, используя свои сорочки. В этом эпизоде наилучшим образом раскрывается работа хореографа: Мария Гурина сумела передать при помощи движений актрис и узкие степные тропы, и пышную растительность, и лисьи норы, и всевозможных степных зверьков, блуждающих во мраке. И снова появляется «невеста» – теперь она изображает панночку-ведьму. Капюшон балахона закрывает лицо, возраст определить невозможно. На сухих ветвях она выносит макетики традиционных украинских сельских сооружений – хаты, клуни, сарая... Внутри каждого макета включен фонарик, они светятся изнутри. Это еще больше усиливает эмоциональный фон сюжета: не бурсаки нашли хутор, а хутор нашел их, вернее, хозяйка хутора. Она вышла к ним навстречу, неся миниатюрное воплощение такого заманчивого светлого и безопасного ночлега, как глубоководная хищная рыба, которая заманивает жертву светящимися фотофорами. Спутников Хомы увлакивают за кулисы девушки, которые теперь олицетворяют нечисть – помощниц могущественной ведьмы. Полет

Хомы на Лысую гору передается пластическим номером, который воплощает скорее страсть, чем страх. На задний экран, который снова открывают, проецируется изображение абстрактных потоков и брызг. Визуальный образ Лысой горы сменяется образом хаты, в которой девушка гадает при помощи зеркала. В этом эпизоде начинается использование проекции записи в реальном режиме: установленная на переднем плане камера передает страстный танец гадающей и вызванного ею суженого на экран. Потом наступит история «Майской ночи»: пара перед зеркалом шепчутся о своих чувствах и старых легендах о заброшенном доме на берегу озера. Они гримасничают, глядя в камеру через рамку от зеркала, строят рожи, которые на большом экране выглядят особенно гипертрофировано. И вот появляется панночка-утопленница – девушка в белом балахоне выносит на сцену небольшой аквариум, в котором все время что-то ищет. Здесь использован эффект подмены реальной трансляции записью – таким образом достигается мистическая, пугающая атмосфера. Девушка на проекции не видна, вместо нее пустое пространство: она пребывает в мире духов, отделена от реальной жизни. Парень виден до тех пор, пока она не затаскивает его руку в аквариум. Теперь и он часть мира призраков. На экран проецируется изображение пустой сцены, хотя на ней становится еще больше персонажей – выходят на берег другие утопленницы, среди которых и злая мачеха, причина несчастий панночки. Танцующие русалки отбрасывают множество теней, разные по форме, размеру они падают на проекцию, делая ее еще более мистической и отстраненной. Ведьму избличает реакция на мяуканье – во многих культурах, в том числе и в украинской, коты считаются проводниками между мирами, и могут видеть непрощенных потусторонних гостей. Многие злые духи не выносят кошачьей ауры, поэтому издавна считалось необходимым держать в доме кота или кошку именно в сакральных целях, а не только для ловли мышей.

Конец спектакля представляет образ самого Николая Гоголя: за экраном из рыжего крафта стоит силуэт, по началу он не ассоциируется с писателем. Комическая беседа с актерами на перед-

нем плане сопровождается рисованием на крафте ветвей яблони и яблок. Писатель выбрасывает настоящие яблоки актерам, которые раздают их зрителям. Силуэт медленно поворачивается в профиль – теперь знаменитый нос Гоголя, утрированный и преувеличенный, сразу объединяет неизвестного персонажа за экраном и писателя. Внезапно... нос пробивает экран, сквозь образовавшуюся трещину пробивается яркий свет.

Минимальное сценическое оформление, удачное использование эффектов освещения и проекций делает действие интересным, актуальным для восприятия современным зрителем. Открытое сценическое пространство дает широкие возможности для пластических номеров. Цвета по-разному действуют на психи-

ку: одни умиротворяют, другие – возбуждают [2, С. 224]. Именно цветовые контрасты, а также смена интенсивности освещения имеет решающее значение в создании локаций и передаче эмоционального фона мизансцен.

Выводы и предложения. Для современной украинской сценографии все характернее становится отход от драматического текста, указанного автором времени и места действия. Метафоризация, стилизация, эклектизация, поиск характерного образа достигается при помощи современных технологий. Для прослеживания тенденций развития украинского театра необходимы дальнейшие исследования особенностей сценографии, ее обобщенных тенденций и индивидуальных поисков отдельных художников.

Список литературы:

1. Р. Гари «Обещание на рассвете», текст с электронного ресурса http://4itaem.com/book/obeschanie_na_rassvete-146709
2. Д. Г. Исмагилов, Е. П. Древалёва «Театральное освещение», Москва, ЗАО «ДОКА Медиа», 2005 г., С. 359

Тріколенко С.Т.

Інститут мистецтвознавства, фольклористики та етнології імені М.Т. Рильського

МІНІМАЛІЗМ СЦЕНІЧНОГО ОФОРМЛЕННЯ НА ПРИКЛАДАХ ВИСТАВ «ОБЕЩАНИЕ НА РАССВЕТЕ» ТА «GOGOL ПОИСК»

Резюме

У статті розглядається сценнографічне оформлення з мінімальним використанням декоративних конструкцій. Аналізується застосування сучасних проекційних технологій та їх вплив на загальний емоційно-візуальний образ вистави. На прикладах двох вистав простежується популярна сучасна тенденція метафоричного оформлення сценічного простору, максимальне акцентування уваги на найзнаковіших елементах.

Ключові слова: сценографія, декоративні конструкції, проекції, метафора.

Trikolenko S.T.

M. T. Rylsky Institute of Art, Folklore Studies and Ethnology

MINIMALISM STAGE DESIGN EXAMPLES PERFORMANCES OF «PROMISE AT DAWN» AND «GOGOL SEARCH»

Summary

This paper deals stsennohrafichne design with minimal use of decorative designs. We analyze the application of modern projection technology and its influence on the emotional and visual image presentation. By the two performances can be traced popular modern trend metaphorical design stage space, maximum emphasis on the most significant elements.

Key words: set design, decorative design, projection metaphor.

ПОЛІТИЧНІ НАУКИ

ФУНКЦІОНАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ УКРАЇНСЬКОЇ ДЕРЖАВНОЇ МАШИНИ

Козьма В.В.

Національний університет фізичної культури і спорту України

В статті досліджуються основні проблеми становлення сучасної української держави. Особлива увага приділена вихованню нового типу громадян. Розглядається роль та місце педагога в процесі виховання таких якостей як патріотизм, законслухняність, почуття обов'язку.

Ключові слова: держава, державна машина, закон, освіта, виховання, громадянин, свобода.

Постановка проблеми. Залишаючи рік ми, як правило, підбиваємо підсумки, аналізуємо минуле та робимо прогнози на майбутнє. Вже більше двох десятків років минуло з того часу як українці нарешті створили власну державу, назвавши її на честь своєї країни – «Україна». Гарна назва як для нової державної машини. Спробуємо подивитися на це утворення саме під таким кутом зору, тобто що собою уявляє цей витвір людської «механіки», як він працює і з якими проблемами стикається під час роботи.

Більшість наших громадян не можуть збагнути, чому ця машина стільки років стоїть на місці і нікуди не рухається. Деякі, правда, заперечують і кажуть, що таки рухаємось, але чомусь назад, а треті взагалі вважають, що своя машина нам зовсім не потрібна, адже можна їхати і на чужій. В чому ж проблема і що робити?

Досліджень та публікацій на цю тему є багато. Неодноразово вона обговорювалась на міжнародних та всеукраїнських наукових конференціях, на телебаченні, в пресі тощо. Серед науковців, що працювали і працюють у галузі науки про державу, слід згадати, перш за все, Г.Саймона, Д.Істона, Г.Лассвелла. Значний внесок у розвиток знань про державу в різні часи зробили Р.Даль, В.Пауелл, В.Парсонс, К.Поппер, Дж.Престон та багато інших.

Перелік імен українських дослідників значно коротший, адже в Україні наука про державу, державну політику отримала потужний поштовх до розвитку лише наприкінці 90-х років минулого століття. Варто згадати наукові розвідки таких вітчизняних дослідників, як О.Бабкіна,

В.Рибкало, В.Романов, Н.Нижник та інші.

Серед причин, які призводять до поганої роботи українського державного механізму, частіше за все називаються такі: одні вважають що винний в усьому поганий керманіч, хтось зауважує, що нашій машині ставлять «палки в колеса», деякі бачать проблему у відсутності навігатора тощо. Не будемо зупинятися на детальному аналізі кожної з вище названих причин. Звісно, мудрий керманіч зміг би подолати всі перешкоди і вказати напрямок, але не судилося нам за роки незалежності дочекатися свого Вашингтона, та й великих надій, що такий колись з'явиться, небагато. Взагалі мало кому таланило з власними Рузвельтами, Черчиллями, Маннергеймами чи де-Голлями. Все більше в історії зустрічаються інші постаті на кшталт Гітлерів, Сталінів, Муссоліні чи Піночетів. На щастя, чи на біду, і тих і інших сьогодні не існує, тож і мови про це нема. В нашому випадку, як справедливо зазначила Ліна Костенка, «Лінію оборони тримають мертві...» [2].

Що ж маємо? Маємо найцінніше – великий, працьовитий, мудрий народ. Для того, щоб нам сьогодні скласти докупи оту державну машину, цей народ зберіг та проніс через століття майже всі «запчастини». Викохав, вистраждав і зберіг. Подякуємо минулим поколінням, є все: чималенька територія, солов'їна мова, самобутня культура, унікальна ментальність. Як писав поет: живемо в своїй хаті зі своєю правдою. Так чого ж стоїмо, чого не рухаємось?! Спробуємо і ми в даній публікації поставити за мету знайти відповідь на це непросте питання.

За довгі століття перебування під владою різних держав та імперій ми все ж

дещо згубили: усвідомлення себе, свого «Я» як частинки великого народу, його історії та культури.

Нові цінності та пріоритети трансформували життєві позиції українців до невпізнання, настав час пошуку задоволення. Читаючи, наприклад, подорожній щоденник Аніохійського патріарха Макарія, де зокрема згадується про побут, звички, характер наших людей в XVII ст., не перестаєш дивуватися, куди зникли ті люди, де їхні нащадки, коли ми втратили нашу гордість та відвагу, честь та порядність, де той гурт з яким і батька легше бити? [4]. Сьогодні більше бачимо хату, яка чомусь обов'язково з краю. За високими парканами в першу чергу усвідомлюємо себе господарями власних замків аніж частиною великого народу.

У ставленні до своєї держави ми сплутали одне поняття, замість патріотизму патерналізм сьогодні для більшості українців є філософією життя, він формує його свідомість та породжує поведінку. Досить частими чуємо висловлювання на кшталт «Держава повинна...; держава зобов'язана...; держава не виконує... тощо». Справді, держава багато чого повинна робити, але держава це не якесь міфічне утворення, яке виникло само по собі – це творіння людських рук та людського розуму і не може існувати поза спільнотою. Відповідно, кожне суспільство самостійно створює таку державу, яка б задовольняла, захищала та робила щасливим життя якомога більшої кількості людей.

Як і будь-який механізм, держава має виконувати певні функції: економічну, соціальну, оборонну, освітню і т.д. Якщо, скажімо, зломився годинник, функція якого показувати час, ми ж не станемо говорити йому, що він повинен працювати. Ми беремо цей годинник і несемо його до майстра, який знає як його ремонтувати, або замінюємо його новим механізмом. Це ж стосується і державного механізму, який потребує постійного догляду, ремонту, а в крайніх випадках навіть заміни.

Що саме приводить у рух складний державний механізм, заставляє працювати всі його елементи і виконувати свої функції? Людство за свою історію винайшло такий стартовий механізм – ним є Закон. «Зневажливе ставлення до За-

кону, недотримання чи довільне трактування норм Закону породжує корозію та занепад державного механізму [3.с.120]. Інше питання, хто несе відповідальність за те, щоб стартовий механізм державної машини справно працював, точніше в чиїх руках знаходиться це «дишло». Якщо воно в руках однієї особи – це диктатура, якщо в руках правлячої еліти – це авторитаризм, якщо ж в руках народу – це демократія. Таке розмежування є спрощеною класифікацією політичних режимів, але суть питання в іншому, які саме засоби та методи використовуються під час взаємодії органів влади і населення та що є ключовим в таких стосунках: воля однієї людини, бажання невеликої групи людей чи буква Закону. Верховенство законів у всіх сферах суспільного життя (всеосяжність права) означає, що правлять саме закони, а не окремі особи... [1. с.146]. Сьогодні, тільки демократичний політичний режим дає можливість встановити чітку ієрархію таких стосунків, де чільне місце займає дотримання Закону між всіма учасниками. Українська держава, віддаляючись від першого політичного режиму, зараз знаходиться якраз посередині шляху до останнього.

Для того, щоб українці відчули та усвідомили себе відповідальними за власну державу потрібно багато часу і сил. Випробувань для нинішніх поколінь не поменшало. Від нас, сучасних, залежить, якою бути державній машині «Україна» ще років через тридцять. Покладатися тільки на Час, який все змінить, не можна. Нове покоління свідомих громадян треба виховувати, навчати, ставити на ноги сьогодні.

Величезна відповідальність за формування нового типу українського громадянина лежить на системі освіти, точніше на людях, які працюють в цій галузі. На нашу думку є дві професії, або скоріше два покликання в яких не повинні працювати випадкові люди – це медицина та педагогіка. Помилки допущені в цих галузях калічать людей, інколи на все життя. Якщо у першому випадку це стосується тіла, то в другому – душі. Правда, лікарську помилку інколи можна виправити. Якщо, скажімо, лікар помилився і видалив вам здоровий зуб замість хворого, його можна замінити штучним.

Якщо ж помилився педагог – помилку виправляти дуже складно а деколи і неможливо. Людство далеко пішло у розвитку технологій, але мало що змінилось в самій людській природі. Вона так само потребує виховання та просвітництва як сотні і сотні років тому.

Ті, хто сьогодні працює в освітній галузі чи планує в ній працювати, повинні чітко розуміти, що від якості їхньої роботи залежить майбутнє країни. Як би це пафосно не звучало, але це так. Зрозуміло, що одного ентузіазму і самовідданості недостатньо, потрібні кардинальні, системні зміни в житті суспільства в цілому та в системі освіти зокрема.

Виховуючи та навчаючи, педагог закладає підвалини нової особистості, формує погляди та впливає на світогляд. Від особистості вчителя, викладача, його власних поглядів і переконань часто залежить доля молодої людини, його ставлення до себе та до суспільства в якому вона живе.

Криза в українській освіті не зовнішня, вона скоріше внутрішня. Як сказав відомий класик вустами свого героя проф. Преображенського – «криза в голові». В процесі так званих реформ вітчизняної системи освіти загубилося одне слово, це слово освіта, а точніше просвіта. На перший план постала система, яка прагне до уніфікації та стандартизації. Оточуючий світ, людські спільноти, численні культури цікаві своєю різноманітністю. Будь-яка уніфікація – скоріше шлях до деградації. В сучасному глобалізованому світі народи та етноси намагаються зберігати та примножувати свою самобутність, а не стандартизувати все під той чи інший зразок. Це зокрема стосується і освіти. Проте, розгляд цієї проблеми потребує окремої розмови.

Повертаючись до заявленої теми зазначимо, що вся система освіти в країні має будуватися на певних принципах, ключовим з яких повинно бути виховання якісно нового типу українського грома-

дянина: свідомого, активного та відповідального за долю власної країни і держави. Такий тип громадянина, який зможе самостійно мислити та діяти, поважати закони та захищати власні права, почне себе ідентифікувати не тільки з власною хатою, але і зі своєю країною та народом.

Сьогодні потрібно робити реальні кроки для формування активних та свідомих громадян. Перш за все це стосується кожного, хто безпосередньо працює в класі чи аудиторії. Особистий приклад, високі моральні та людські якості викладача чи вчителя вже половина справи. Якщо педагог немає авторитету і не є прикладом для наслідування, робота його безплідна. Виховуючи навчаємо, а не навпаки. Якщо людина чогось не знає це півбіді, біда коли її не виховали. Нестачу знань можна надолужити, невихованість тягне за собою набагато важчі наслідки.

Справжнього громадянина, патріота – необхідно виховати. Повага до Закону також більше у сфері виховання ніж покарання. Заставити, наприклад, говорити всіх громадян України українською мовою неможливо та і не потрібно цього робити. Вживання державної мови у всіх державних установах – це Закон. Виховуємо повагу до Закону. Немає великого секрету в тому, що нерідко самі освітяни цей закон свідомо ігнорують або порушують, заявляючи що це питання не потрібно заполітизовувати. Цілком слушне зауваження, але повторюсь, питання не в мові, а у вихованні поваги до законів. Всіх без виключення. Виховуючи повагу до Закону, ми виховуємо вільних людей.

Підсумовуючи сказане, зазначимо, що тільки вільні люди можуть бути свідомими та відповідальними громадянами своєї країни. Справжні якісні зміни української державної машини, ще попереду. Нові покоління, відкинувши на смітник історії все старе і заскорузле, вдихнувши на повні груди свободу, починають діяти. Об'єднаймо сьогодні зусилля, заради високої мети.

Список літератури:

1. Брегеда А.Ю. Основи політології: Навч. посібник / А.Ю.Брегеда. – К.: КНЕУ, 1997. – 324 с.
2. Костенко, Ліна. Записки українського самашедшого / Ліна Костенко. – К.: А-БА-БА-ГА-ЛА-МА-ГА, 2013. – 416 с. – (Перлина сучасної літератури).
3. Руссо Жан-Жак. О политической экономии. / Жан-Жак Руссо. Трактаты. – М.: Наука, 1969. – 703 с.
4. Халєбський, Павло. Україна – земля козаків: Подорожній щоденник / Упоряд. М.О.Рябий; Післям. В.О.Яворівського. – К.: Укр. письменник; Ярославів Вал, 2008. – 293 с.

Козьма В.В.

Национальный университет физической культуры и спорта Украины

ФУНКЦИОНАЛЬНЫЕ ПРОБЛЕМЫ УКРАИНСКОЙ ГОСУДАРСТВЕННОЙ МАШИНЫ

Резюме

В статье исследуются основные проблемы становления современного украинского государства. Особое внимание уделено процессу воспитания нового типа гражданина. Рассматривается роль и место педагога в процессе воспитания таких качеств как патриотизм, законопослушание, чувство долга.

Ключевые слова: государство, государственная машина, закон, образование, воспитание, гражданин, свобода.

Kozma V.V.

National University of Physical Culture and Sports of Ukraine

FUNCTIONAL PROBLEMS OF UKRAINIAN STATE MACHINES

Summary

The paper examines the main problems of formation of the modern Ukrainian state. Particular attention is given to the process of education and formation of a new type of a Ukrainian citizen. Examines the role and place of the teacher in the process of education of such qualities as patriotism, obedience to the law, a sense of duty.

State machine as a system of interconnected institutions can not perform their functions automatically. State – is, first of all people. Discussed in this publication is not only those who directly participate in government. We are primarily interested in the question what is the role of the whole society in government and every citizen directly. What instruments and mechanisms set in motion the state mechanism and make it perform its intended function.

The question remains open as the active participation of citizens in the life of their country, the development of civil society, rule of law, a new type of Ukrainian citizen.

Key words: the state, the state machine, the law, education, education, freedom, citizen.

НАШІ АВТОРИ

1. **Аденинская Елена Евгеньевна** – кандидат медицинских наук, ассистент кафедры профпатологии ГБОУ ВПО РостГМУ Минздрава России
2. **Альберда Тарас Григорович** – юрист, магістр конституційного права, голова громадської організації «Інститут суспільних ініціатив»
3. **Андрієць Оксана Анатоліївна** – доктор медичних наук, професор, завідувач кафедри акушерства і гінекології з курсом дитячої та підліткової гінекології Буковинського державного медичного університету
4. **Богацька Наталія Миколаївна** – кандидат економічних наук, доцент Вінницького торговельно-економічного інституту Київського національного торговельно-економічного університету
5. **Боднарюк Оксана Іванівна** – асистент кафедри акушерства і гінекології з курсом дитячої та підліткової гінекології Буковинського державного медичного університету
6. **Бондаренко Тетяна Вадимівна** – студентка факультету права та соціального управління Донецького державного університету управління
7. **Бондаренко Тетяна Сергіївна** – студентка Полтавського національного педагогічного університету імені В.Г. Короленка
8. **Бривко Анна Валеріївна** – студентка Дніпропетровської державної фінансової академії
9. **Галюк Оксана Володимирівна** – студентка Вінницького торговельно-економічного інституту Київського національного торговельно-економічного університету
10. **Гончарова Аліна В'ячеславівна** – кандидат юридичних наук, доцент Сумського державного університету
11. **Горблянский Юрий Юрьевич** – доктор медицинских наук, заведующий кафедрой профпатологии ГБОУ ВПО РостГМУ Минздрава России
12. **Гресько Марина Дмитрівна** – асистент кафедри акушерства і гінекології з курсом дитячої та підліткової гінекології Буковинського державного медичного університету
13. **Гуменна Катерина Юріївна** – аспірант кафедри акушерства і гінекології з курсом дитячої та підліткової гінекології Буковинського державного медичного університету
14. **Гуріна Тетяна Іванівна** – студентка Херсонського національного технічного університету
15. **Дудко Тарас Олександрович** – студент медичного факультету Буковинського державного медичного університету
16. **Дудчик Оксана Юріївна** – старший викладач кафедри фінансів підприємств та банківської справи Дніпропетровської державної фінансової академії
17. **Заворотченко Тетяна Миколаївна** – кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри теорії держави і права, конституційного права та державного управління, Голова Ради молодих вчених юридичного факультету Дніпропетровського національного університету імені Олеся Гончара
18. **Загурська Інна Станіславівна** – кандидат психологічних наук, доцент Житомирського державного університету імені Івана Франка
19. **Калашник Тетяна Олександрівна** – студентка юридичного факультету Сумського державного університету
20. **Козьма Василь Васильович** – кандидат політичних наук, доцент Національного університету фізичної культури і спорту України
21. **Кузьміна Олена Михайлівна** – кандидат технічних наук, доцент кафедри економічної кібернетики та інформаційних систем Вінницького торговельно-економічного інституту Київського національного торговельно-економічного університету
22. **Ліпіна Наталія Миколаївна** – учитель української мови та літератури Прилуцької гімназії №1 імені Георгія Вороного

23. **Михеев Дмитрий Николаевич** – преподаватель филиала «Кузбасский государственный технический университет имени Т.Ф. Горбачева» в г. Прокопьевск Российской Федерации
24. **Міненко Катерина Сергіївна** – студентка Вінницького торговельно-економічного інституту Київського національного торговельно-економічного університету
25. **Нежива Наталія Юріївна** – студентка Дніпропетровської державної фінансової академії
26. **Нежурін Максим Юрійович** – магістр Харківського інституту банківської справи Університету банківської справи Національного банку України
27. **Пасєвіна Олена Анатоліївна** – кандидат педагогічних наук, доцент кафедри практичної психології Криворізького педагогічного інституту Криворізького національного університету
28. **Подчесова Валерія Юріївна** – кандидат економічних наук, доцент Харківського інституту банківської справи Університету банківської справи Національного банку України
29. **Поленкова Марина Володимирівна** – викладач кафедри економічної теорії і економіки підприємства Чернігівського національного технологічного університету
30. **Ринжук Василь Єфремович** – асистент кафедри акушерства і гінекології з курсом дитячої та підліткової гінекології Буковинського державного медичного університету
31. **Ринжук Лариса Василівна** – кандидат медичних наук, доцент кафедри акушерства і гінекології факультету післядипломної освіти Буковинського державного медичного університету
32. **Скиба Катерина Владиславівна** – студентка Херсонського національного технічного університету
33. **Сморжанюк Тетяна Петрівна** – кандидат економічних наук, доцент Херсонського національного технічного університету
34. **Стратійчук Вікторія Миколаївна** – студентка Вінницького торговельно-економічного інституту Київського національного торговельно-економічного університету
35. **Суров Дмитро Володимирович** – студент Харківського інституту банківської справи Університету банківської справи Національного банку України
36. **Триколенко Софія Тарасовна** – аспірант отдела «Изобразительное искусство» Института искусствоведения, фольклористики и этнологии имени М.Т. Рылского
37. **Хоружая Ольга Геннадиевна** – ассистент кафедры профпатологии ГБОУ ВПО РостГМУ Минздрава России
38. **Шевчук Ольга Олександрівна** – студент Вінницького торговельно-економічного інституту Київського національного торговельно-економічного університету

ДЛЯ НОТАТОК